

Rialtas na hÉireann
Government of Ireland

An Creat Beartais Náisiúnta do Leanaí
agus do Dhaoine Óga
2023-2028

**ÉIRE A
URRAMAÍONN
GO HIOMLÁN
AGUS A
THUIGEANN
CEARTA LEANAÍ
AGUS DAOINE
ÓGA**

CLÁR NA NÁBHAR

Réamhfocal an Taoisigh	V
Réamhfocal an Aire	VI
1. Achoimre Fheidhmeach	1
2. Cúlra	7
2.1 An Fhís	8
2.2 Tírdhreach atá ag Athrú	10
2.3 Spriocanna	15
2.4 Comhthéacs Beartais	18
3. Timpeallacht Chumasúcháin	23
3.1 Rannpháirtíocht Leanaí agus Daoine Óga	24
3.2 Forbairt Sonraí agus Taighde	26
3.3 Measúnachtaí Tionchair Leanaí agus Óige	29
3.4 Buiséadú Leanaí	30
3.5 Athbhreithniú Reachtach	32
3.6 Forbairt Acmhainne	32
3.7 Feasacht a Mhúscailt	33
3.8 Tacaíocht do Thuismitheoirí	34
3.9 Seirbhísí Óige	36
3.10 Comhordú Idirghníomhaireachta	37
3.11 Lucht Saothair	40
4. Spotsoilse	41
4.1 Oifig an Chláir um Bochtaineacht agus Folláine Leanaí	42
4.2 Spotsolas Meabhairshláinte agus Folláine Leanaí agus Óige	45
4.3 Seirbhísí Míchumais	48
5. Rialachas	53
6. Cúig Thoradh Náisiúnta	59
6.1 Gníomhach agus Folláin	61
Tosaíocht: Súgradh agus Caitheamh Aimsire	66
Gníomhartha Breise	67
6.2 Foghlaim agus Forbairt a Bhaint Amach	74
Tosaíocht: Cuimsiú san Oideachas	79
Tosaíocht: Athchóiriú Oideachais	81
Tosaíocht: Rochtain ar Bhreisoideachas agus ar Ardoideachas, lena n-áirítear Printíseachtaí, do Chohóirt faoi Mhíbhuntáiste	82
Gníomhartha Breise	83

6.3	Sábháilte agus Cosanta ó Dhíobháil	85
	Tosaíocht: Cúram Altrama, Cúram agus Iarchúram	89
	Tosaíocht: Cosaint Leanaí	92
	Tosaíocht: Leanaí agus Daoine Óga mar Íospartaigh agus Finnéithe Coireachta	94
	Gníomhartha Breise	96
6.4	Slándáil agus Deiseanna Eacnamaíocha	100
	Tosaíocht: Bochtaineacht agus Folláine Leanaí	102
	Tosaíocht: Rochtain ar Thithíocht	103
	Gníomhartha Breise	104
6.5	A bheith Nasctha, a bheith ag Cur Leis an Saol agus Meas a bheith orthu	106
	Tosaíocht: Timpeallacht Dhigiteach	108
	Tosaíocht: Rannpháirtíocht sa Daonlathas	109
	Gníomhartha Breise	110
	Agusíní	117
	Leabharliosta	127

RÉAMHFHOCAL AN TAOISIGH

Má chinntimid go gcomhlíontar na riachtanais a theastaíonn ó leanaí agus daoine óga le go mbeidh siad in ann barr a gcumas a bhaint amach, beidh sé ar chumas na leanaí agus na ndaoine óga sin a bheith ag cur leis an tsochaí atá uainn sa lá atá inniu ann agus amach anseo.

Nuair a daingníodh Coinbhinsiún na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh i 1992, tháinig athrú mór ar chearta leanaí in Éirinn. Bhí ról lárnach ag an gCoinbhinsiún agus *Torthaí Níos Fearr, Todhchaí Níos Gile* á fhorbairt. Tá ról lárnach aige fós agus an Coinbhinsiún ina threoir do, agus mar bhonn faoin Straitéis seo *Éire Óg* a thiocfaidh i gcomharba air an iar-straitéis. Feidhmíonn an Coinbhinsiún mar threoirphlean don tuiscint atá againn ar chearta leanaí agus daoine óga agus ar an tiomantas atá againn dóibh.

Mar fhreagra díreach ar Choinbhinsiún na NA agus ar mholtaí na NA a rinneadh ar na mallaibh, cruthaíonn agus cothaíonn an Creat seo ‘timpeallacht chumasaithe’ a chinnteoidh go mbeidh ról lárnach ag leanaí agus ag daoine óga

sna gníomhartha ábhartha ar fud an Rialtais agus sa tsochaí go ginearálta.

Agus an Creat seo á fhorbairt againn, chuamar i dteagmháil le leanaí agus le daoine óga, lena dtuismitheoirí agus leo siúd a mbíonn ag obair leo chun tuiscint níos fearr a fháil ar na dúshláin atá rompu sa lá atá inniu ann. Tá roinnt dúshlán nua agus dúshlán atá ag athrú ina measc, mar aon le dúshláin a bhfuilimid tar éis a bheith ar an eolas fúthu le tamall maith anuas. Sa Chreat seo, tá sáriarracht á dhéanamh againn ár ndícheall a dhéanamh chun dul i ngleic leis na dúshláin sin, chun na bacainní roimh leanaí agus daoine óga a bhaint agus chun an deis a thabhairt do chách a bheith sona agus folláin.

Ní cás dosheachanta é Bochtaineacht Leanaí. Ní chaithimid glacadh léi, ná oibriú thart uirthi. Dá bhrí sin, tá mé tar éis bochtaineacht agus folláine leanaí a chur ar thosaíochtaí an Rialtais agus tá mé tar éis Oifig an Chláir um Bochtaineacht agus Folláine Leanaí a bhunú i Roinn an Taoisigh. Is údar mór áthais dom go mbeidh an obair seo ina Spotsolas sa Chreat seo, mar aon le Spotsoilse tábhachtacha eile a dhíreoidh ar mheabhairshláinte agus ar mhíchumas. Mar thoradh ar na *Spotsoilse* seo, beidh freagracht níos fearr agus gníomh soiléir i gceist agus tiocfaidh athrú buan ar shaol na leanaí dá thoradh seo.

Tabharfaidh an clár *Éire Óg*, comhchuspóir dúinn a chuirfidh ar ár gcumas na torthaí a bhfuil leanaí agus daoine óga ag súil leo, agus atá tuillte acu, a bhaint amach.

Leo Varadkar
An Taoiseach

RÉAMHFHOCAL AN AIRE

Nuair a dhaingnigh Éire Coinbhinsiún na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh i 1992, thugamar gealltanais do chearta na ndaoine atá faoi 18 a aithint agus a chur chun cinn. Tá a fhios againn freisin, mar dhaoine fásta nua, go bhféadfadh deacrachtaí ar leith a bheith ag daoine idir 18 agus 24, agus go bhféadfadh tacaíocht a bheith ag teastáil uathu. Mar sin féin, tá níos mó i gceist le haitheantas a thabhairt do chearta leanaí agus daoine óga ná iad a chosaint ó dhíobháil, rud atá tábhachtach, áfach. Baineann sé le leanaí agus daoine óga a aithint mar rannpháirtithe iomlána sa tsochaí, ag éisteacht lena nguth i gcinntí a théann i bhfeidhm orthu, agus meas a bheith acu gur saineolaithe iad ina saol féin. Ciallaíonn sé a dtuairimí a ghlacadh go dáiríre agus a aithint go bhfuil a gcuid ranníocaíochtaí bailí agus luachmhar.

Táim bródúil as *Éire Óg* a fhoilsiú: *An Creat Beartais Náisiúnta do Leanáí agus do Dhaoine Óga 2023-2028*. Cuirfidh *Éire Óg* leanaí agus daoine óga i gcoilár an bheartais, agus tacóidh siad leis an Rialtas chun aghaidh a thabhairt ar na saincheisteanna

is práinní do leanáí agus do dhaoine óga, anois agus thar a shaol. Is cloch mhíle é *Éire Óg*, ag cur lenár gcur i bhfeidhm ar Choinbhinsiún na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh agus ag cinntiú go bhfuil cearta leanaí agus daoine óga ina bpríomhbhreithniú aon uair a dhéanann lucht déanta beartas, gairmithe agus daoine eile cinntí a théann i bhfeidhm ar leanáí agus ar dhaoine óga.

Scríobhadh *Éire Óg* ag baint úsáide as Coinbhinsiún na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh (UNCRC) mar threoir, ag freagairt don éisteacht ar ár gcur i bhfeidhm an UNCRC a raibh i gceannas air sa Ghinéiv níos luaithe i mbliana. Ag an éisteacht seo, thug na saineolaithe idirnáisiúnta ar an gcoiste breithniú tromchúiseach ar thaifead na hÉireann maidir le cearta leanaí a chur i bhfeidhm, agus bhí roinnt teachtaireachtaí dearfacha acu faoin dul chun cinn a rinne muid le déanaí. Chuir an coiste in iúl go raibh meas ag an gcaoi a bhfuair *Éire* leanaí ag teitheadh ón Úcráin, agus ina dTuairimí Deiridh d'aithin siad na céimeanna dearfacha a ghlac an stát ó athbhreithniú deireanach na hÉireann in 2016. D'fháiltigh siad go háirithe roimh an dul chun cinn a rinneadh le tús a chur leis an Achta um Thús Áite do Leanáí, Acht um Chaidreamh Leanáí agus Teaghlaigh, Acht Teanga Comharthaíochta na hÉireann agus glacadh le roinnt straitéisí eile.

Mar sin féin, chuir siad in iúl freisin go bhfuil imní orainn faoi conas atá á dhéanamh againn i réimsí eile, agus ag súil leis an gcreat beartais seo, chuir siad in iúl gur chóir é a fhorbairt le rannpháirtíocht bhríoch na leanáí, agus cuimsíonn siad gach réimse atá clúdaithe ag an gCoinbhinsiún. Chuir siad in iúl gur cheart do chearta leanáí, cur chuige bunaithe ar chearta

leanaí i leith cinntí a théann i bhfeidhm ar leanaí, agus a thugann aghaidh ar éagothroime agus idirdhealú, a bheith ina ghnó gach duine.

Tá an-áthas orm gur forbraíodh *Éire Óg* i ndlúthchomhairle le leanaí agus le daoine óga, ag brath ar an gcomhairliúchán 'An Méid a Cheapaimidne' le breis agus 1,200 leanbh agus duine óg ar fud na hÉireann, a rinneadh i 2021. Tá an Creat seo bunaithe ar an méid a dúirt leanaí agus daoine óga faoina saol agus a ndeacrachtaí, agus déantar breithniú tromchúiseach i ngach rannóg ar an gcaoi ar féidir linn aghaidh a thabhairt ar na príomhábhair imní atá acu. Chomh tábhachtach céanna, d'fhéachamar freisin ar go leor comhairliúchán eile atá déanta ag an Rialtas le blianta beaga anuas le leanaí agus le daoine óga ar raon saincheisteanna, agus le grúpaí sonracha a d'fhéadfadh a bheith i mbaol torthaí níos measa.

Tá sé tábhachtach a thabhairt faoi deara freisin gur forbraíodh an Creat seo i gcomhairle leo siúd go léir a thugann tacaíocht do leanaí agus do dhaoine óga, amhail tuismitheoirí, gairmithe i Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach, FSS, ár gcomhpháirtithe sa tsochaí shibhialta, agus an pobal i gcoitinne. Ba mhaith liom buíochas a ghabháil go sonrach leo siúd a d'fhreagair ár gcomhairliúchán oscailte poiblí ar an gcreat beartais, agus aitheantas a thabhairt don mhéid a chuireann siad le saol leanaí agus daoine óga gach lá. Tá súil agam go bhfeicfidh siad a dtosaíochtaí léirithe sa doiciméad seo.

Tá sé soiléir ó chomhairliúcháin, agus ó na sonraí agus an fhianaise le déanaí, go bhfuil dúshláin ghéara roimh roinnt leanaí agus daoine óga i réimsí amhail bochtaineacht leanaí, meabhairshláinte agus folláine. Tuigim freisin, le linn phróiseas forbartha an chreat seo, go ndúirt go leor gairmithe

agus lucht déanta beartais linn, cé go bhfuil go leor gealltanais agus straitéisí maithe beartais ag freastal ar leanaí agus daoine óga in Éirinn, go bhféadfadh cur i bhfeidhm a bheith níos deacra agus níos ilroinnte. Cinnteoidh na struchtúir rialachais a bunaíodh le *Éire Óg* nach bhfanfaidh gníomhartha dearfacha ar an leathanach ach go gcuirtear i bhfeidhm iad go hiomlán thar ranna agus gníomhaireachtaí. Ina theannta sin, toisc go bhfuil an oiread sin oibre ar siúl faoi láthair chun saol leanaí agus daoine óga a fheabhsú, i bhfoirm an iliomad straitéisí atá leagtha amach sa doiciméad seo, ní mór dúinn tosaíocht a thabhairt d'fhonn díriú ar réimsí a bhfuil tionchar suntasach acu.

Tá áthas orm go bhfuil bealach nua chun cinn á fhógairt ag *Éire Óg* do phríomhshaincheisteanna amhail bochtaineacht leanaí, meabhairshláinte agus seirbhísí míchumais trí chlár spotsolas tiomnaithe, faoi cheangal ama a dhíreoidh ar dhul chun cinn intomhaiste a dhéanamh sna réimsí seo, ag tabhairt le chéile na ranna Rialtais éagsúla, gníomhaireachtaí agus daoine eile a oibríonn i ngach ceann acu. Scríobhtar *Éire Óg* freisin le bheith freagrúil do dhúshláin amach anseo, le spotsoilse breise le fógairt níos déanaí ina shaol. Ina theannta sin, tá sé mar aidhm ag ár bhfócas ar athrú a dhéanamh ar an gcaoi a n-oibríonn an rialtas, ní hamháin cad a dhéanann sé, uirlisí agus scileanna nua a thabhairt do lucht déanta beartais agus do ghairmithe chun freastal níos fearr a dhéanamh ar leanaí agus ar dhaoine óga, ionas go dtuigimid agus go n-aontaímid go léir conas cearta leanaí a chur chun cinn in Éirinn.

Caithfidh taithí saoil leanaí agus daoine óga ar sheirbhísí poiblí agus ar bheartas a bheith mar fhócas do gach beart sa chreat beartais seo. Tá ról dearfach ag scoileanna cheana féin i saol fhormhór mór na leanaí agus na ndaoine óga, agus tá a fhios

againn gurb iad siúd na seirbhísí poiblí is dóichí a rachadh teaghlaigh i ngleic leo. Sa chomhthéacs seo, ciallaíonn an fhís d'Éire Óg go gcuireann an t oideachas spásanna ar fáil ina gcuirtear meas agus éagsúlacht san áireamh, ina gcuirtear luach orthu agus ina gcothaítear iad. Trí eispéireas oideachasúil atá ar ardchaighdeán agus cuimsitheach, beidh leanaí agus daoine óga ag foghlaim, ag súgradh, ag fás agus ag rathú mar shaoránaigh inniu.

Trí Éire Óg a chur i bhfeidhm go hiomlán déanfaimid difríocht dhearfach do shaol go leor leanaí agus daoine óga in Éirinn, go háirithe iad siúd a bhfuil dúshlán bhreise rompu ina saol. Beidh an creat seo mar threoir do ghníomhaíochtaí mo Roinne sna blianta atá le teacht, agus cuirfidh sé eolas ar fáil d'obair uile an Rialtais a bhaineann le leanaí agus daoine óga. Táim ag tnúth le bheith ag obair leis an Rialtas ar fad agus lenár gcomhpháirtithe chun Éire a chruthú a thugann meas iomlán do chearta leanaí agus daoine óga agus a réadaíonn go hiomlán, ag tacú leo saolta sásúla a bheith acu.

Roderic O'Gorman, TD.

*An tAire Leanaí, Comhionannais,
Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige*

ACHOIMRE FHEIDHMEACH

Leagann Coinbhinsiún na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh (UNCRC), daingnithe ag Éire in 1992, amach cearta leanaí agus daoine óga go dtí 18 bliana d'aois agus is í bunús na físe in *Éire Óg*. Cé gur daoine fásta iad daoine óga idir 18-24 bliana d'aois, aithníonn an Rialtas gur féidir go mbeidh deacrachtaí acu rochtain a bheith acu ar a gcearta, agus iad ag tabhairt aghaidh ar aistrithe chuig breisoideachas nó fostaíocht, ag fágáil chúram an stáit nó ag aistriú ó sheirbhísí sláinte nó seirbhísí meabhairshláinte do leanaí chuig seirbhísí sláinte nó seirbhísí meabhairshláinte d'aosaigh. Léiríonn na sonraí agus na comhairliúcháin phoiblí atá mar bhonn leis an mbeartas seo go bhfuil ag éirí go maith le leanaí agus le daoine óga ach go mbíonn ar roinnt daoine óga aghaidh a thabhairt ar dhúshláin shuntasacha sa saol agus bíonn tacaíocht sa bhreis de dhíth orthu.

Tá obair shuntasach ar siúl ar fud an Rialtais le dul i ngleic leis na deacrachtaí atá le sárú ag leanaí agus daoine óga. Is é a dhéanann an Creat Beartais seo ná:

- leagann sé amach na deacrachtaí atá aitheanta ag leanaí agus ag daoine óga a théann i bhfeidhm orthu mar atá léirithe sa Tacar Táscairí do Leanaí agus do Dhaoine óga agus mar atá léirithe le déanaí ag Coiste na Naisiuin Aontaithe um Chearta an Linbh;
- leagann sé amach clár oibre chun timpeallacht chumasúcháin a chruthú ina bhfuil leanaí agus daoine óga mar chuid lárnach de chlár oibre gach duine;
- fógraíonn sé clár spotsolais chun díriú ar na dúshláin is suntasaí atá roimh leanaí agus daoine óga in Éirinn, agus tá áiseanna trasrialtais leis seo;
- athbhunaíonn sé struchtúir rialachais ina n-oibreoidh an Stát le páirtithe sochaí shibhialta chun ceannasaíocht athnuaite agus chun ugach a thabhairt chun gealltanais bheartais atá ann anois a bhaint amach mar atá *Na Chéad 5, Plean Gníomhaíochta Náisiúnta na hÉireann um Ráthaíocht Eorpach do Leanaí*, Oifig an Chláir Bhochtaineachta agus Folláine Leanaí a fógraíodh le déanaí agus mórthionscnaimh bheartais eile ar fud an Rialtais a bhfuil tionchar acu ar leanaí agus daoine óga;
- aithníonn sé na réimsí tosaíochta a bhfuil gníomh comhordaithe ar fud an Rialtais de dhíth orthu; agus
- aithníonn sé roinnt gníomhartha comhlántacha le dul i ngleic le fadhbanna a aithníodh agus an creat seo á fhorbairt.

Tá éiceachóras láidir riachtanach chun cearta leanaí agus daoine óga a bhaint amach go hiomlán. Tá athrú córasach ag teastáil chun a chinntiú go bhfuil leanaí agus daoine óga mar chuid lárnach de chlár oibre gach duine, ag cur a gcearta agus a bhfolláine ag croílár beartais agus cinnteoireachta. Cé go bhfuil cuid de na gníomhartha córasacha teoraithe ag na Bearta Ginearálta Cur Chun Feidhme UNCRC,¹ agus tagraíonn siad do ghníomhartha Rialtais, tá á fhios againn go bhfuil ról le himirt ag gach duine. Is iarracht na sochaí go léir, tuismitheoirí, teaghlaigh, pobail, eagraíochtaí Sochaí Shibhialta agus an earnáil phríobháideach, í timpeallacht chumasúcháin a thig ról tábhachtach a imirt lena chinntiú go n-aithnítear cearta leanaí agus daoine óga. Is éard is timpeallacht chumasúcháin ann ná timpeallacht ina méadaítear guthanna leanaí agus daoine óga, ina féidir le lucht déanta beartais rochtain a fháil ar na sonraí agus ar an taighde a theastaíonn uathu chun riachtanais leanaí agus daoine óga a chur i gceartlár ceapadh beartais agus ina bhfuil seirbhísí ann a chinntíonn go bhfreastalaítear ar na riachtanais seo.

¹ Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, 34ú seisiún, 2003, Trácht Ginearálta Uimh. 5

Tá a fhios againn go bhfuil dul chun cinn suntasach déanta in Éirinn ó dhaingnigh muid an UNCRC in 1992. Ó shin i leith chuir an *Straitéis Náisiúnta Leanaí 2000-2010* agus *Torthaí Níos Fearr, Todchaí Níos Gile* araon ceannaireacht beartais ar fáil, bunaithe ar chearta leanaí agus daoine óga nach bhfacthas riamh cheana i stair an stáit. In 2012, faomhadh an reifreann a bhaineann le cearta leanaí ag aithint agus ag dearbhú cearta nádúrtha dochloíte gach linbh den chéad uair ariamh. Díríonn an Creat Beartais ar na réimsí sin a chruthaíonn dúshláin shuntasacha do leanaí agus do dhaoine óga, go háirithe iad siad a d'fhéadfadh a bheith níos leochail i leith torthaí laga. Aithníonn sé réimsí a dteastaíonn gníomh uathu ar fud an rialtais agus leagann sé béim ar na dúshláin phráinneacha seo ar bhealach spriocdhírthe agus faoi cheangal ama mar 'spotsoilse'. Tugann sé infheictheacht do shaincheisteanna tromchúiseacha agus cothaíonn sé cur chuige trasrialtais. Tá an chéad spotsolas, sin, bochtaineacht leanaí, aitheanta cheana féin, agus seoladh é trí Oifig Cláir nua i Roinn an Taoisigh. Feabhsóidh an Oifig Cláir seo freagracht as gníomhaíochtaí chun aghaidh a thabhairt ar bhochtaineacht agus folláine leanaí, agus cuirfidh sé fócas straitéiseach ar líon áirithe gealltanais chun dlús a chur lena gcur i bhfeidhm. I ndeireadh na dála is é a príomhspríoc ná tionchar dearfach a imirt ar shaolta leanaí agus daoine óga atá i mbaol bochtaineachta. Ina dhiaidh sin cuirfear béim ar Sheirbhísí Meabhairshláinte agus Folláine agus Míchumais.

**BOCHTAINÉACHT
LEANAÍ AGUS
ÓIGE**

**MEABHAIRSH-
LÁINTE AGUS
FOLLÁINE**

**SEIRBHÍSÍ
MÍCHUMAIS**

Is é príomhaidhm an Chreata Beartais seo ná ardán a chur ar fáil chun cearta leanaí agus daoine óga in Éirinn a bhaint amach ionas gur féidir le gach comhpháirtí oibriú le chéile go héifeachtach le cinntiú go mbeidh rath ar leanaí agus ar dhaoine óga. Déanfaidh an Creat Beartais struchtúir rialachais a athbhunú chun forbairt agus cur i bhfeidhm beartais a thiomáint agus ag an am céanna freagracht a ghlacadh as beartais leanaí agus daoine óga.

Tuairisceoidh na struchtúir rialachais seo faoi dheireadh don Choiste Comhairleachta ar Leanaí agus Oideachas. Déanfaidh an coiste seo maoirseacht ar chur i bhfeidhm ghealltanais Chlár an Rialtais, lena n-áirítear an Creat Beartais seo, le béim ar leith ar bhochtaineacht agus folláine leanaí. Gheobhaidh sé tacaíocht ina chuid oibre sa réimse seo ó Ghrúpa Oifigeach Sinsearach le comhaltaí ó na ranna, Rialtais ábhartha ar fad. Beidh sé de chúram ar Fhóram Beartais maoirsiú

agus stiúradh a dhéanamh ar fhorfheidhmiú éifeachtach na mbeartas a mbíonn tionchar acu ar leanaí agus daoine óga laistigh dá réimsí freagrachta faoi seach, thar ranna, gníomhaireachtaí agus earnálacha, na tionscnaimh Spotsolais san áireamh.

Beidh ionadaithe ó Chomhairle Chomhairleach Leanaí agus Daoine Óga nua, ar an bhFóram Beartais a bhunófar chun fóram a sholáthar don tsochaí shibhialta agus do shaineolaithe neamhspleácha chun eolas agus tacaíocht ghníomhach a thabhairt d'fhorbairt agus do

chur i bhfeidhm beartas I leith leanaí agus daoine óga. Bhí comhairliúchán le leanaí agus le daoine óga lárnach i bhforbairt an Chreata Bheartais seo agus beidh sé mar bhonn eolais dá chur i bhfeidhm leanúnach. Glacfaidh daoine óga páirt i gcur i bhfeidhm *Éire Óg* trí struchtúr Thionól Náisiúnta Óige na hÉireann.

Sa chreat beartais roimhe seo do leanaí agus do dhaoine óga, *Torthaí Níos Fearr, Todhchaí Níos Gile*, aithníodh 5 Thoradh Náisiúnta do leanaí agus do dhaoine óga, rud a thabharfadh le fios go maith go bhfuil ag éirí go maith leo in Éirinn dá mbainfí amach iad. Is iad:

- 1 **GNÍOMHACH AGUS SLÁINTIÚIL**
- 2 **AG ÉIRÍ GO MAITH LEO MAIDIR LE FOGHLAIM AGUS FORBAIRT**
- 3 **SÁBHÁILTE AGUS COSANTA Ó DHÍOBHÁIL**
- 4 **SLÁNDÁIL AGUS DEISEANNA EACNAMAÍOCHA**
- 5 **NASCTHA LEIS, MEAS ACU AR AGUS AG CUR LENA NDOMHAN**

Tá gníomhaíochtaí sa chreat seo curtha faoi gach toradh náisiúnta agus sainaitníodh cuid acu mar réimsí tosaíochta. Sainaitníonn an meascán de chomhairliúcháin phoiblí a rinneadh chun críocha an chreata seo, na sonraí ón Tacar Táscairí do Leanaí agus do Dhaoine Óga (Tacar Táscairí *Torthaí Níos Fearr, Todhchaí Níos Gile* roimhe seo) agus na tuairimí deiridh ó éisteacht an UNCRC le déanaí, na mórcheisteanna a mbíonn tionchar acu ar leanaí agus daoine óga agus, ansin, déanann siad eolas do na príomhréimsí beartais atá á gcur i bhfeidhm de réir tosaíochta faoin Chreat seo. Is iad sin:

Thar saolré an Chreata seo cuirfimid ardán ar fáil do chearta leanaí agus daoine óga, bunóimid timpeallacht ina bhfuil riachtanais leanaí agus daoine óga lárnach do chlár oibre gach duine, ina dtabharfar aird ar dhúshlán, agus ina dtabharfar tacaíocht do leanaí agus do dhaoine óga na 5 Thoradh Náisiúnta a bhaint amach, ag cinntiú gur tír í Éire a léiríonn meas do agus a aithníonn cearta leanaí agus daoine go hiomlán.

2

CÚLRA

2.1 AN FHÍS

ÉIRE A URRAMAÍONN GO HIOMLÁN AGUS A THUIGEANN CEARTA LEANAÍ AGUS DAOINE ÓGA.

Ní hamháin gur ionann iad na leanaí agus na daoine óga agus todhchaí na hÉireann – is ionann iad agus Éire na linne seo chomh maith. De réir an Daonáirimh le déanaí, tá an tríú cuid den daonra idir 0-24 bliain d'aois. Cé go bhfuil daonra na hÉireann ag dul in aois ó na 1980idí, tá sé fós measartha óg, go háirithe i gcomparáid le cuid mhaith de thíorthaí an AE. Ba í meánaois an daonra in 2022 na 38.8 bliain d'aois.

Léiríonn na sonraí agus na comhairliúcháin phoiblí atá mar bhonn agus thaca ag Creat an Bheartais seo go bhfuil ag éirí go maith le leanaí agus daoine óga go ginearálta, ach go bhfuil grúpaí sonracha ann a bhfuil dúshlán bhreise rompu agus a dteastaíonn tacaíocht bhreise uathu.

I measc na ngrúpaí a bhféadfadh dúshlán bhreise a bheith rompu tá daoine faoi mhíchumas; le dúshlán mheabhairshláinte; ag maireachtáil i mbochtaineacht nó i mbaol bochtaineachta agus easpa dídine san áireamh; ar baill iad den Lucht Siúil nó de Phobail Romach; ar baill iad den phobal LGBTI+; a d'fhulaing mí-úsáid nó faillí; a bhfuil cosaint idirnáisiúnta á lorg acu; ó chúlraí mionlaigh eitneacha; leanaí imirce agus daoine óga; ina gcónaí i dteaghlach aontuismitheora; ina gcónaí i gCúram nó larchúram; atá ina gcúramóirí óga; ina gcónaí i dteaghlach le mí-úsáid substaintí; nó le duine den teaghlach sa phríosún.

I gcásanna áirithe is féidir go mbeidh torthaí diúltacha níos dóchúla má tá duine faoi chineál amháin míbhuntáiste. Mar shampla, is féidir le fadhbanna meabhairshláinte cur le daoine óga áirithe a bheith gan dídean, agus is féidir le heaspa dídine fadhbanna meabhairshláinte a dhéanamh níos measa.² Ciallaíonn sé seo freisin go mbeidh sé deacair meastachán a dhéanamh ar an líon iomlán daoine óga in Éirinn a d'fhéadfadh a bheith leochaileach agus is féidir go mbeadh an meastachán neamhiomlán. Is féidir leis an gcleachtadh seo, áfach, léiriú a thabhairt ar na háiteanna a dtiocfadh ar n-aird a dhíriú orthu, agus leagann sé amach an comhthéacs don phlé mionsonraithe níos déanaí sa chreat seo. Úsáideann an tábla thíos na sonraí foilsithe is déanaí atá ar fáil, agus tá sé bunaithe ar, agus tugann sé nuashonrú ar, Gníomhaíocht Náisiúnta Ráthaíocht Leanaí an AE.³

² An Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreachta, *An Straitéis um Easpa Dídine don Aos Óg 2023-2025* (Rialtas na hÉireann, 2022), lch.26-7.

³ An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, *Ráthaíocht Leanaí an AE Plean Gníomhaíochta Náisiúnta* (Rialtas na hÉireann, 2022), lch. 17.

CUR SÍOS AR CHOHOIRT LEOCHAILEACH LEANAÍ/DAOINE ÓGA	
I mbochtaineacht chomhsheasmhach (0-17 bliain d'aois) (SILC 2022)	7.5%
I mbaol bochtaineachta (0-17 bliain d'aois) (SILC 2022)	15.2%
Ag fulaingt ó dhíothacht (0-17 bliain d'aois) (SILC 2022)	19.9% ⁴
Leanaí a bhfuil tuismitheoir i bpríosún acu (Leanaí Príosúnach EU).	Líon na leanaí scartha ó Athair i bpríosún (ráta tuismitheoireachta 1.3) 4,648.8 Mháthair i bpríosún (ráta tuismitheoireachta 1.3) 192.4
Teaghlaigh a úsáideann cóiríocht éigeandála (Tuarascáil Mhíosúil ar Easpa Dídine Aibreán 2023)	Bhain 1,733 teaghlach rochtain ar chóiríocht éigeandála-idir 24-30 Aibreán, le 3,594 leanbh cleithiúnach.
Leanaí agus daoine óga faoi mhíchumas	12.9%
Daoine óga le saincheistanna meabhairshláinte (Suirbhé Éire Shláintiúil 2021)	Tugann Suirbhé Éire Shláintiúil 2021 le fios go bhféadfadh fadhbanna meabhairshláinte a bheith ag 20% de dhaoine óga (15-24).
Líon Leanaí agus Daoine Óga den Lucht Siúil	17,971
Sciar na ndaoine óga atá ina gcúramóirí	1.3%

**Nóta: Mura gcuirtear a mhalairt in iúl, tógtar sonraí ó Dhaonáireamh 2022.

Cuireann Coinbhinsiún na NA ar Chearta Leanaí (CNAEL) sainchearta leanaí agus daoine óga suas go dtí 18 bliain d'aois in iúl agus tá sé mar bhunús na físe seo atá leagtha amach in Éire Óg. Cé gur daoine fásta iad daoine óga idir 18-24 bliana d'aois, aithníonn an Rialtas gur féidir go mbeidh deacrachtaí acu rochtain a bheith acu ar a gcearta, agus iad ag tabhairt aghaidh ar aistriú chuig breisoideachas nó fostaíocht, ag fágáil chúram an stáit nó ag aistriú ó sheirbhísí sláinte nó seirbhísí meabhairshláinte do leanaí chuig seirbhísí sláinte nó seirbhísí meabhairshláinte d'aosaigh. Mar dhaoine fásta nua, tá siad clúdaithe ag an gceart seo freisin. Is iad bunphrionsabail an UNCRC:

- gur cheart go mbeadh gach leanbh agus duine óg i dteideal a gcearta a fheidhmiú gan idirdhealú,
- gur cheart leas an linbh a chur san áireamh go príomha agus cinneadh á dhéanamh
- go bhfuil an ceart ag leanaí agus ag daoine óga chun beatha, chun maireachtála agus chun forbartha,
- nach mór éisteacht le guthanna leanaí agus daoine óga agus éisteacht leo maidir le cúrsaí a bhaineann leo.

⁴ Suirbhé ar Ioncam agus Dálaí Maireachtála (SILC) 2022.

2.2 TÍRDHREACH ATÁ AG ATHRÚ

Ó foilsíodh *Torthaí Níos Fearr, Todhchaí Níos Gile* in 2014, tá forbairtí suntasacha dearfacha ann in Éirinn a théann i bhfeidhm go mór ar shaol leanaí. Foilsíodh *Na Chéad 5: Straitéis Uile-Rialtais do Leanaí, Leanaí Óga agus a dTeaghlaigh 2019-2028* in 2018 agus is cloch mhíle shuntasach í a bhfuil sé mar aidhm aici raon níos leithne roghanna a sholáthar do thuismitheoirí chun cothromaíocht a fháil idir obair agus cúram. D'fhógair sé múnla nua tacaíochta do thuismitheoirí, forbairtí nua i sláinte leanaí, agus mar chuid de seo tá fórsa saothair tiomnaithe sláinte leanaí, leasú ar an gcóras luathfhoghlama agus cúraim, agus pacáiste beart chun dul i ngleic le bochtaineacht na luath-óige. Tar éis reifrinn, síníodh ina dhlí in 2015 an tAonú Leasú is Tríocha ar an mBunreacht (Leanaí) 2012, lena n-aithnítear agus lena ndearbhaítear cearta nádúrtha dochloíte gach linbh.

Tá méadú suntasach tagtha ar rochtain ar luathfhoghlaim agus cúram. In 2016, leathnaíodh an Clár um Chúram agus Oideachas na Luath-Óige (ECCE) chun an dara bliain réamhscoile a sholáthar go huilíoch do gach leanbh óg. Ag an am céanna, tugadh isteach an tSamhail Rochtana agus Chuimsithe (AIM) chun a chinntiú gur féidir le leanaí faoi mhíchumas rochtain a fháil ar fhoghlaim luath. In 2019, seachadadh an Scéim Náisiúnta um Chúram Leanaí (NCS) chun tacaíocht airgeadais a sholáthar chun cabhrú le teaghlaigh lena gcostais luathfhoghlama agus cúram leanaí, mar chuid de seo bhí fóirdheontas uilíoch, agus fóirdheontas arna mheasúnú ar ioncam do theaghlaigh a d'fhéadfadh go mbeadh cúnaimh breise de dhíth orthu.

Tugadh isteach, Le Chéile ar Mhaithe le Níos Fearr, an tsamhail nua mhaoinithe don Luathfhoghlaim agus don Chúram agus don Chúram Leanaí d'Aois Scoile, le deanaí, a chuimsigh an clár ECCE lena n-áirítear AIM, an NCS agus Scéim Croí-mhaoinithe nua. Tá an cheathrú cuid den tsamhail mhaoinithe seo – an tSamhail Rannpháirtíochta Comhionann (EPM) – á forbairt. In 2023, saraíodh infheistíocht an Stáit sa luathfhoghlaim agus i gcúram leanaí €1 billiún, rud a bhainfidh amach sprioc-infheistíocht 2028 i *Na Chéad 5* i bhfad chun cinn ar sceideal.

Tharla forbairtí suntasacha, dearfacha freisin i gcineálacha éagsúla saoire agus socrúithe oibre do thuismitheoirí, ag aithint an tábhacht a bhaineann le ham le chéile don thuismitheoir agus don leanbh. In 2016, ritheadh an tAcht um Shaoire agus Sochair Atharthachta, ag soláthar Saoire Atharthachta agus liúntas Atharthachta d'aithreacha. B'aitheantas suntasach é ar an ról atá ag aithreacha nó ag comhpháirtithe eile i saol na leanaí agus na leanaí óga. Tá fostaithe a éiríonn torrach agus iad i bhfostaíocht i dteideal saoire mháithreachais, agus féadfaidh siad a bheith i dteideal Liúntas Máithreachais, chomh maith le saoire bhreise gan phá. Cinntíonn an tAcht um Chomhardú Saoil agus Saothair agus Forálacha Ilghnéitheacha, 2023 gur féidir le fir trasinscne a raibh babaí acu saoire mháithreachais a ghlacadh. I measc na dteidlíochtaí ar cuireadh tús leo le déanaí tá síneadh ar theidlíocht sosanna beathú cíche go dhá bhliain agus tá ceart nua chun saoire gan phá mar gheall ar chúrsaí leighis do thuismitheoirí agus do chúramóirí.

Tá *Na Chéad 5: Straitéis Uile-Rialtais do Leanaí, Leanaí Óga agus a dTeaghlaigh 2019-2028* tar éis cineálacha nua agus éagsúla saoire a sheachadadh do thuismitheoirí, ag soláthar solúbthachta maidir leis an gcaoi a dtugtar aire do leanbh. Tugann Saoire do Thuismitheoirí teidlíocht anois do gach thuismitheoir saoire seacht seachtaine

IN 2019, SEACHADADH AN SCÉIM NÁISIÚNTA UM CHÚRAM LEANAÍ (NCS) CHUN TACAÍOCHT AIRGEADAIS A SHOLÁTHAR CHUN CABHRÚ LE TEAGHLAIGH LENA GCOSTAIS LUATHFHOGHLAMA AGUS CÚRAM LEANAÍ, MAR CHUID DE SEO BHÍ FÓIRDHEONTAS UILÍOCH, AGUS FÓIRDHEONTAS ARNA MHEASÚNÚ AR IONCAM DO THEAGHLAIGH A D'FHÉADFADH GO MBEADH CÚNAMH BREISE DE DHÍTH ORTHU.

le linn an chéad dá bhliain de shaol an linbh, nó i gcás uchtaithe, laistigh de dhá bhliain ó shocrúchán an linbh leis an teaghlach. D'fhéadfadh go mbeadh daoine a ghlacann an tsaoire seo i dteideal Sochar Tuismitheora freisin.

Tá sé tábhachtach gur chuir paindéim COVID-19 agus bearta gaolmhara sláinte poiblí dlús suntasach leis an treocht i dtreo cianobair agus obair sholúbtha, agus obair mhalartach eile. Tugtar faoi deara i straitéis cianoibre an Rialtais, *Cianobair a Chumasú*, nach bhfuil obair sa bhaile le linn éigeandála inchurtha le gnáthchás. Mar sin féin, admhaíonn sé an prionsabal go dtugann cianobair deis freisin le haghaidh oibre/saoil níos fearr agus ligeann

sé do theaghlaigh níos mó ama a chaitheamh le chéile.⁵ Baineann go leor oibríthe taitneamh as socrúithe oibre hibrídeacha, áit a mbíonn oibrí i bpáirt ar an láthair agus i bpáirt ag obair go cianda, nó ag obair go hiomlán go cianda. I suirbhé amháin le déanaí a ghlac tuairimí na bhfostaithe ar chianobair, d'aontaigh 91% de na freagróirí nó d'aontaigh siad go láidir go bhfeabhsaítear cothromaíocht oibre-saoil trí oibríú go cianda. Thug 42% de na freagróirí le fios freisin gur chaith siad cuid den am a shábháil siad ó thimáistriú ar fhreagrachtaí cúraim.⁶

⁵ An Roinn Fiontar, Trádála agus Fostaíochta, *Ag Tabhairt faoi Obair Chianda: An Straitéis Náisiúnta um Chianobair* (Rialtas na hÉireann, 2021), lch.2, lch.10.

⁶ Alma McCarthy, Noreen O'Connor, Tomás Ó Síocháin, agus Deirdre Frost, 2022 *Cianobair in Éirinn - Tuarascáil Suirbhé* (Institiúid Whitaker OÉ Gaillimh & Coimisiún Forbartha an Iarthair, 2022), lch.18, lch.17.

Tá fás suntasach tagtha ar Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach, ó bunaíodh í, le breis agus 5,000 ball foirne ag freastal go díreach nó go hindíreach ar riachtanais leanaí agus teaghlaigh ar fud na hÉireann. Cuireann an tAcht um Thús Áite do Leanaí 2015, ar cuireadh tús leis go hiomlán in 2017, oibleagáidí reachtúla ar shainghrúpaí gairmithe agus eagraíochtaí a sholáthraíonn seirbhísí do leanaí. Tá sé mar aidhm ag an Acht feasacht a ardú ar mhí-úsáid agus faillí leanaí, foráil a dhéanamh do thuiriscíú éigeantach ó phríomhghairmithe, feabhas a chur ar shocruithe um chosaint leanaí in eagraíochtaí a sholáthraíonn seirbhísí do leanaí, agus foráil a dhéanamh do chomhoibriú agus do chomhroinnt faisnéise idir gníomhaireachtaí.

In 2020 seoladh an scéim *UBU D'Áit Do Spás* mar thoradh ar phróiseas athchóirithe suntasach ar sholáthar seirbhíse óige na hÉireann atá dírithe ar dhaoine óga idir 10-24 bliain d'aois atá faoi mhíbhuntáiste, atá imeallaithe nó leochaileach. Glacann an scéim leasaithe cur chuige atá bunaithe ar riachtanais agus atá dírithe

CÉ GO RAIBH NA BLIANTA BEAGA ANUAS DEACAIR DO GO LEOR DAOINE, GO LÉIRÍONN SIAD FREISIN GUR FÉIDIR LE HIDIRGHABHÁIL STÁIT TIONCHAR DEARFACH A IMIRT AR SHAOL DAOINE.

ar thorthaí lena chinntiú go mbíonn deis ag na daoine óga is mó a bhfuil gá acu leo, páirt a ghlacadh i ngníomhaíochtaí ardchaighdeán lasmuigh den scoil ina bpobal. Ó 2023, tá breis agus 260 seirbhís óige maoinithe faoin scéim seo ar fud na tíre.

Tugann siad seo, agus go leor forbairtí dearfacha suntasacha eile do leanaí agus daoine óga le blianta beaga anuas le fios, go bhfuil an Rialtas breá ábalta beartas agus seirbhísí a chur i bhfeidhm a mbíonn tionchar dearfach, intomhaiste acu ar shaol leanaí agus ar shaolta daoine óga agus a dteaghlaigh. Go criticiúil tá leanaí faoi sé bliana d'aois i dteideal cuairteanna saor in aisce ar dhochtúir teaghlaigh rannpháirteach anois, agus tá gealltanas sa Chlár don Rialtas é seo a leathnú chuig níos mó leanaí. Rinneadh dul chun cinn dearfach maidir le dul i ngleic le bochtaineacht leanaí, a thit le deich mbliana anuas, go háirithe le linn Phaindéime COVID-19 i gcomhthéacs tacaíochtaí ioncaim mhéadaithe. Mar sin féin, tá sé tábhachtach a admháil go bhfuil méadú tagtha ar an ráta i mbaol bochtaineachta, ar an ráta díothachta agus ar an ráta comhsheasmhach bochtaineachta i sonraí an tSuirbhé is déanaí ar Ioncam agus Dálaí Maireachtála (SILC), a chlúdaíonn 2022. Tá easpa dídine agus an ghéarchéim tithíochta tar éis anacair shuntasach a chruthú do go leor teaghlach, chomh maith le leanaí agus daoine óga. De réir sonraí le déanaí, is baill de theaghlach iad 3,594 leanbh agus duine óg a úsáideann cóiríocht éigeandála.

Tá a fhios againn freisin, cé go raibh na blianta beaga anuas deacair do go leor daoine, go léiríonn siad freisin gur féidir le hidirghabháil stáit tionchar dearfach a imirt ar shaol daoine. De réir páipéir amháin a scríobhadh i gcomhthéacs an téarnaimh ó COVID-19 agus Córas Leasa na hÉireann. “bhí tionchar mór diúltach ag an bpaindéim COVID-19 ar gheilleagar na hÉireann agus ar ioncam oibrithe Éireannacha de réir mar a cailleadh post go forleathan”. Mar sin féin, fuarthas amach gur laghdaigh na tacaíochtaí éigeandála rialtais an titim a rabhthas ag súil

leis ar ioncam indiúscartha mar gheall ar phaindéim níos mó ná faoina leath. Go deimhin, tháinig ardú beagnach 2% ar ioncam sa chúigil ioncainm íochta.⁷ Ar an dul céanna, thug feidhmiú céimneach rathúil an chláir vacsaínithe deis do go leor daoine taitneamh a bhaint as spórt agus caitheamh aimsire lena gcairde agus lena dteaghlach arís; deis a bhaint as níos mó foghlama go pearsanta; agus as mothú níos sábháilte agus iad ag obair, ag taisteal nó ag ligean a scíthe.

Ó tharla an phaindéim, tá níos mó dúshlán tagtha chun cinn nó tar éis dul i dtreise don stát. Rinne an Rúis ionradh ar an Úcráin ar an 24 Feabhra 2022, agus bhí iarmhairtí tragóideacha láithreacha ann do mhuintir na hÚcráine ina measc bhí oll-dhíláithriú daoine aonair agus teaghlach as a dtithe. Níos luaithe i mbliana,

**NÍOS LUAITHE I MBLIANA,
D'AITHIN AN PHRÍOMH-OIFIG
STAIRIMH (CSO) GO RAIBH
AN LÍON DAOINE A THÁINIG
ÓN ÚCRÁIN AG LORG COSAINT
SHEALADACH AG DRUIDIM LE
75,000 DUINE.**

d'aithin an Phríomh-Oifig Staidrimh (CSO) go raibh an líon daoine a tháinig ón Úcráin ag lorg cosaint shealadach ag druidim le 75,000 duine. Ina theannta sin, cuireann go leor daoine eile iarratas isteach ar thearmann in Éire ó áiteanna eile ar domhan, ag teitheadh ó ghéarleanúint nó a bhfuil eagla orthu mar gheall ar a sábháilteacht pearsanta agus bunús maith leis seo.

Tá a fhios againn freisin go bhfuil an domhan ag tabhairt aghaidh ar ghéarchéim thubaisteach aeráide a bheidh, gan gníomh radacach láithreach, ag cur

isteach go mór ar dhaoine agus ar an dúlra. Mar a achoimrítear go hachomair i bPlean Gníomhaithe ar son na hAeráide tá aeráid an domhain ag athrú go tapa le teocht ag méadú níos tapúla le 50 bliain anuas ná in aon tréimhse 50 bliain eile le 2,000 bliain anuas, agus tá tionchar an duine tar éis an atmaisféir, na n-aigéan agus na talún a théamh go mór, rud a rinne dochar don bhithéagsúlacht agus as a dtiocfaidh athruithe díobhálacha comhshaoil ar ár n-éiceachóras.⁸ De réir tuarascála UNICEF in 2015, is leanaí is mó a bheidh thíos leis mar gheall ar athrú aeráide, agus déanfaidh athrú aeráide na héagothroime atá ann cheana féin níos measa.⁹ Tugadh faoi deara sa tuarascáil, a scríobhadh ó pheirspictíocht dhomhanda, go gcuirfidh drochaimsir isteach ar bhonneagar ríthábhachtach do leanaí ar nós scoileanna, agus gur dócha go méadóidh athrú aeráide leathadh galair a mbíonn leanaí go háirithe so-ghabhálach dóibh. Ag féachaint ar na príomhrioscaí aeráide de réir réigiún, d'áitigh an tuarascáil go mbeidh tionchar ag cailteanas eacnamaíoch agus tuilte ar an Eoraip, ag tiomáint uirbiú, ag ardú leibhéil farraige, agus creimeadh cósta, chomh maith le srianta uisce agus teagmhais theasa fhoircneacha.¹⁰ Tugann An Painéal Idir-Rialtasach ar Athrú Aeráide (IPCC) faoi deara ina dtuarascáil do 2023 go réamh-mheastar go mbeidh méadú breise ar ghuaiseacha aeráide i ngach réigiún ar domhan (meánmhuiníne go hard, ag brath

⁷ Claire Keane, Karina Doorley, agus Dora Tuda, *COVID-19 agus Córas Leasa na hÉireann* (ESRI, 2021), lch. 32.

⁸ Rialtas na hÉireann, *Plean Gníomhaíochta ar son na hAeráide 2023* (Rialtas na hÉireann, 2023), lch. 22.

⁹ UNICEF, *Unless We Act Now: The Impact of Climate Change on Children* (UNICEF, 2015), lch.8.

¹⁰ UNICEF, *Unless We Act Now: The Impact of Climate Change on Children* (UNICEF, 2015), lch.19.

ar réigiún agus guais), ag méadú rioscaí iolracha d'éiceachórais agus do dhaoine (muinín an-ard).¹¹

I mí Lúnasa 2023, ghlac Coiste na NA um Chearta an Linbh go foirmiúil le Trácht Ginearálta 26¹² a leag béim ar cheart leanaí ar thimpeallacht ghlan, shláintiúil agus inbhuanaithe, agus ag an am céanna ag athdhearbhú oibleagáidí gach Ballstát gníomhaíochtaí a chur chun feidhme go práinneach chun aghaidh a thabhairt ar éifeachtaí díobhálacha díghrádaithe comhshaoil. agus athrú aeráide. Déantar é seo chun domhan glan, sláintiúil agus inbhuanaithe a chinntiú do leanaí a chinntíonn go mbeidh gach leanbh in ann a gcearta doshannta a fheidhmiú. Cuimsíonn sé seo a gcearta ar fhaisnéis, rannpháirtíocht agus rochtain ar cheartas le cinntiú go gcosnófar iad ó na dochair chomhshaoil a bhaineann le hathrú aeráide agus go bhfaighidh siad leigheasanna ina leith, iad siúd a dhéantar mar thoradh ar ghníomhaíochtaí tráchtála ina measc.

Thug an Coimisiún um Chánachas agus Leas faoi deara le déanaí "le blianta fada anuas, go bhfuiltear ag súil go ndéanfaí tairbhí an fháis eacnamaíoch a roinnt go forleathan, ionas gur féidir le gach glúin ina dhiaidh sin a bheith ag súil lena caighdeáin mhaireachtála agus leis na deiseanna atá aici a bheith chomh maith céanna ar a laghad, mura bhfuil sé níos fearr, ná iad siúd a bhí ag an nglúin a chuaigh roimhe. Le blianta beaga anuas, ceistíodh an toimhde seo ar bhealach bunúsach mar gheall ar mhéaduithe ar chostais tithíochta, costais chúraim níos airde agus rochtain ar phinsin ghairme a athrú... chruthaigh na saincheisteanna seo tuiscint ar éagothroime nár cheart neamhaird a thabhairt uirthi".¹³

Agus na dúshláin seo agus eile rompu, tá an chuma ar an scéal go bhfuil daoine óga ag cailleadh muiníne i gcórais dhaonlathacha, mar is léir ó bhearta muiníne sa rialtas,¹⁴ ag cur leis an bpoitéinseal do bhriseadh an chomhtháthaithe shóisialta, trí mhéadú ar pholaitíocht antoisceach agus corraíl shibhialta. Deir roinnt daoine nach bhfuil ionadaíocht mhaith á déanamh ar leasanna daoine óga inár ndaonlathais, agus tá imní mhór léirithe faoi éagothroime idirghlúine.¹⁵

**TÁ AN CHUMA AR AN SCÉAL GO BHFUIL
DAOINE ÓGA AG CAILLEADH MUINÍNE
I GCÓRAIS DHAONLATHACHA, MAR IS
LÉIR Ó BHEARTA MUINÍNE SA RIALTAS.**

¹¹ An Painéal Idir-Rialtasach ar Athrú Aeráide (IPCC); H. Lee agus J. Romero (eag.), *Tuarascáil Sintéise um Athrú Aeráide 2023, Achoimre do Lucht Déanta Beartas*, Tuarascáil ón bPainéal Idir-Rialtasach ar Athrú Aeráide. Rannchuidiú Ghrúpaí Oibre I, II agus III leis an Séú Tuarascáil Mheasúnaithe ón bPainéal Idir-Rialtasach ar an Athrú Aeráide (IPCC, 2023), lch.15.

¹² Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, *Trácht Ginearálta Uimh. 26 (2023) ar chearta leanaí agus an comhshaoil, agus fócas ar leith ar an athrú aeráide* (Na Náisiúin Aontaithe, 2023) ar fáil ar líne ag: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FC%2F26&Lang=en (11 Meán Fómhair 2023).

¹³ An Coimisiún um Chánachas agus Leas, *Fondúireachtaí don Todhchaí: Tuarascáil an Choimisiúin um Chánachas agus Leas* (Rialtas na hÉireann, 2022), lch.60.

¹⁴ Elsa Pilichowski, *Building Trust to Reinforce Democracy: Príomhthorthaí ó Shuirbhé Iontaobhais an OECD* (OECD, 2022) ar fáil ar líne ag: <https://www.slideshare.net/OECD-GOV/presentation-of-the-oecd-report-building-trust-to-reinforce-democracy> (16 Meitheamh 2023).

¹⁵ Ollscoil Cambridge, ar fáil ar líne ag: <https://www.cam.ac.uk/stories/youthanddemocracy> (16 Meitheamh 2023).

Tá ról le himirt ag gach duine chun cearta leanaí agus daoine óga a bhaint amach. Cé go bhfuil freagracht ar leith ar an rialtas an clár oibre beartais a shocrú, seirbhísí a mhaoiniú agus rialáil chuí a chinntiú, soláthraíonn eagraíochtaí neamhrialtasacha agus earnálacha príobháideacha go leor seirbhísí. Ina theannta sin, tá freagracht chomhchoiteann ar an tsochaí ar fad, daoine aonair san áireamh, cearta leanaí agus daoine óga a bhaint amach ionas gur féidir leo saol sona a bheith acu.

2.3 SPRIOCANNA

Féachann *Éire Óg* le leanaí agus daoine óga a chur i gceartlár an bheartais, agus ag an am céanna aghaidh a thabhairt ar na saincheisteanna is práinní atá acu, anois agus a fhad le 2028. Soláthroidh an creat:

ARDÁN DO CHEARTA LEANAÍ AGUS DAOINE ÓGA

Beidh an Creat Beartais mar ardán an rialtais chun cearta leanaí agus daoine óga in Éirinn a fhíorú.

Thar saolré *Éire Óg*, ba mhaith linn gach duine a chur ar an eolas faoi chearta leanaí agus daoine óga, go háirithe leanaí agus daoine óga iad féin. Tá ról le himirt ag gach duine lena chinntiú gur féidir le leanaí agus le daoine óga a gcearta a bhaint amach, agus go bhfuil meas ar na cearta sin ag tuismitheoirí, oideachasóirí luathbhlianta, múinteoirí, dochtúirí agus oibrí cúram sláinte eile, gach gairmí agus oibrí deonach a oibríonn le agus ar son leanaí agus daoine óga, agus ar son an phobail i gcoitinne.

Cabhróidh *Éire Óg* freisin leis an rialtas oibriú le chéile chun saincheisteanna a bhaineann le leanaí agus daoine óga a réiteach, trí struchtúir rialachais do bheartas leanaí agus daoine óga. Féachfaidh sé le dul i ngleic le bacainní ar chur i bhfeidhm beartais atá comhordaithe, éifeachtach agus éifeachtúil chun tacú le torthaí níos fearr a bhaint amach do leanaí agus do dhaoine óga.

TIMPEALLACHT INA BHFUIL RIACHTANAS LEANAÍ AGUS DAOINE ÓGA LÁRNACH I GCLÁR OIBRE GACH DUINE

Díreoidh *Éire Óg* ar ghníomhartha ar leibhéal an chórais a chumasóidh timpeallacht ina bhfuil cearta agus riachtanais leanaí agus daoine óga ina gceisteanna lárnacha. Tá sé mar aidhm ag an gCreat Beartais seo an dóigh a n-oibríonn an Rialtas a athrú, ní hamháin cad é a dhéanann sé a athrú. Tá na gealltanais nua seo bunaithe ar Bhearta Ginearálta Forfheidhmithe an UNCRC, arb iad na céimeanna molta ba cheart do gach tír a ghlacadh chun é a dhéanamh níos fusa cearta leanaí agus daoine óga a bhaint amach. Nuair a dhéanann an Rialtas cinntí, ba cheart go mbeadh cearta leanaí agus daoine óga i gcónaí mar bhunús na gcinntí sin. Cinnteoidimid go bhfuil gach duine a thacaíonn le leanaí agus daoine óga ar fud an rialtais agus gníomhaireachtaí stáit ar an eolas faoina gcearta.

Tá na gníomhartha faoin aidhm seo leagtha amach níos déanaí sa doiciméad seo, ach go ginearálta, tá siad deartha chun cabhrú le cinní maithe a dhéanamh ar mhaithe le leanaí agus daoine óga. Ina measc tá feabhsuithe chun tuilleadh rannpháirtíochta díri leanaí agus daoine óga a chumasú; bealaí nua chun a fheiceáil ar an dóigh a dtéann cinní beartais nó buiséadacha i bhfeidhm ar leanaí agus daoine óga; agus athbhreithniú a dhéanamh ar ár gcomhlíonadh reachtaíochta leis an UNCRC. Ina measc freisin tá sonraí agus fianaise níos fearr agus níos iontaofa a bhailiú ar riachtanais leanaí agus daoine óga, agus a chinntiú go bhfreastalaítear ar riachtanais fhoghlama na ngairmithe a oibríonn le leanaí agus le daoine óga.

SPOTSOLAS AR DHÚSHLÁIN

Díreoidh an Creat Beartais ar na dúshláin is mó do leanaí agus do dhaoine óga, go háirithe iad siúd a d'fhéadfadh a bheith níos leochailí i leith torthaí laga. Aithneoidh sé réimsí a dteastaíonn gníomhaíocht uaidh ar fud an Rialtais, agus díreoidh sé ar na dúshláin phráinneacha seo ar bhealach fócasaithe agus teoranta ó thaobh ama mar 'Spotsoilse'. Tabharfaidh sé feiceáltacht do shaincheist agus cothóidh sé cur chuige tras-rialtais chun dul chun cinn dearfach a dhéanamh sa réimse roghnaithe. Teastaíonn iarracht chomhbheartaithe thar thréimhse shonraithe ama uaidh seo chun an móiminteam is gá le haghaidh athraithe a ghiniúint. Cé go mbeidh spotsoilse sa todhchaí á threorú ag na struchtúir rialachais faoin gCreat Beartais, tá na sonraí agus an fhianaise soiléir faoin áit ar cheart dúinn tosú: bochtaineacht leanaí agus óige, meabhairshláinte agus folláine do leanaí agus daoine óga, agus seirbhísí míchumais.

Beidh bochtaineacht leanaí ar an gcéad Spotsolas dá leithéid, agus tá an obair seo seolta trí Oifig Cláir nua i Roinn an Taoisigh. Feabhsóidh an Oifig Cláir seo freagracht as gníomhartha chun aghaidh a thabhairt ar bhochtaineacht agus folláine leanaí, agus tabharfaidh sí fócas straitéiseach do roinnt gealltanans tosaíochta roghnaithe chun dlús a chur leis an gcur i bhfeidhm, agus beidh tionchar dearfach aige ar leanaí agus daoine óga atá i mbaol bochtaineachta. Ina dhiaidh sin beidh spotsolas ar Mheabhairshláinte agus Folláine Leanaí agus Daoine Óga, faoi stiúir na Roinne Sláinte, agus spotsolas ar Sheirbhísí Míchumais.

BOCHTAINÉACHT
LEANAÍ AGUS
ÓIGE

MEABHAIRSH-
LÁINTE AGUS
FOLLÁINE

SEIRBHÍSÍ
MÍCHUMAIS

TACÚ LE LEANAÍ AGUS DAOINE ÓGA CHUN 5 THORADH NÁISIÚNTA A BHAINN AMACH

Thar saolré Éire Óg, tá sé beartaithe ag an Rialtas saolta agus torthaí leanaí agus daoine óga ar fud na hÉireann a fheabhsú. Is iad na 5 Thoradh Náisiúnta atá uainn do gach leanbh agus duine óg ná go bhfuil siad:

- 1 **GNÍOMHACH AGUS SLÁINTIÚIL**
- 2 **AG ÉIRÍ GO MAITH LEO MAIDIR LE FOGHLAIM AGUS FORBAIRT**
- 3 **SÁBHÁILTE AGUS COSANTA Ó DHÍOBHÁIL**
- 4 **SLÁNDÁIL AGUS DEISEANNA EACNAMAÍOCHA**
- 5 **NASCTHA LEIS, MEAS ACU AR AGUS AG CUR LENA NDOMHAN**

Tá go leor gníomhartha suntasacha á ndéanamh ag an Rialtas agus a chomhpháirtithe cheana féin a chuireann le ceann amháin nó níos mó de na torthaí seo do leanaí agus do dhaoine óga, agus leagtar béim ar roinnt samplaí de na gníomhartha seo ar fud Éire Óg. Ina theannta sin, ba cheart go mbeadh aird ag na gníomhartha nua a dhéantar do leanaí agus do dhaoine óga ar na torthaí seo, agus go mbeadh sé mar aidhm acu ceann amháin nó níos mó a bhaint amach thar shaolré an chreata seo.

Chun dul chun cinn i dtreo na dTorthaí Náisiúnta seo a thomhas, d'fhorbair an Roinn Leanáí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíocht agus Óige (DCEDIY) Tacar Táscairí Leanáí agus Daoine Óga a chabhraíonn le dul chun cinn i saolta leanaí agus daoine óga idir 0-24 bliain d'aois a rianú. Rianaíonn sé dul chun cinn thar gach toradh, le táscairí ábhartha a thugann, le chéile, tuairim ar conas atá ag éirí le leanaí agus daoine óga.

Sainnithníonn agus comhcheanglaíonn na táscairí sonraí ó raon foinsí, suirbhé riaracháin agus sonraí daonáirimh ina measc. Foilsíodh leagan nuashonraithe den Tacar Táscairí taobh leis an gCreat Beartais seo. Thar shaolré an Chreata Beartais seo, forbróidh an Rialtas an acmhainn seo, mar sin de tá rochtain ag gach duine ar shonraí tráthúla ábhartha maidir le saolta agus torthaí leanaí agus daoine óga.

2.4 COMHTHÉACS BEARTAIS

Tá an timpeallacht bheartais a théann i bhfeidhm ar shaol leanaí agus daoine óga casta, agus bíonn tionchar ag comhlachtaí idirnáisiúnta ar nós Coiste NA um Chearta an Linbh, chomh maith leis an Rialtas uirthi. Ionchasaíonn *an Clár don Rialtas: Ár dTodhchaí Roinnte*, arb é plean an Rialtais dá théarma oifige, forbairtí suntasacha sa réimse seo do leanaí agus do dhaoine óga.

COINBHINSIÚN NA UM CHEARTA AN LINBH

Go luath in 2023, tháinig Éire os comhair Choiste NA um Chearta an Linbh sa Ghinéiv, an Eilvéis. Dhaingnigh Éire Coinbhinsiún na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh i 1992 agus caithfidh sí tuarascálacha stáit rialta a chur isteach ar chomhlíonadh an Choinbhinsiúin. Déanann an próiseas tuairiscithe seo monatóireacht ar cad é mar atá ag éirí le bearta tíortha chun an Choinbhinsiún a bhaint amach, agus ar chearta leanaí ar an iomlán.

Tar éis na héisteachta ó bhéal seo, d'fhoilsigh Coiste na NA a chuid Tuairimí Deiridh, a léirigh an t idirphlé cuiditheach a tharla idir Coiste na NA agus toscaireacht na hÉireann. Sna Tuairimí Deiridh, aithníonn an Coiste na céimeanna dearfacha atá glactha ag an Stát ó rinneadh athbhreithniú deireanach ar Éirinn in 2016. Fáiltíonn siad go háirithe roimh an dul chun cinn atá déanta le tosach feidhme an Achta um Thús Áite do Leanaí, an tAcht um Leanaí agus Caidrimh Teaghlaigh, Acht Teanga Chomharthaíochta na hÉireann, agus glacadh le go leor straitéisí eile.

Leag Coiste na NA réimsí inní amach freisin agus chuir sé moltaí ar fáil faoi go leor réimsí ábhar. I measc na moltaí seo tá fadhbanna a bhaineann le neamh-idirdhealú, dul i ngleic le foréigean, meabhairshláinte, caighdeáin mhaireachtála, oideachas, agus ceartas leanaí. Mar shínitheoir an UNCRC, tá sé tábhachtach machnamh dáiríre a dhéanamh ar gach ceann de na moltaí seo, féachaint conas is féidir iad a chur i bhfeidhm, nó an bhfuil cineálacha cur chuige eile ann trína bhféadfaidh an Rialtas an éifeacht dhearfach inmhianaithe a bhaint amach sna blianta amach romhainn.

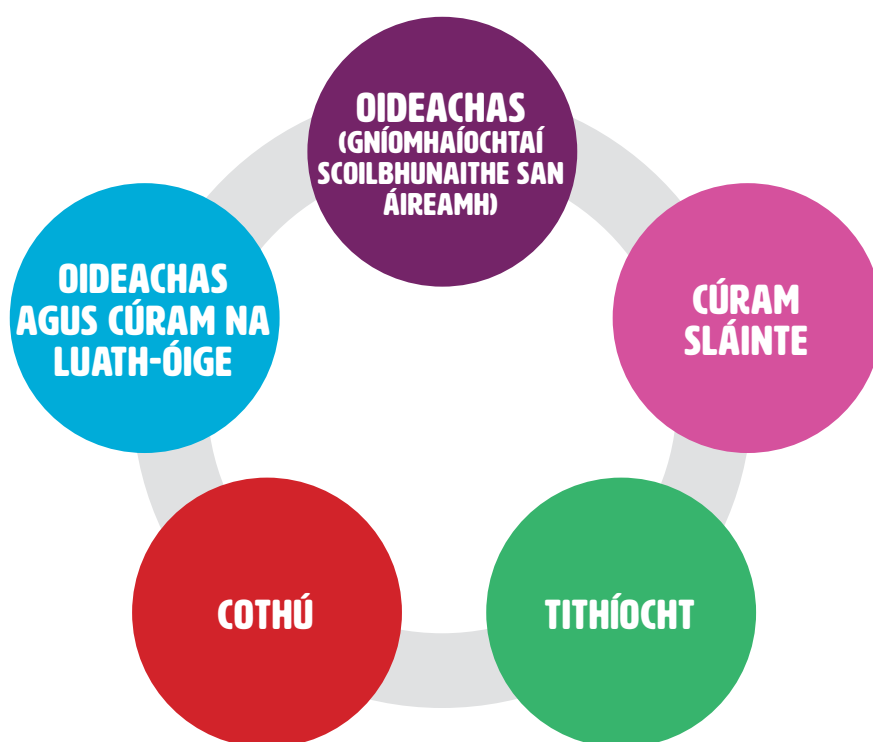
Scríobhadh an Creat Beartais seo agus Tuairimí Deiridh an UNCRC san áireamh, agus freagraíonn sé do go leor de na moltaí a d'eisigh Coiste na NA.

Cuireann an Clár Oibre um Fhorbairt Inbhuanaithe agus mar chuid de seo na Spriocanna Forbartha Inbhuanaithe, arna nglacadh ag Ballstáit uile na Náisiún Aontaithe in 2015 *Éire Óg* ar an eolas freisin. Is glao práinneach do gach tír iad na 17 Sprioc Forbartha Inbhuanaithe seo, agus tá sé mar aidhm ag an gCreat seo rannchuidiú, i.e. go háirithe, chun Sprioc 1: Gan Bhochtaineacht, Sprioc 3: Dea-shláinte agus Folláine, Sprioc 4: Oideachas ar Ardchaighdeán, agus Sprioc 10: Neamhionannais laghdaithe a bhaint amach.

RÁTHAÍOCHT LEANAÍ AN AE

In 2019, d'fhógair an Coimisiún Eorpach go gcruthófaí Rátháíocht Leanaí Eorpach le cinntiú go bhfuil rochtain ag gach leanbh san Eoraip atá i mbaol bochtaineachta nó eisiamh sóisialta ar na cearta is bunúsaí amhail cúram sláinte agus oideachas.

Is é is cuspóir don Rátháíocht Eorpach do Leanaí, a glacadh leis i mí an Mheithimh 2021, eisiamh sóisialta a chosc agus a chomhrac trí rochtain leanaí atá i ngátar ar thacar príomhsheirbhísí a ráthú. Is iad:

Mar chuid de na hoibleagáidí d'Éirinn faoin Rátháíocht Leanaí d'fhorbair DCEDIY *Plean Gníomhaíochta Náisiúnta* i gcomhar le raon ranna rialtais. Ar 31 Bealtaine 2022, d'fhorpheas an Rialtas foilsíú *Plean Gníomhaíochta Náisiúnta um Rátháíocht Leanaí an AE* d'Éirinn agus chuir sé faoi bhráid an Choimisiúin Eorpaigh é. Ba é céad chéim thábhachtach é foilsíú an Phlean chun an Rátháíocht Eorpach do Leanaí a chur i bhfeidhm.

Mar chuid de phróiseas Rátháíochta Leanaí an AE, agus le linn dó an Creat Beartais a fhorbairt, smaoinigh an Rialtas ar na struchtúir is oiriúnaí agus is éifeachtaí chun tabhairt faoi na hathchóirithe riachtanacha ar phríomhsheirbhísí agus chun torthaí a fheabhsú dár leanaí agus dár ndaoine óga is mó atá faoi mhíbhuntáiste. Tá sé mar aidhm ag *Éire Óg* dul chun cinn a dhéanamh sna réimsí tosaíochta a d'aithin an Rátháíocht, agus lena chinntiú freisin go bhfuil sí ailínithe le misean na Rátháíochta eisiamh sóisialta a chosc agus a chomhrac.

STRAITÉIS ÓIGE AN AE

Is í Straitéis Óige an AE an creat AE maidir le beartas óige do 2019-2027. Tá sé mar aidhm aici rannpháirtíocht na hóige a chothú sa saol daonlathach, ag tacú le rannpháirtíocht shóisialta agus shibhialta agus tá sé mar aidhm aige a chinntiú go bhfuil na hacmhainní riachtanacha ag gach duine óg chun páirt a ghlacadh sa tsochaí. Forbraíodh 11 Sprioc Eorpach don Óige de chuid na Straitéise ó 2017 go 2018 i gcomhphlé le daoine óga ó gach cearn den Eoraip. Aithníonn na spriocanna réimsí thar go leor earnálacha a mbíonn tionchar acu ar shaolta daoine óga agus sonraíonn siad dúshláin a mbeidh an iarracht is comhbheartaithe de dhíth lena réiteach.

BEARTAS COMHIONANNAIS

Ó bunaíodh an Rialtas seo in 2020, tá athrú tagtha ar fhreagrachtaí go leor ranna. B'fhéidir gurb é an rud is suntasaí, ná go bhfuil an Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige (DCEDIY) tar éis méadú go mór, ag baint príomhfhreagrachta amach don *Straitéis Náisiúnta maidir le Cuimsiú an Lucht Siúil agus na Romach 2017-2021*, agus an *Straitéis um Cuimsiú LGBTI+ 2019-2021*, agus cinn eile.

Agus *Éire Óg*, á dhréachtú againn, bhraitheamar go mór ar na comhairliúcháin a bhí ar siúl cheana féin le grúpaí atá faoi mhíbhuntáiste. Chuir comhairliúchán sonrath le daoine óga ó mhionlaigh eitneacha, daoine óga den Lucht Siúil ina measc, go mór le hábhar an Chreat Bheartais seo. Mar sin féin, níl sé in áit straitéisí ar leith a bhfuil sé mar chuspóir amháin acu aghaidh a thabhairt ar idirdhealú sistéamach agus ar mhíbhuntáiste a bhíonn le sárú ag grúpaí áirithe in Éirinn, go háirithe daoine óga i measc an Lucht Siúil agus na Romach.

Tá an DCEDIY ag smaoineamh ar conas an dul chun cinn dearfach atá déanta i straitéisí comhionannais an Rialtais ó 2017 a thabhairt ar aghaidh, agus beartas nua a sheachadadh a thugann aghaidh ar aon laigí, go háirithe iad siúd a chuireann grúpaí imeallaithe in iúl. Tá athbhreithniú cúramach á dhéanamh ag an Roinn freisin ar na straitéisí atá tugtha chun críche, agus tá súil aici le plananna nua a fhógairt sa réimse seo chomh luath agus is féidir.

Bainfear úsáid as struchtúir an Chreata Bheartais seo chun nascadh le leanaí agus le daoine óga agus na straitéisí seo á bhforbairt, agus déanfar na tosaíochtaí beartais a chomhtháthú i straitéisí nua comhionannais.

Tá *Na Chéad 5: Straitéis Uile-Rialtais do Naíonáin, Leanaí Óga agus a dTeaghlach 2019-2028* fós ina príomhstraitéis don Rialtas agus leanfaidh an Creat le tacaíocht a thabhairt di. Tugann an bosca thíos nuashonrú ar *Na Chéad 5* agus imlíníonn sé conas a dhéanfaidh sé idirghníomhú le *hÉire Óg*.

Na Chéad 5: *Straitéis Uile-Rialtais do Naíonáin, Leanaí Óga agus a dTeaghlaigh 2019-2028*

Foilsíodh *Na Chéad 5: Straitéis Uile-Rialtais do Naíonáin, Leanaí Óga agus a dTeaghlaigh 2019-2028* in 2018 mar chomh-straitéis de Torthaí Níos Fearr, Toghcháin Níos Gile, an creat beartais do leanaí agus do dhaoine óga a bhí ann roimhe.

Is í an fhís atá ag *Na Chéad 5* ná “go mbeidh meas ar luathbhlianta naíonán agus leanaí óga go léir mar thréimhse rithábachtach shainiúil ar cheart sult a bhaint astu. Tabharfar cúnamh agus cumas do theaghlaigh naíonáin agus leanaí óga a chothú agus le tacú lena bhforbairt, fríd tacaíocht bhreise a thabhairt dóibh siúd a bhfuil sé de dhíth orthu. Cuirfear ar a gcumas iad siúd a sholáthraíonn seirbhísí do naíonáin, leanaí óga agus a dteaghlaigh chun cur lena bhfoghlaim, lena bhforbairt, lena sláinte agus lena bhfolláine.”

Tá dul chun cinn suntasach déanta i dtreo fíis agus aidhmeanna *Na Chéad 5* a bhaint amach le linn na chéad chéime den chur i bhfeidhm. Don chéad chéim eile den chur i bhfeidhm, leanfaidh *Na Chéad 5* ag feidhmiú in ailíniú le *hÉire Óg* agus laistigh de na socruithe rialachais atá le hathbhunú.

Tá obair mhór ullmhúcháin déanta chun *Plean Forfheidhmithe (2023-2025) Na Chéad 5* a chur le chéile. Tá sé sainaitheanta ann go bhfuil gá le fócas méadaithe ar ghníomhartha go díreach agus go rachfar i ngleic go sonrach le riachtanais chohórt *Na Chéad 5*: do Naíonáin, Leanaí Óga agus a dTeaghlaigh. Cé go ndíríonn *Na Chéad 5* ar ghníomhartha go díreach agus go sonrach ag tabhairt aghaidh ar na riachtanais le linn na luath óige (an chéim réamhbhreithe go dtí 5 bliana d’aois), leagann *Éire Óg* amach gníomhartha a bhaineann le hóige iomlán agus le haosacht óg (an chéim réamhbhreithe go 24 bliain d’aois). I gCéim 1 de *Na Chéad 5* thug roinnt gníomhartha aghaidh ar riachtanais ar fud na hóige ar fad. Glacann Céim 2 cur chuige níos sruthlínithe agus déanfar tuairisciú ar mhonatóireacht na gníomhartha seo a bhaineann le leanaí agus daoine óga thar aoisghrúpa *Na Chéad 5* laistigh de mheicníochtaí tuairiscithe *Éire Óg*. Tá an Straitéis *Na Chéad 5* agus an Creat *Éire Óg* araon comhlántach agus ailínithe.

Chun comhlíonadh fíis *Na Chéad 5* díreoidh an *Plean um Chur i bhFeidhm Na Chéad 5 (2023-2025)* ar *Na Chéad 5 Chéim Mhóra*. Is iad:

1. Teacht ar raon níos leithne roghanna do thuismitheoirí chun cothromaíocht a fháil idir obair agus cúram.
2. Samhail nua tacaíocht tuimitheoireachta.
3. Forbairtí nua i sláinte leanaí.
4. Leasú ar an gcóras Foghlaim agus Cúram Luath-Óige (ELC).
5. Pacáiste beart chun dul i ngleic le bochtaineacht na luath-óige.

TIMPEALLAHT CHUMASÚCHÁIN

Chun cinntiú go bhfuil leanaí agus daoine óga mar chuid lárnach de chlár oibre gach duine, tá gá le roinnt athruithe ar leibhéal sistéamach chun cearta agus folláine leanaí agus daoine óga a chur mar chuid lárnach de bheartas agus de chinnteoireacht. Cé go bhfuil forbairt cuid mhaith de na gníomhartha sistéamacha seo á dtreorú ag Bearta Ginearálta Forfheidhmithe an UNCRC¹⁶ agus ag tagairt do ghníomhaíochtaí an Rialtais, is timpeallacht iomlán na sochaí í an timpeallacht chumasúcháin ina n-imríonn tuismitheoirí, teaghlaigh, pobail, eagraíochtaí na sochaí shibhialta, agus an earnáil phríobháideach ról ríthábhachtacha chun a chinntiú go mbaintear cearta leanaí agus daoine óga amach.

3.1 RANPHÁIRTÍOCHT LEANAÍ AGUS DAOINE ÓGA

Sainmhíníonn an UNCRC rannpháirtíocht leanaí agus daoine óga sa chinnteoireacht mar seo a leanas: “próisis leanúnacha, lena n-áirítear comhroinnt faisnéise agus idirphlé idir leanaí agus daoine fásta bunaithe ar chomh-mheas, agus inar féidir le leanaí foghlaim conas a chuirtear a dtuairimí agus tuairimí daoine fásta san áireamh agus an toradh atá aige seo ar phróisis dá leithéid.” I gcás leanaí agus daoine óga, ciallaíonn sé seo a rannpháirtíocht i bpróiseas cinnteoireachta i suíomhanna laethúla ar nós seomraí ranga, suíomhanna cúram leanaí, cúram sláinte, agus suíomhanna lasmuigh den scoil.

Is saineolaithe iad leanaí agus daoine óga ina saol féin, agus ní bhíonn a fhios ag daoine fásta i gcónaí conas a mhothaíonn leanaí, cad a cheapann siad nó cad is maith leo, agus ní mór dóibh an tábhacht chuí a thabhairt do thuairimí leanaí agus daoine óga i bpróisis cinnteoireachta.

IS SAINEOLAITHE IAD PÁISTÍ AGUS DAOINE ÓGA INA SAOLTA FÉIN.

Léiríonn tuarascáil deiridh na [Straitéise Náisiúnta ar Rannpháirtíocht Leanaí agus Daoine Óga i gCinnteoireacht](#) léargas dearfach ar an dul chun cinn sa réimse seo, agus 93% de ghníomhaíochtaí comhaontaithe na straitéise, a foilsíodh den chéad uair in 2015, ag druidim dul deiridh nó fós ar siúl.

Tacaíonn an [Creat Náisiúnta um Rannpháirtíocht Leanaí agus Daoine Óga i gCinnteoireacht](#) is déanaí, le ranna, gníomhaireachtaí agus eagraíochtaí chun a gcleachtas éisteachta le leanaí agus daoine óga a fheabhsú agus guth a thabhairt dóibh sa chinnteoireacht. Tá sé mar aidhm aige meicníochtaí a bhunú agus a fheabhsú lena chinntiú go n-éistear le leanaí agus le daoine leochaileacha nach gcloistear go minic agus go mbíonn baint acu le cinnteoireacht maidir le beartas, reachtaíocht, seirbhísí agus taighde.

Déanfar *Plean Gníomhaíochta Tras-Rialtais do Rannpháirtíocht* mionsonraithe a fhorbairt, faoi stiúir DCEDIY, chun na gníomhartha ardleibhéil atá leagtha amach thíos a chur chun cinn:

¹⁶ Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, 34ú seisiún, 2003, Trácht Ginearálta Uimh. 5

GNÍOMH 1 RANPHÁIRTÍOCHT

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
1.1	Gach Roinn	Glór leanaí agus daoine óga a leabú sa chinnteoireacht agus i bhforbairt beartais, reachtaíochta agus taighde.	2023-2028
1.2	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Acmhainn a thógáil trí oiliúint, oideachas, acmhainní agus tacaí.	2023-2028
1.3	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige ag obair leis an Roinn Forbartha Tuaithe agus Pobail; Údaráis Áitiúla An Roinn Oideachais	Glór leanaí agus daoine óga a chur chun cinn ina bpobal.	2023-2028
1.4	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige ag obair leis an Roinn Turasóireachta, Cultúir, Ealaíon, Gaeltachta, Spóirt agus Meán; An Roinn Oideachais Coimisiún na Meán	Glór leanaí agus daoine óga i gcinnteoireacht san oideachas, i seirbhísí sláinte agus sóisialta, i bpróisis dlí agus ar líne a chur chun cinn.	2023-2028
1.5	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Rannpháirtíocht Leanaí agus Daoine Óga i gCinnteoireacht ina dtithe féin a chur chun cinn.	2023-2028

Rannpháirtíocht Leanaí i gCinnteoireacht in ábhair a théann i bhfeidhm go díreach orthu faoin Acht um Chúram Leanaí, 1991

Foilsíodh Cinn an Bhille agus Scéim Ghinearálta an Bhille um Chúram Leanaí (Leasú) 2023 i mí Aibreáin na bliana seo. Tugann an Scéim Ghinearálta treoirphrionsabal isteach gur cheart don leanbh a bheith rannpháirteach sa phróiseas cinnteoireachta maidir le cinntí atá á ndéanamh faoin Acht. Déanann sé roinn 25 a mhodhnú freisin chun níos mó leanaí a bheith bainteach leis na himeachtaí.

Tógann sé seo ar an Acht um Chúram Leanaí (Leasú) 2022, arb é a phríomhchuspóir ná an córas caomhnóra *ad litem* a rialáil do leanaí atá ag dul fríd imeachtaí cúraim leanaí. Déanann Caomhnóirí *ad litem* tuairimí an linbh a chur in iúl don chúirt agus tugann siad comhairle maidir le leas an linbh. Le cinntí go mbíonn glór leanaí agus daoine óga i gcónaí ag croí na n-imeachtaí d'fhoráil an tAcht freisin, i gcás go bhfuil leanbh in ann a dtuairimí féin a dhéanamh, caithfidh an chúirt oibriú amach conas nochtadh na dtuairimí seo a éascú. Beidh ar an gcúirt tábhacht a chur le tuairimí ar bith a nochtann leanaí, ag féachaint d'aois agus d'aibíocht an linbh. Is é rún an Rialtais go mbunófar seirbhís náisiúnta chun seirbhísí *ad litem* do Chaomhnóirí a sholáthar agus chun soláthar na seirbhísí sin a rialáil. Tá tús curtha le hobair chun an oifig náisiúnta a bhunú agus leanfar leis sna blianta atá le teacht.

3.2 FORBAIRT SONRAÍ AGUS TAIGHDE

I mBearta Ginearálta Forfheidhmithe an UNCRC tá bailiú sonraí agus anailís agus forbairt táscairí riachtanach chun cearta an linbh a bhaint amach. De réir an Choiste, is cuid riachtanach den chur i bhfeidhm é “sonraí leordhóthanacha iontaofa a bhailiú ar leanaí, arna ndíchomhbhailiú chun idirdhealú agus/nó difríochtaí i réadú cearta a aithint.”¹⁷

Chomh maith leis an tacar táscairí a forbraíodh faoi *Thorthaí Níos Fearr, Todhchaí Níos Gile*, d'fhorbair an DCEDIY agus Tusla an [Mol Sonraí um Thorthaí do Leanaí](#), an t-ardán láraithe a dhéanann óstáil do thacar comhaontaithe táscairí a fuarthas ó thuarascálacha ábhartha foilsithe, tríd an tionscnamh *What Works*. Faoin tionscnamh *What Works* d'oibrigh DCEDIY le Tusla chun córas idirghníomhach geo-léarscáileanna limistéar-bhunaithe a thógáil chun faisnéis a sholáthar do lucht déanta beartais, soláthraithe seirbhíse, lucht bainistíochta Tusla, cleachtóirí, agus bainisteoirí faisnéise chun tacú le cinnteoireacht mhaith maidir le dearadh agus seachadadh seirbhíse.

¹⁷ Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, *Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh ar bhearta ginearálta cur i bhfeidhm an Choinbhinsiúin um Chearta an Linbh (Airteagail 4, 42 agus 44, mír. 6) Trácht Ginearálta Uimh.5 (Na Náisiún Aontaithe, 2003), Ich.11*

Cuireann na forbairtí seo le *Straitéis Sonraí Seirbhíse Poiblí 2019-2023* níos leithne a leagann amach fíis, mar aon le sraith gníomhartha, maidir le conas is féidir linn ár n-úsáid sonraí a fheabhsú chun tacú le Rialtas atá níos comhleanúnaí, níos éifeachtúla agus níos éifeachtaí.

SONRAÍ LEANAÍ AGUS DAOINE ÓGA

Beidh sé mar aidhm ag an *Straitéis Náisiúnta um Chomhionannas Sonraí 2023-2027* cur chuige straitéiseach a leagan amach chun feabhas a chur ar bhailiú, ar dhí-chomhbhailiú agus ar úsáid sonraí comhionannais. Straitéis tras-rialtais a bheidh anseo a nascfaidh straitéisí reatha agus straitéisí amach anseo idir gnéithe aonair an chomhionannais.

Cuirfidh an Straitéis Náisiúnta um Chomhionannas Sonraí an bailiú, an caighdeánú, an úsáid agus an mhonatóireacht a dhéantar ar chomhionannas sonraí chun cinn, sonraí a bhaineann le leanaí agus le daoine óga san áireamh. Déanfar seo chun neamhionannas a aithint nach n-aithneofaí murach straitéis dá leithéid a bheith i bhfeidhm. Cuideoidh an staidéar seo maidir le sonraí daoine óga linn, mar chuid den fhócas ar chomhionannas, chun tuiscint níos fearr a fháil ar mar a théann na gnéithe seo i bhfeidhm ar a chéile agus chun dul i ngleic leis an gcomhionannas agus leis na míbhuntáistí a léireofar mar thoradh an staidéir.

Ní hé an rialtas an t-aon bhailitheoir nó úsáideoir sonraí ar leanaí agus daoine óga, áfach. Trína gcuid oibre, bailíonn agus úsáideann ár gcomhpháirtithe neamhrechtúla sonraí chun riachtanais a n-úsáideoirí seirbhíse a thuiscint agus aghaidh a thabhairt orthu agus chun an soláthar a fheabhsú. Tacóidh DCEDIY leis an tsochaí shibhialta tríd an tionscnamh *What Works*. Sheol DCEDIY an Mol Fianaise *What Works* le déanaí freisin chun rochtain ar chosc éifeachtach agus ar idirghabháil luath a mhéadú tríd an bhfianaise is fearr ar cad a oibríonn a chur ar fáil do lucht déanta beartais, coimisinéirí seirbhíse, soláthraithe agus luchtanna eile. Tá an Mol Fianaise ar fáil ar an suíomh Gréasáin *What Works* www.whatworks.gov.ie.

Thug Coiste na NA faoi deara freisin ina mBeartais Ghinearálta Forfheidhmithe gur gá don Rialtas comhoibriú maidir le bailiú agus úsáid sonraí do leanaí agus do dhaoine óga. Forbróidh an DCEDIY *Clár Taighde Tras-Rialtais Leanaí agus Daoine Óga*, ag tosú le tírdhreach taighde agus anailís ar bhearnaí. Úsáidfear an anailís chun eolas a thabhairt do leithead agus raon feidhme cláir nua taighde ó 2024 go 2028 agus le gníomhaíochtaí a chur in ord tosaíochta.

GNÍOMH 2

AN STRAITÉIS SONRAÍ COMHIONANNAIS

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
2.1 UNCRC	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige An Phríomh-Oifig Staidrimh; Gach Roinn	An Straitéis Sonraí Comhionannais 2023-2027 a fhoilsiú agus a chur i bhfeidhm.
		Straitéis Chúig Bliana.

GNÍOMH 3 NASCADH SONRAÍ

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE	
3.1	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Torthaí DCEDIY, Tusla agus an tionscadal CSO a fhoilsíú a nascfaidh sonraí leanaí faoi chúram le rollú scoile.	2023

GNÍOMH 4 TREOIR UM NASCADH SONRAÍ

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE	
4.1	An Phríomh-Oifig Staidrimh	Treoir a fhoilsíú do ranna agus ghníomhaireachtaí maidir le tionscadail nasctha sonraí tras-rialtais a fhorbairt leis an bPríomh-Oifig Staidrimh.	2024

GNÍOMH 5 AG ÚSÁID SONRAÍ

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE	
5.1	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Measúnú a dhéanamh ar an gCiste Fianaise Forbraíochta, An Rud a Oibríonn 2023.	2023-2024

GNÍOMH 6 MOL FIANAISE

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE	
6.1	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Úsáid fianaise-bhunaithe a chur chun cinn maidir le cláir um chosc agus idirghabháil luath do leanaí agus do dhaoine óga tríd an Mol Fianaise What Works.	2023-2024

GNÍOMH 7 MAPÁIL

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE	
7.1	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Seirbhísí leanaí a mhapáil ag baint úsáide as sonraí Geo Hive agus Geospásúil chun eolas a chur ar fáil do phleanáil do sholáthar seirbhíse agus feabhas a chur ar rochtain agus eolas ar sheirbhísí do leanaí, daoine óga agus a dteaghlaigh.	2023-2025

GNÍOMH 8

CLÁR TAIGHDE TRAS-RIALTAIS

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE	
8.1	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Taighde ar thírdhreach agus anailís ar bhearnaí do leanaí agus do dhaoine óga chun eolas a dhéanamh d'fhorbairt Clár Taighde an Rialtais um Leanaí agus Daoine Óga.	2023-2024

CUIRFIDH AN STRAITÉIS NÁISIÚNTA UM CHOMHIONANNAS SONRAÍ AN BAILIÚ, AN CAIGHDEÁNÚ, AN ÚSÁID AGUS AN MHONATÓIREACHT A DHÉANTAR AR CHOMHIONANNAS SONRAÍ CHUN CINN, SONRAÍ A BHAINNEANN LE LEANAÍ AGUS LE DAOINE ÓGA SAN ÁIREAMH.

3.3 MEASÚNACHTAÍ TIONCHAIR LEANAÍ AGUS ÓIGE

Tá Coiste na NA um Chearta an Linbh soiléir ina sainaithe measúnuithe ar thionchar an linbh mar uirlis riachtanach chun an Choinbhinsiún a chur i bhfeidhm. Tá tús curtha ag an gComhghuaillíocht um Chearta Leanaí le tionscadal nua dhá bhliain arna mhaoiniú ag Coimisiún an AE faoin gClár um Shaoránaigh, Comhionannas, Cearta agus Luachanna (CERV). Tá DCEDIY ina gcomhpháirtithe sa tionscadal seo, in éineacht le Tusla, Eurochild, Lárionad Taighde Leanaí agus Teaghlaigh UNESCO, Ollscoil na Gaillimhe, agus Foróige. Ar dtús scrúdóidh an tionscadal éifeacht na mbeart paindéimeach ar ghníomhaíochtaí agus ar sheirbhísí do leanaí agus daoine óga trí ghrúpaí a raibh tionchar díréireach orthu. Oibreoidh foireann an tionscadail le taighdeoirí óige, agus Éire ina cás-staidéar acu, chun doiciméadú a dhéanamh ar cé chomh maith agus a d'oibrigh struchtúir rannpháirtíochta leanaí le linn na paindéime, agus chun dea-chleachtas a aithint sa dóigh ar pléadh le COVID-19 san Eoraip. Cuirfidh sé seo treoir ar fáil d'iniúchadh ar an dóigh gur féidir le Measúnachtaí Tionchair ar Chearta Leanaí (CRIAanna) cur chuige cearta leanaí a leabú, i gcás éigeandála mar shampla, agus cuirfidh sé treoir ar fáil d'fhorbairt fhréamhshamhail CRIA agus tacaíochtaí oiliúna dírithe ar chearta leanaí a leabú. Mar chuid den obair déantar measúnú ar an 'Tástáil Óige' atá i bhfeidhm cheana féin i roinnt Ballstát de chuid an AE, mar atá molta i *dTuarascáil na Comhdhála ar Thodhchaí na hEorpa* agus molta ag eagraíochtaí óige (m.sh Fóram Eorpach na nÓg).¹⁸

¹⁸ Cuireadh an tuarascáil ar thoradh deiridh na Comhdhála ar Thodhchaí na hEorpa i láthair ar an 09 Bealtaine 2022, lena n-áirítear 49 togra do thrí Institiúid an AE, atá ar fáil ar líne ag: <https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20220509RES29121/20220509RES29121.pdf> (17 Iúil 2023)

GNÍOMH
9
MEASÚNACHTAÍ TIONCHAIR AR CHEARTA LEANAÍ

UIMH. ÚINÉIR		GNÍOMH	AMLÍNE
9.1	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Comhoibriú le comhpháirtithe ar fhorbairt an fhréamhshamhail CRIA.	2024
9.2	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Úsáid CRIA a rolladh amach sa Rialtas agus i nGníomhaireachtaí Rialtais.	2024-2028

3.4 BUISÉADÚ LEANAÍ

Is bealach é buiséadú leanaí chun caiteachas an stáit ar leanaí a thuiscint agus tá sé ríthábhachtach chun a chinntiú gur leor é chun freastal ar a gcuid riachtanas, go n-úsáidtear go héifeachtach é, agus go mbaintear torthaí inmhianaithe amach. Tá dúshlán ann maidir le caiteachas iomlán an stáit a théann chun sochair leanaí a ríomh, seachas caiteachas díreach ar leanaí a ríomh. In 2022, d'fhoilsigh an DCEDIY treoirstaidéar ar Chaiteachas Rialtas na hÉireann ar Leanaí in 2019: Staidéar Píolótach ar an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige a leagann amach modheolaíocht thrédhearcach, atá éasca le tuiscint is féidir a athchruthú thar ranna. Scrúdóidh tuilleadh forbartha ar úsáid bhuiséadaithe leanaí an leithdhaileadh agus measúnú na dtorthaí trasna na 5 Thoradh Náisiúnta.

GNÍOMH 10 BUISÉADÚ LEANAÍ

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE	
10.1	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, An Roinn Oideachais; an Roinn Sláinte; An Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht An Roinn Dlí agus Cirt; An Roinn Forbartha Tuaithe agus Pobail; An Roinn Coimirce Sóisialaí	An anailís ar bhuiséadú leanaí a leathnú chuig ranna eile a bhfuil an leibhéal caiteachais is airde acu a théann chun sochair leanaí: An Roinn Oideachais; An Roinn Sláinte; An Roinn Tithíochta Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht An Roinn Dlí agus Cirt; An Roinn Forbartha Tuaithe agus Pobail; agus An Roinn Coimirce Sóisialaí.	2024
10.2	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Scrúdaigh conas a leithdháiltear caiteachais leanaí agus an bhfuil iarmhéid an chaiteachais cosúil le caiteachas tíortha forbartha eile.	2025
10.3	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Déan measúnú ar thorthaí do leanaí i dtéarmaí cé chomh héifeachtach agus atá an caiteachas seo chun folláine leanaí a fheabhsú.	2028
10.4	Oifig Chlár Roinn an Taoisigh	Buiséad bliantúil leanaí a chomhordú.	2023 Ar aghaidh

GNÍOMH 11 RANPHÁIRTÍOCHT I MBUISÉADÚ

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE	
11.1	An Roinn Airgeadais; An Roinn Caiteachais Phoiblí, Seachadta ar an bPlean Forbartha Náisiúnta, agus Athchóirithe	Tógáil ar thaithí leanaí agus daoine óga a bheith páirteach sa Chomhphlé Eacnamaíochta Náisiúnta den chéad uair in 2023.	2024

IS BEALACH É BUISÉADÚ LEANAÍ CHUN CAITEACHAS AN STÁIT AR LEANAÍ A THUISCINT AGUS TÁ SÉ RÍTHÁBHACHTACH CHUN A CHINNTIÚ GUR LEOR É CHUN FREASTAL AR A GCUID RIACHTANAS, GO N-ÚSÁIDTEAR GO HÉIFEACHTACH É, AGUS GO MBAINTEAR TORTHAÍ INMHIANAITHE AMACH.

3.5 ATHBHREITHNIÚ REACTACH

Creideann Coiste na NA um Chearta an Linbh “gur oibleagáid é go ndéanfaí athbhreithniú cuimsitheach ar an reachtaíocht intíre ar fad agus ar an treoir riaracháin ghaolmhar chun comhlíonadh iomlán an Choinbhinsiúin a chinntiú.”

In 2023, d’athdhearbhaigh barúlacha deiridh an Choiste an tosaíocht seo. Tá DCEDIY tiomanta lena chinntiú go leanann an próiseas uchtála de bheith chun leasa an linbh, ag teacht le beartas poiblí agus le dea -chleachtas. Tionscnóidh DCEDIY athbhreithniú ar an Acht Uchtála 2010, ag sainathint dea-chleachtais maidir le huchtú, agus ag moladh athruithe reachtaíochta riachtanacha ar an Acht agus amach anseo..

**GNÍOMH
12**

ATHBHREITHNIÚ REACTACH

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE	
12.1 UNCRC	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Athbhreithniú a dhéanamh ar an reachtaíocht i ndáil le forálacha an UNCRC.	2023-2024
12.2	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Athbhreithniú a dhéanamh ar an Acht Uchtála 2010.	2023-2025

3.6 FORBAIRT ACMHAINNE

Forbróidh an DCEDIY oiliúint do sheirbhísigh phoiblí agus don tsochaí i gcoitinne chun cearta leanaí agus daoine óga a thuiscint agus a bhaint amach thar shaolré an Chreata Bheartais. Déanfar é seo a shaincheapadh lena chinntiú go mbeidh an oiliúint infheidhme agus ábhartha d’earnálacha éagsúla agus do ghairmeacha éagsúla.

GNÍOMH
13

FOGHLAIM

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
13.1 UNCRC	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Oiliúint a fhorbairt don earnáil phoiblí atá saindeartha maidir le réimsí éagsúla, ar chearta leanaí agus daoine óga.	2023-2025
13.2	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Oiliúint a fhorbairt do bhaill na hearnála príobháidí agus do dhaoine aonair a bhfuil suim acu ann, le foilsíú agus le cur ar fáil ar líne.	2024-2026
13.3	Gach Roinn	Cuidiú leis an bhfoireann oiliúint a dhéanamh ar chearta leanaí agus daoine óga.	2024-2028

3.7 FEASACHT A MHÚSCAILT

Déanann DCEDIY cumarsáid thar shaolré Éire Óg chun cearta leanaí agus daoine óga a chur chun cinn agus le cinntiú go bhfuil na cearta sin i gceist ar fud an Rialtais agus na sochaí i gcoitinne. Cuirfidh an tArdán Cumarsáide béim ar shaincheisteanna reatha, ar fhorbairtí faoin gCreat Beartais agus ar theachtairreachtaí i gcomhar le comhpháirtithe ar fud na sochaí ar fad, agus beidh guth an linbh agus ionchur ó leanaí agus daoine óga i gceist leis. Aithneoidh sé freisin go bhfuil faisnéis atá inrochtana de dhíth ar leanaí chun go dtig leo a bheith rannpháirteach go hiomlán i réadú a gcearta. Is éard a bheidh i gceist le cuid den Ardán Cumarsáide ná forbairt agus scaipeadh leaganacha oiriúnach do leanaí d'fhoilseacháin a bhaineann le leanaí, thar raon aoisghrúpaí.

GNÍOMH
14

FEASACHT A MHÚSCAILT

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
14.1 UNCRC	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Suíomh ar líne a fhorbairt agus a chothú chun cearta leanaí agus daoine óga a chur chun cinn ar fud na sochaí.	2023-2028
14.2	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Painéal Comhairleach Cumarsáide Óige a bhunú chun a chinntiú go léiríonn an tArdán Cumarsáide a gcuid tosaíochtaí.	2023-2024
14.3	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Líonra Seaimpíní a bhunú ar fud na sochaí chun cearta leanaí agus daoine óga a chur chun cinn.	2004
14.4	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, Gach Roinn agus Gníomhaireacht	Leaganacha de bheartais agus de straitéisí atá oiriúnach do leanaí a fhoilsiú a bhaineann le leanaí agus le daoine óga, d'aoisghrúpaí éagsúla.	2023-2028

3.8 TACAÍOCHT DO THUISMITHEOIRÍ

Is é *Tacaíocht do Thuismitheoirí* an tsamhail náisiúnta do sheirbhísí tacaíochta do thuismitheoirí, a foilsíodh in 2022, a ghlacann cur chuige uile-rialtais chun tacaí do thuismitheoirí a fheabhsú. Leanann sé gealltanais i *Na Chéad 5* chun na tacaíochtaí tuismitheoireachta atá ann cheana a fheabhsú a chuirtear ar fáil thar raon ranna Rialtais agus gníomhaireachtaí stáit, trí mhúnla náisiúnta a fhorbairt. Go tábhachtach, sainmhíonann *Tacaíocht do Thuismitheoirí* tuismitheoir mar aon duine a bhfuil ról tuismitheora aige, is é sin duine ar bith a bhfuil príomhfhreagracht nó mórfhreagracht air as cúram linbh faoi 18 bliain d'aois.

Soláthraíonn seirbhísí tacaíochta do thuismitheoirí faisnéis agus seirbhísí atá dírithe ar eolas, muinín agus scileanna tuismitheoirí a neartú chun cabhrú leis na torthaí is fearr a bhaint amach do leanaí agus do theaghlaigh. I measc samplaí de thacaíochtaí tuismitheora tá: cláir tacaíochta do thuismitheoirí; grúpaí tuismitheoirí agus lapadáin; cainteanna tuismitheoireachta; comhroinnt faisnéise agus atreorú; meantóireacht; agus tacaíochtaí spriocdhírthe sonracha, mar shampla cúram imbheirthe nó tacaíocht do thuismitheoirí singil.

Mar fhreagra ar an moladh a rinne Coiste na NA maidir le leanaí atá faoi chúram gaoil neamhfhoirmiúil, tá an Roinn ag forbairt páipéir scóipeála chun forbairt polasaí a threorú ar chearta leanaí atá faoi chúram gaoil neamhfhoirmiúil. Aithneoidh an páipéar scóipe na príomhcheisteanna atá macnamh le déanamh orthu agus an t-eolas atá de dhíth le bheith mar bhonn eolais d'fhorbairt beartais chun dul i ngleic go sonracha le riachtanais leanaí agus teaghlaigh i socruithe cúraim phríobháideacha/cúram gaoil neamhfhoirmiúil in Éireann.

Tá sé tábhachtach go mbeadh teacht ag tuismitheoirí ar thacaíocht agus ar fhaisnéis. Geallann *Cónascadh Rialtais 2030*, an straitéis dhigiteach agus TFC don tseirbhís phoiblí na próisis seo a dhéanamh níos éasca do dhaoine, ag rá go “mbeidh infhaighteacht seirbhísí imeachtaí saoil ina tosaíocht faoin straitéis seo, ag aithint nár cheart go mbeadh a fhios ag duine ar bith gach seirbhís rialtais nó riachtanas a bhaineann le himeacht saoil ar nós breith nó bás a chlárú, gnó nua a thosú nó filleadh ar Éirinn.”¹⁹ Oibreoidh an DCEDIY i dtreo phróisis iomasacha a bhaint amach do thuismitheoirí a théann i dteagmháil leis an rialtas ar líne tríd an Tairseach Imeachtaí Saoil.

GNÍOMH 15

TACAÍOCHT DO THUISMITHEOIRÍ

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
15.1	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, An Roinn Sláinte; An Roinn Oideachais; FSS; Tusla	Tacaíocht do Thuismitheoirí a chur i bhfeidhm: <i>Samhail Náisiúnta de Sheirbhísí Tacaíochta do Thuismitheoirí.</i>	2026
15.2	Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Moil Tuismitheoireachta a bhunú i ngach CYPSC.	2026
15.3	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Liosta de na seirbhísí éifeachtacha tuismitheoireachta atá ar fáil ar fud na tíre a fhoilsiú gach bliain.	2026
15.4	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Páipéar scóipe a fhorbairt chun forbairt beartais ar chearta leanaí i gcúram gaoil neamhfhoirmiúil a threorú.	2024
15.5	An Roinn Turasóireachta, Cultúir, Ealaíon, Gaeltachta, Spóirt agus Meán	Tacaíocht a thabhairt do na comhlachtaí Tuismitheoirí na Gaeltachta agus Glór na nGael agus tacaíochtaí teanga á dtabhairt acu do theaghlaigh a bhfuil an Ghaeilge mar theanga tí acu, laistigh agus lasmuigh den Ghaeltacht	2024-2028

GNÍOMH 16

IMEACHTAÍ SAOIL

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
16.1	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Fiosraigh roghanna chun faisnéis thráthúil, ábhartha a sholáthar do thuismitheoirí bunaithe ar imeachtaí an tsaoil, lena n-áirítear tríd an Tairseach ‘Imeachtaí Saoil’, ag obair leis an Roinn Caiteachais Phoiblí, Seachadta ar an bPlean Forbartha Náisiúnta, agus Athchóirithe.	2023-2028

¹⁹ Rialtas a Nascadh 2030: Straitéis Dhigiteach agus TFC do Sheirbhís Phoiblí na hÉireann

3.9 SEIRBHÍSÍ ÓIGE

Bealach tábhachtach amháin ina dtacaíonn an Rialtas le daoine óga a bheith rathúil, a bpoitéinseal a bhaint amach agus saol sásúil a chaitheamh anois agus amach anseo ná trí obair don ógra agus deiseanna forbartha neamhfhoirmiúla eile a sholáthar. Tacaíonn rannpháirtíocht i dtionscadail chláir óige neamhfhoirmiúla ar ardchaighdeán le daoine óga ar fud na 5 Thoradh Náisiúnta. Tá sé seo thar a bheith tábhachtach maidir le daoine óga atá faoi mhíbhuntáiste, imeallú nó daoine óga atá leochaileach.

Le blianta beaga anuas, rinneadh dul chun cinn tábhachtach maidir le rochtain ar sheirbhísí óige a fheabhsú do chohóirt leochaileacha daoine óga. Go háirithe, baineadh é seo amach trí mhórchlár athchóirithe as ar eascair bunú scéim *UBU D'Áit Do Spás* a sholáthraíonn tacaíochtaí spriocdhírithe do dhaoine óga atá faoi mhíbhuntáiste, imeallaithe nó leochaileach.

Tá rochtain ar sheirbhísí óige príomhshrutha luachmhar do gach duine óg, is cuma cén imthosca atá acu. Cuirtear maoiniú ar fáil chun tacú le seirbhísí agus deiseanna atá dírithe ar gach duine óg tríd an *Scéim Deontais Seirbhísí Óige*. Tá athchóiriú á dhéanamh ar an scéim seo agus é mar aidhm maoiniú a fhorbairt agus córas rialachais a fhreagraíonn do na riachtanais reatha agus éiritheacha atá ag daoine óga agus a fhaigheann tacaíocht ó bhonneagar maoinithe atá inbhuanaithe agus trédhearcach.

GNÍOMH 17 SEIRBHÍSÍ ÓIGE

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE	
17.1	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	<i>Plean Gníomhaíochta Seirbhísí Óige</i> chun treoir straitéiseach a sholáthar do sheachadadh seirbhísí óige thar shaolré an Chreata seo a fhorbairt agus a chur i bhfeidhm.	2023-2028
17.2	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Tacú le soláthar deiseanna, spásanna agus seirbhísí óige atá ar ardchaighdeán agus cuimsitheach, trí mhaoiniú, treoir agus tacaíochtaí eile a sholáthar d'eagraíochtaí a sholáthraíonn seirbhísí óige.	2023-2028
17.3	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Córas láidir bailithe sonraí agus meastóireachta a chur i bhfeidhm le go bhféadfar rannpháirtíocht daoine óga i seirbhísí óige, agus go háirithe, daoine óga atá imeallaithe, leochaileach nó faoi mhíbhuntáiste a chuimsiú a thomhas agus a fheabhsú.	2023-2028
17.4	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	A chinntiú go bhfuil ról ag daoine óga i bhforbairt agus i seachadadh seirbhísí óige.	2023-2028
17.5	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Leanúint ar aghaidh ag forbairt na seirbhísí spriodhírthe den scéim mhaoinithe <i>UBU D'Áit Do Spás</i> , agus ina measc tá athbhreithniú seachtrach roimh thimthriall iarratais 2027.	2023-2028
17.6	An Roinn Turasóireachta, Cultúir, Ealaíon, Gaeltachta, Spóirt agus Meán	Tuilleadh infheistíochta a dhéanamh i seirbhísí óige trí mheán na Gaeilge do chainteoirí óga Gaeilge sa Ghaeltacht.	2024-2028

3.10 COMHORDÚ IDIRGHNÍOMHAIREACHTA

Moladh i mbarúlacha deiridh Choiste na NA um Chearta an Linbh in 2023 athbhreithniú a dhéanamh ar éifeachtacht na meicníochtaí atá ann cheana chun comhordú idirghníomhaireachta agus gníomhaíochtaí a dhéanann difear do leanaí a éascú, agus bearta a ghlacadh chun faireachán agus comhordú gníomhaíochtaí do chur chun feidhme an UNCRC a neartú.

Tá an fhreagracht as seirbhísí do leanaí agus do dhaoine óga roinnte ar ranna agus gníomhaireachtaí éagsúla rialtais. Ina theannta sin, caithfidh pleanáil seirbhíse cuntas a thabhairt ar riachtanais an cheantair áitiúil agus ar an soláthar seirbhíse atá ann cheana féin. Ardaíodh easpa comhordaithe seirbhíse mar cheist le linn comhairliúcháin phoiblí agus le linn comhairliúcháin spriodhírthe agus *Éire Óg Á* forbairt. D'fhéadfadh bearnaí a bheith ann nuair nach mbíonn prótacail, nósanna imeachta, buiséid nó critéir na ngníomhaireachtaí le haghaidh seirbhísí ailínithe lena chinntiú go gcumhdaítear go hiomlán riachtanais leanaí, daoine óga nó teaghlaigh.

AN BILLE UM CHÚRAM LEANAÍ (LEASÚ), 2023

Foilsíodh Cinn agus Scéim Ghinearálta an Bhille um Chúram Leanaí (Leasú) 2023 i mí Aibreáin 2023 tar éis próiseis athbhreithnithe agus comhairliúcháin an-suntasach. Áirítear sa Scéim Ghinearálta moltaí chun comhar idirghníomhaireachta a chumhdach sa dlí i gcomhthéacs nithe a bhaineann leis an Acht um Chúram Leanaí. Tá an comhar seo beartaithe chun tacú le gníomhaireachtaí Stáit oibriú le chéile chun a sainordú i leith leanaí a chomhlíonadh.

Mar chuid den chomhoibriú tá faisnéis a roinnt idir comhlachtaí ábhartha i gcomhréir leis an dlí agus de réir mar is gá agus de réir mar a bheidh comhréireach. Molann an Scéim Ghinearálta freisin Coistí Seirbhísí Leanaí agus Daoine Óga (CYPSCanna) a chur ar bhonn reachtúil chun a ról comhordaithe áitiúil a aithint agus a fheabhsú.

Tá Coiste Comhairleach Náisiúnta um Chúram Leanaí le bunú, ar a mbeidh ionadaithe ó ranna rialtais ábhartha, An Garda Síochána, Tusla, FSS agus daoine eile de réir mar is cuí. Is é cuspóir an Choiste seo ná scrúdú a dhéanamh ar oibriú alt éagsúla den Acht um Chúram Leanaí; samhlaítear go ndíreofar ar réiteach fadhbanna agus go mbeidh sé comhdhéanta d'oifigigh shinsearacha a mbeidh an t-údarás acu cinntí agus gealltanais a dhéanamh a thabharfaidh aghaidh ar aon saincheisteanna a d'aithin an Coiste.

Tá sé beartaithe go dtabharfaidh an tAire Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, i gcomhairle le hAiri ábhartha eile, treoir don Choiste gach bliain ag leagan amach clár oibre.

COISTÍ SEIRBHÍSÍ LEANAÍ AGUS DHAOINE ÓGA

Is iad na príomhstruchtúir um chomhordú idirghníomhaireachta do leanaí agus do dhaoine óga na Coistí Seirbhísí Leanaí agus Daoine Óga (CYPSC).

Déanann CYPSC seirbhísí do leanaí agus do dhaoine óga a phleanáil agus a chomhordú. Eagraítear iad seo de réir contaetha nó grúpaí geografacha comhchosúla. Is é an cuspóir foriomlán atá acu ná torthaí a fheabhsú do leanaí agus do dhaoine óga trí obair idirghníomhaireachta áitiúil agus náisiúnta. Is coistí contae iad CYPSCanna a thugann le chéile na príomhsholáthraithe reachtúla, pobail agus deonacha seirbhísí do leanaí agus do dhaoine óga. Cabhraíonn CYPSCanna áitiúla le príomhthosaíochtaí leanaí agus daoine óga a aithint agus a chomhaontú leis an gCoiste Forbartha Pobail Áitiúil (LCDC), ar féidir ansin iad a chur i láthair na ranna rialtais agus na gníomhaireachtaí stáit ábhartha.

LÍONRAÍ TACAÍOCHTA LEANAÍ AGUS TEAGHLAIGH

Tá 121 Líonra Tacaíochta Leanaí agus Teaghlaigh (CFSNanna) bunaithe ag Tusla ar fud na tíre. Is líonraí ilghníomhaireachta iad seo a bunaíodh chun rochtain ar sheirbhísí tacaíochta a fheabhsú do leanaí agus a dteaghlaigh trí úsáid a bhaint as cur chuige áitiúil ceantarbhunaithe. Tá na líonraí seo atá bunaithe ar chomhpháirtíocht oscailte d'aon seirbhísí áitiúla a bhfuil ionchur acu i saol na dteaghlach. Tagann baill de na líonraí ó ghníomhaireachtaí éagsúla nó ó sheirbhísí áitiúla, deonacha agus pobail. Tá sé mar aidhm ag CFSNanna oibriú go héifeachtach i gcomhpháirtíocht le teaghlaigh chun a chinntiú nach bhfuil 'doras

mícheart' ann do theaghlaigh, agus go bhfaigheann gach teaghlach ina gceantar tacaíocht inrochtana go héasca, atá oiriúnach chun freastal ar a gcuid riachtanas.

Is é *Múnla Cleachtais Luath-Idirghabhála Meitheal* an próiseas comhordaithe cáis do sheachadadh ilghníomhaireachta tacaíochtaí laistigh de CFSNanna. Oibríonn baill an líonra le chéile chun aghaidh a thabhairt ar riachtanais an linbh agus chun contanam tacaíochta a chinntiú. Cuireann an tsamhail modh sistéamach seachadta seirbhíse chun cinn a sholáthraíonn raon leathan seirbhísí, lena n áirítear seirbhísí uilíocha, chuig seirbhísí níos spriocdhírthe agus tacaíochtaí dian.

GNÍOMH 18 COMHORDÚ IDIRGHNÍOMHAIREACHTA

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE	
18.1	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, Tusla	Athbhreithniú ar Choistí Seirbhísí Leanaí agus Daoine Óga (CYPSC).	2024
18.2	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, Tusla	Cinntiú go bhfuil go leor achmhainní ar fáil don CYPSC chun a ról comhordaithe a dhéanamh go héifeachtach.	2023-2024
18.3	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Coistí Seirbhísí Leanaí agus Daoine Óga a bhunú ar bhonn reachtúil trí leasuithe ar an Acht um Chúram Leanaí 1991.	2023-2024
18.4	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, Tusla	Leanúint ag forbairt agus ag tacú le Líonraí Tacaíochta Leanaí agus Teaghlaigh (CFSNanna) chun a chinntiú gur féidir le leanaí agus teaghlaigh tacaíocht inrochtana a fháil, atá oiriúnach chun freastal ar a riachtanais aitheanta agus chun tacú le seachadadh éifeachtach Meitheal do leanaí aonair. Áirítear leis seo rannpháirtíocht na seirbhísí uile do leanaí a mhéadú i ngach CFSN áitiúil trí oiliúint agus treoir a sholáthar do gach ball de líonraí (i.e. gach soláthraí seirbhíse leanaí agus teaghlaigh reachtúla áitiúla agus seirbhísí deonacha agus pobail áitiúla leanaí agus teaghlaigh) agus, ag cinntiú gur féidir le líonraí aiseolas ar phleanáil áitiúil agus náisiúnta agus ar cheapadh beartais a sholáthar ar bhealach rialta agus struchtúrach.	2023-2028
18.5	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, Tusla	Tógáil ar an obair atá déanta ag CYPSC go dtí seo chun tacú le cúramóirí óga, treoirlínte dea-chleachtais a chomhfhorbairt agus a scaipeadh do dhaoine gairmiúla a oibríonn le leanaí agus le daoine óga chun an tacaíocht is fearr a thabhairt dóibh.	2024

3.11 LUCHT SAOTHAIR

Tá soláthar seirbhísí ardchaighdeáin do leanaí agus daoine óga, agus baint amach na cúig Thoradh Náisiúnta, ag brath go mór ar fhórsa saothair oilte agus gairmiúil. Tá planáil lucht oibre ríthábhachtach lena chinntiú go bhfuil líon imleor gairmithe againn san obair shóisialta, sa tsláinte, san oideachas, sa luathchúram leanaí agus i réimsí eile chun freastal ar riachtanais leanaí, daoine óga agus a dteaghlach.

BEIDH AR AN RIALTAS AR FAD AGHAIDH A THABHAIRT AR NA SAINCHEISTEANNA FÓRSA SAOTHAIR SEO, TOISC GO DTACAÍONN GO LEOR GAIRMEACHA LE RIACHTAN AIS LEANAÍ AGUS DAOINE ÓGA.

Le blianta beaga anuas tá éileamh méadaithe ar sheirbhísí sláinte, agus tá tionchair líonmhara ag folúntais oibre sóisialta ar sholáthar seirbhíse agus tá fadhbanna soláthair ag baint le gráid mhíchumais freisin. San earnáil Luathfhoghlama agus Cúraim (ELC), *Leag Cothú Scileanna: An Plean Fórsa Saothair don Luathfhoghlaim agus don Chúram agus don Chúram Leanáí d'Aois Scoile 2022-2028* amach sraith gníomhaíochtaí chun na spriocanna maidir leis an bhfórsa saothair atá leagtha amach in *Na Chéad 5* a bhaint amach. Beidh ar an rialtas ar fad aghaidh a thabhairt ar na saincheisteanna fórsa saothair seo, toisc go dtacaíonn go leor gairmeacha le riachtanais leanaí agus daoine óga.

**GNÍOMH
19**

LUCHT OIBRE

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
19.1	An Roinn Leanáí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Tríd an ardán cumarsáide, tacú le hiarrachtaí tras-rialtas chun obair seirbhíse poiblí le leanaí agus daoine óga a chur chun cinn, ar fud gach ceann de na gairmeacha ábhartha.	2023-2028
19.2	Roinn an Taoisigh An Roinn Leanáí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Comhordú tras rialtas a chur chun cinn i réadú uailmhianta lucht oibre, lena n-áirítear an tiomantas d'fhorbairt lucht oibre sláinte leanaí.	2023-2025

4

SPOTSOILSE

Aithneoidh an Creat seo réimsí a dteastaíonn gníomhaíocht uathu ar fud an Rialtais, agus díreoidh sé ar na dúshláin phráinneacha seo ar bhealach spriocdhírthe, faoi cheangal ama mar ‘Spotsoilse’. Roghnófar spotsoilse bunaithe ar:

- an gá le gníomhartha comhordaithe ar fud an rialtais
- réimsí suntasacha inní do leanaí agus do dhaoine óga a aithníodh i sonraí foilsithe, chomh maith le fianaise ó fhoinsí foilsithe, agus
- aiseolas ó chomhairliúcháin le leanaí, le daoine óga agus le páirtithe leasmhara eile, chomh maith le fianaise ó fhoinsí foilsithe.

Go hachomair, aithnímid go bhfuil gá le haird níos dírithe ar réimsí áirithe ina bhfuil leanaí agus daoine óga ag streachailt. Tá cuid acu seo le feiceáil go héasca ónár dtacar sonraí féin, mar shampla Bochtaineacht Leanaí agus Meabhairshláinte agus Folláine, ach beidh gá le breithniú níos mionsonraithe ar chinn eile thar shaolré an chreata. Forbrófar Spotsoilse Nua i réimsí inar féidir leo an difríocht is mó a dhéanamh.

4.1 OIFIG AN CHLÁIR UM BOCHTAINÉACHT AGUS FOLLÁINE LEANAÍ

Léiríonn bunú Oifig an Chláir um Bochtaineacht agus Folláine Leanaí i Roinn an Taoisigh tosaíocht an Rialtais do bhochtaineacht leanaí mar phríomhcheist atá os comhair na hÉireann.

Cinntoidh Oifig na gClár comhordú ar fud an Rialtais, soláthróidh sí ceannaireacht straitéiseach ó lár an rialtais, agus tabharfaidh sí freagracht fheabhsaithe don chlár oibre bochtaineachta leanaí chun difríocht inláimhsithe a dhéanamh do shaol leanaí agus a dteaghlach. Tá Oifig na gClár á thiomáint ag an gcreideamh gur féidir cur chuige feabhsaithe uile-rialtais a chomhlánú le fócas straitéiseach níos géire agus tosaíocht a thabhairt do phríomhcheisteanna.

BHOCHTAINÉACHT LEANAÍ MAR PHRÍOMHCHEIST ATÁ OS COMHAIR NA HÉIREANN.

D’fhoilsigh an rialtas an Plean Cláir tosaigh le déanaí: “Ó Bhochtaineacht go hAcmhainneacht: Clár-Phlean um Fholláine Leanaí 2023-2025”. Is é cuspóir an chláir ná aird tras-rialtais a dhíriú ar na réimsí sin a dhéanfaidh an difríocht is mó, go háirithe do leanaí ar dóichí go mbeidh bochtaineacht ann agus a bhfuil dúshláin níos mó rompu chun é a sháru. Tógann an clár ar na sé réimse tosaíochta a d’aithin an Rialtas a bhfuil an cumas iontu athrú suntasach a thabhairt i gcrích do theaghlach agus do leanaí.

<p>TACAÍOCHTAÍ IONCAIM AGUS EASPA FOSTAÍOCHTA</p>	<p>Léiríonn taighde idirnáisiúnta agus intíre gur féidir tionchar suntasach a bheith ag athruithe ar an gcóras leasa ar bhochtaineacht leanaí. Mar sin féin, tá dul i ngleic le bochtaineacht casta agus ní féidir smaoiniú ar thacaíochtaí ioncain gan scrúdú a dhéanamh ar na dreasachtaí agus na tacaíochtaí oibre.</p> <p>Déanfaidh Oifig na gClár faireachán ar iarrachtaí chun tacaíochtaí agus seirbhísí a sholáthar do theaghlaigh chun ligean dóibh a bheith rannpháirteach go hiomlán sa tsochaí agus leanúint ar aghaidh ag laghdú leibhéal na bochtaineachta leanaí, chomh maith le tacaíochtaí do thuismitheoirí chun rochtain a fháil ar fhostaíocht a thacaíonn le teaghlaigh.</p>
<p>LUATHFHOGHLAIM AGUS CÚRAM LEANAÍ</p>	<p>Síneann buntáistí na luathfhoghlama agus an chúram ardcháilíochta go forleathan. Laghdaíonn rannpháirtíocht na dtuismitheoirí sa lucht saothair an baol bochtaineachta. Cuireann an luathfhoghlaim agus cúram leanaí folláine iomlán na leanaí chun cinn freisin, tacaíonn sé le dea-shláinte fhisiciúil agus mheabhrach, le torthaí dearfacha foghlama agus sóisialta agus mothúchána, agus le féiniómhá agus féiniúlacht dhearfach. Tá na buntáistí seo láithreach agus fada buan. Le blianta beaga anuas tá an leibhéal infheistíochta is airde riamh déanta sa luathfhoghlaim agus sa chúram, agus tá pleananna ann chun raon na dtacaíochtaí a dhoimhniú agus a leathnú.</p> <p>Déanfaidh Oifig na gClár monatóireacht ar dhul chun cinn maidir le luathfhoghlaim agus cúram lena n-áirítear soláthar dóthanach pearsanra cáilithe oiriúnach agus an idirghníomhú idir seo agus tacaíochtaí eile atá rithabhachtach chun teaghlaigh agus leanaí atá i mbaol bochtaineachta a chosaint.</p>
<p>COSTAS AN OIDEACHAIS A LAGHDÚ</p>	<p>Is dúshlán suntasach é costas an oideachais do theaghlaigh atá ag maireachtáil i mbochtaineacht. Tá raon tionscnamh á bhforbairt ag an Rialtas atá dírithe ar thacú le teaghlaigh le costas bunoidreachais, meánoideachais agus oideachais threasaigh. Tá ról suntasach ag rochtain ar oiliúint agus oideachas maidir le tacú le rannpháirtíocht sa mhargadh saothair agus laghdú a dhéanamh ar an mbaol bochtaineachta do theaghlaigh ar ioncam íseal, lena n-áirítear teaghlaigh aontuismitheora.</p> <p>Déanfaidh Oifig na gClár monatóireacht ar dhul chun cinn maidir le gealltanais atá ann cheana maidir le costas an oideachais a laghdú agus tacú le rochtain ar oideachas tríú leibhéal do theaghlaigh.</p>
<p>TEAGHLAIGH GAN DÍDEAN</p>	<p>Tá cóiríocht chobhsaí agus oiriúnach ina réamhriachtanas riachtanach d'fholláine leanaí. I bhfianaise na leibhéil shuntasacha d'easpa dídine teaghlaigh, tá sé tábhachtach tosaíocht a thabhairt do ghníomhaíocht atá dírithe ar easpa dídine a chosc, bealaí amach ón easpa dídine a luathú, agus tionchar na tithíochta míchuí a mhaolú.</p> <p>Cé go bhfuil móiminteam suntasach ag baint le beartas tithíochta go ginearálta agus socruithe maoirseachta atá ann cheana féin, cabhróidh Oifig na gClár le fócas a chur ar an gcaoi ar féidir le bearta eile cabhrú le heaspa dídine teaghlaigh a chosc agus cabhrú leo siúd atá i seirbhísí do dhaoine gan dídean agus iad ag aistriú go socruithe tithíochta níos cobhsaí.</p>

**SEIRBHÍSÍ
TACAÍOCHTA
TEAGHLAIGH AGUS
TUISMITHEOIRÍ,
SLÁINTE AGUS
FOLLÁINE A
CHOMHDHLÚTHÚ
AGUS A
CHOMHTHÁTHÚ**

Tá raon leathan de sheirbhísí reachtúla, seirbhísí coimisiúnaithe, seirbhísí tacaíthe deontais ar thairiscint do leanaí, do dhaoine óga agus dá dteaghlaigh. Cuireann cuid de na seirbhísí seo deiseanna soiléire agus dea-dhoiciméadaithe ar fáil chun leochaileachtaí a aithint agus chun comharthaí agus bealaí a sholáthar chuig seirbhísí níos déine nó níos speisialaithe. Mar sin féin, tá éagsúlacht shuntasach idir leibhéil an tsoláthair, múnlaí cleachtais áitiúla agus comhtháthú foirmiúil nó neamhfoirmiúil tacaíochtaí, seirbhísí agus socruithe atreoraithe. Tá deis ann creat níos soiléire agus níos comhleanúnaí a fhorbairt do theaghlaigh ar féidir leo freagairt dá riachtanais, agus cosáin a chruthú do na leanaí agus na teaghlaigh sin chuig na tacaíochtaí a theastaíonn uathu. Beidh tionchar ag cur chuige líonraithe ildisciplíneach dá leithéid ar earcú agus coinneáil foirne a oibríonn le leanaí.

Oibreoidh Oifig na gClár le ranna agus gníomhaireachtaí rialtais ábhartha chun an cur chuige líonraithe seo a fhorbairt agus chun comhsheasmhacht rochtana ar thacaíochtaí éifeachtacha a chinntiú agus chun riachtanais mhaoinithe agus spriocanna gníomhaíochta a shainaitint.

**RANPHÁIRTÍOCHT
I GCULTÚR, SNA
HEALAÍONA
AGUS SA SPÓRT
A FHEABHSÚ
DO LEANAÍ
AGUS DAOINE
ÓGA A BHFUIL
TIONCHAR AG
BOCHTAINÉACHT
ORTHU.**

Tá ról ríthábhachtach ag gníomhaíochtaí spóirt agus cultúrtha i bhfolláine leanaí, agus i dtorthaí fadtéarmacha, ach tá leibhéil rannpháirtíochta srathaithe go mór ag ioncam tuismitheoirí, chomh maith le hinfhaighteacht agus rochtain. Tá an Clár don Rialtas tiomanta do nochtadh leanaí atá i mbaol bochtaineachta do gníomhaíochtaí dá leithéid a mhéadú. Cuimsíonn an uailmhian seo raon níos leithne de dheiseanna struchtúrtha agus saor-imirt.

Déanfaidh Oifig na gClár monatóireacht ar dhul chun cinn na ngealltanais reatha maidir le cultúr, rannpháirtíocht spóirt agus iarrachtaí chun dul i ngleic le míbhuntáiste i gceantair Ghaeltachta.

Chun tacú lena misean chun comhordú a chinntiú ar fud an rialtais, chun ceannaireacht a sholáthar agus chun freagracht a fheabhsú, oibreoidh Oifig na gClár go dlúth leis an raon páirtithe leasmhara ar fud an rialtais a bhfuil freagracht orthu as gníomhaíochtaí ar fud na sé réimse seo. Oibreoidh Oifig na gClár le comhpháirtithe chun a chinntiú go bhfreagraíonn na meicníochtaí atá ann cheana chun tacú le planáil buiséid agus le forbairt beartais do riachtanais leanaí agus a dteaghlach.

TÁ OIFIG NA GCLÁR Á THIOMÁINT AG AN GCREIDEAMH GUR FÉIDIR CUR CHUIGE FEABHSAITHE UILE-RIALTAIS A CHOMHLÁNÚ LE FÓCAS STRAITÉISEACH NÍOS GÉIRE AGUS TOSAÍOCHT A THABHAIRT DO PHRÍOMHCHEISTEANNA.

4.2 SPOTSOLAS MEABHAIRSHLÁINTE AGUS FOLLÁINE LEANAÍ AGUS ÓIGE

Soláthróidh an *Spotsolas* ar mheabhairshláinte na n-óg deis eile chun obair chomhoibríoch a chur chun cinn, atá tacaíthe ag polasaí meabhairshláinte náisiúnta na hÉireann, *Roinnt na Físe*.

Tá sé mar aidhm ag *Roinnt na Físe* feabhas a chur ar sholáthar seirbhísí agus tacaíochtaí meabhairshláinte thar réimse leathan, ó chur chun cinn na meabhairshláinte, ó chosc, agus luath-idirghabháil go géarchúraim agus sainseirbhísí meabhairshláinte, le linn na tréimhse 2020-2030. D'fhorbair an FSS agus an Roinn Sláinte an *Plean Cur Chun Feidhme Comhfhís 2022-2024* i gcomhar le chéile, arna maoirsiú ag an gCoiste Náisiúnta Forfheidhmithe agus Monatóireachta (NIMC). Leagann an Plean amach conairí cláir aonair forfheidhmithe do gach ceann de na 100 moladh beartais do na trí bliana amach romhainn. Déanfar tuilleadh céimeanna cur chun feidhme a fhorbairt agus a rolladh amach idir 2025-2030.

Mar chuid de chur i bhfeidhm *Roinnt na Físe*, tá príomhpháirtithe leasmhara ó ar fud na Ranna Rialtais agus a ngníomhaireachtaí ag obair cheana féin chun moltaí sainithe a bhaineann le meabhairshláinte na hóige a bhrú chun cinn. Tógfaidh an tionscnamh *Spotsolais* seo ar na struchtúir reatha seo agus ag an am céanna tabharfaidh sé deis chun a chinntiú go bhfuil tosaíochtaí meabhairshláinte óige leabaithe trasna beartais, tionscnaimh agus pleananna forbartha seirbhíse ábhartha thar raon leathan Ranna agus Gníomhaireachtaí. Mar sin, tiomáinfidh tionscnamh *Spotsolais* iarracht dhírithé chun briseadh síos a dhéanamh ar nádúr scoite féideartha na seirbhísí meabhairshláinte don aos óg faoi Ranna éagaúla tuismitheora trí thras-obair a éascú idir Ranna agus a ngníomhaireachtaí chun bearnaí seirbhíse a aithint, chun deiseanna chun seirbhísí meabhairshláinte óige a fheabhsú agus cur chuige comhordaithe chun pleanáil seirbhíse a éascú.

TIOMÁINFIDH TIONSCNAMH SPOTSOLAIS IARRAUGHT DHÍRITHÉ CHUN BRISEADH SÍOS A DHÉANAMH AR NÁDÚR SCOITE FÉIDEARHTHA NA SEIRBHÍSÍ MEABHAIRSHLÁINTE ÓIGE.

Is tacaíocht tráthúil é an *Spotsolas* meabhairshláinte na hóige chun tacaí meabhairshláinte feabhsaithe a chur ar fáil do dhaoine óga. I gcomhthéacs ailíniú sheirbhísí FSS faoi na Réimsí Sláinte Réigiúnacha, agus i gcomhthéacs oifig nua FSS do Mheabhairshláinte na nÓg laistigh den FSS soláthróidh an *Clár Spotsolas* seo

deis rithábachtach freisin maidir le comhtháthú agus cur i bhfeidhm beartais idir-Rannach agus trasghníomhaireachta, tacóidh sé le plean oibre atá á fhorbairt ag an Oifig Meabhair-Shláinte don Aos Óg agus cuirfidh sé deis ar fáil chun seirbhísí a ailíniú go réigiúnach. Tagann deiseanna breise chun cinn freisin i gcomhthéacs fhorbairt na Straitéise Forfheidhmithe agus an Plean Gníomhaíochta Sláintecare 2024-2027.

Tá éagsúlacht de mholtaí sonracha meabhairshláinte óige in Ag Roinnt na Físe a thacaíonn le hobair chomhoibritheach fheabhsaithe chun tacaí meabhairshláinte feabhsaithe a fhorbairt agus a sheachadadh do leanaí agus do dhaoine óga. Ina measc tá:

<p>CUR CHUN CINN, COSC AGUS IDIRGHABHÁIL LUATH</p>	<p>Tá sé tábhachtach go mbeidh fócas san óige agus san ógántacht ar mheabhairshláinte dhearfach agus ar na fachtóirí cosanta chun folláine agus cáilíochtaí beatha a fheabhsú. Neartóidh cosc agus idirghabháil luath leanaí agus daoine óga agus feabhsóidh siad a n-athléimneacht mhothúcháinach.</p> <p>Déanfaidh Spotsolas Meabhairshláinte agus Folláine Leanáí agus Óige monatóireacht ar chur i bhfeidhm na ngealltanais atá ann cheana féin chun folláine mheabhrach a chur chun cinn mar a leagtar amach in Ag Roinnt na Físe (Moltaí 2, 4, 8, 9 agus 10), Éire Shláintiúil agus Sláintecare.</p>
<p>ROCHTAIN & COMHIONANNAS</p>	<p>Ba cheart go mbeadh rochtain thráthúil, chuí agus chomhionann ag leanaí agus ag daoine óga ar thacaíochtaí meabhairshláinte atá bunaithe ar fhianaise gan eagla roimh leithcheal. Mar aitheantas ar nádúr éagsúil na riachtanas meabhairshláinte, tá gá le cur chuige ilearnálach, il-gheallsealbhóirí. Tá sé tábhachtach pobail a neartú agus caipiteal sóisialta a fheabhsú trí rannpháirtíocht mhéadaithe; agus chun bacainní struchtúracha ar an deamheabhairshláinte a laghdú trí thionscnaimh a laghdaíonn éagothroime idirdhealaithe.</p> <p>Déanfaidh Spotsolas Meabhairshláinte agus Folláine Leanáí agus Óige monatóireacht ar chur i bhfeidhm na ngealltanais atá ann cheana féin chun folláine mheabhrach a chur chun cinn mar a leagtar amach in Ag Roinnt na Físe (Moltaí 7, 13, 17, 20 agus 34 35, 36, 37, 38), Éire Shláintiúil agus Sláintecare.</p>
<p>AG TACÚ LE TEAGHLAIGH</p>	<p>Tá sé tábhachtach go dtugtar tacaíocht do theaghlaigh, a bhfuil deacrachtaí meabhairshláinte acu, leas a bhaint as ioncam imleor, agus leas a bhaint as deiseanna fostaíochta, tithíochta agus oideachais, gan eagla roimh leithcheal, ar an mbonn céanna le gach saoránach eile.</p> <p>Déanfaidh Spotsolas Meabhairshláinte agus Folláine Leanáí agus Óige monatóireacht ar chur i bhfeidhm na ngealltanais atá ann cheana chun comhionannas rochtana a chinntiú mar a leagtar amach sa bheartas m.sh. Ag Comhroinnt na Físe, Straitéis Chuimsitheach Fostaíochta 2015-2024, An Straitéis Náisiúnta Tithíochta do Dhaoine faoi Mhíchumas 2022-2027, An Straitéis Náisiúnta um Chuimsiú Míchumais 2017-2021, Buiséadú Comhionannais, an Treochlár um Chuimsiú Sóisialta 2020-2025, agus FET Amach Anseo: Ag Bunathrú na Foghlama. Breisoideachas Náisiúnta agus Straitéis Oiliúna 2020-2024.</p>

MEABHAIRSHLÁINTE DHIGITEACH

Is gá go léireoidh tacaíochtaí sláinte do dhaoine óga, lena n-áirítear tacaíochtaí meabhairshláinte, an tsochaí nua-aimseartha a mbíonn taithí ag daoine óga uirthi agus an chaoi a n-úsáideann siad teicneolaíocht agus a dtéann siad i ngleic leis na meáin shóisialta. Is éard atá i gceist le sláinte dhigiteach ná teicneolaíocht ar líne nó teicneolaíocht dhigiteach eile a úsáid chun cosc agus cúram a sholáthar. Díríonn roinnt clár digiteach meabhairshláinte ar shláinte agus folláine a chur chun cinn agus ar dhrochshláinte a chosc, agus cuireann cinn eile idirghabháil luath agus cóireáil mheabhairshláinte ar fáil. Tá go leor clár digiteach meabhairshláinte ar fáil, a mhéadaíonn roghanna bainistíochta cúram sláinte aonair agus a fheabhsaíonn rochtain ar thacaíocht.

Aithnítear gur ábhar inní lárnach í an tsábháilteacht ar líne do dhaoine óga agus is gá díriú ar chóid a bhunú a chomhracfaidh an chibearbhulaíocht, meicníochtaí a bhunú le haghaidh próisis ghearáin, a chinnteoidh go seasfar le híoschaighdeáin i dtéarmaí fógraíochta agus urraíochta, saoránacht dhigiteach i measc leanaí a chur chun cinn, tacú leis an litearthacht dhigiteach, agus clár taighde a fhorbairt sa spás seo.

Déanfaidh Spotsolas Meabhairshláinte agus Folláine Leanáí agus Óige faireachán ar chur i bhfeidhm na ngealltanais atá ann cheana chun sábháilteacht ar líne a chur chun cinn do dhaoine óga agus chun cinntiú go n-úsáidfear go sábháilte idirghabhálacha meabhairshláinte digiteacha mar a leagtar amach sa Bhille um Shábháilteacht ar Líne agus um Rialáil na Meán (2022), tríd oifig an Choimisinéara um Shábháilteacht Ar Líne a cheapadh in 2023 agus trí bheartas náisiúnta meabhairshláinte a chur i bhfeidhm (Moltaí Roinnt na Físe #2, #31)

4.3 SEIRBHÍSÍ MÍCHUMAIS

D'fhéadfadh leanaí agus daoine óga faoi mhíchumas a bheith níos leochailí do thorthaí níos boichte ná iad siúd nach bhfuil. De réir Dhaonáireamh 2022, tá 12.9% de leanaí agus daoine óga faoi mhíchumas ag cuid acu nó a bheag nó a mhór, agus is ionann céatadán níos ísle ná an daonra i gcoitinne agus 215,945 duine. Rinneadh achoimre i dtuarascáil le déanaí ar thacaíocht phoiblí don bheartas míchumais ar chuid de na saincheistanna dóibh siúd faoi mhíchumas: “Tá dúshlán éagsúla laethúla agus sistéamacha roimh go leor acu. Áirítear orthu sin, ach níl siad teoranta do chostais bhreise, rochtain ar thithíocht, agus deacrachtaí inrochtaineachta laethúla.”²⁰

Tá gá suntasach gan freastal ar sheirbhísí míchumais le haghaidh measúnuithe agus teiripí do leanaí agus do dhaoine óga. Cé go bhfuil maoiniú curtha ar fáil chun Foirne Líonra Míchumais leanaí a leathnú a sholáthraíonn sainseirbhísí teiripe míchumais do leanaí a bhfuil riachtanais chasta acu, níl amanna feithimh le haghaidh measúnaithe agus teiripí do-ghlactha fada. Tá dúshlán shuntasacha roimh Éirinn baill foirne a earcú, agus ráta ard láimhdeachais foirne. Cé go bhfuil os cionn 45,000 leanbh cláraithe le Foirne Líonra um Míchumas Leanaí, go déanach in 2022 bhí thart ar 700 post folamh, nó an tríú cuid de na poist go léir.

Tá Coinbhinsiún na Náisiún Aontaithe ar Chearta Daoine faoi Míchumas (UNCRPD) agus UNCRC araon mar bhonn agus taca leis an gceanglas seirbhísí ardchaighdeáin a fhorbairt do leanaí agus d'aoisigh óga faoi mhíchumas a thacóidh leo agus a chumhachtóidh iad chun saol iomlán fiúntach a chaitheamh ina bpobail. De réir UNCRPD, “ba cheart go mbeadh lántairbhe ag leanaí faoi mhíchumas as cearta uile an duine agus as saoirsí bunúsacha ar bhonn comhionann le leanaí eile.” Gealladh i gClár an Rialtais plean a fhorbairt chun comhordú a dhéanamh ar chur i bhfeidhm UNCRPD, mar chuid de raon gealltanais chun tacú lenár n-oibleagáidí faoin gcoinbhinsiún seo.

Díreoidh an Spotsolas seo aird ar na réimsí is suntasaí deacrachta i seirbhísí míchumais do leanaí agus do dhaoine óga. Tá a fhios againn go bhfuil saincheistanna dúshlánacha sa réimse seo, agus tá a fhios againn go bhfuil leanaí agus daoine óga iad féin ag súil le níos fearr. Thar go leor comhairliúcháin, lena n-áirítear comhairliúcháin roimh an gcreat seo, tá leanaí agus daoine óga, chomh maith le tuismitheoirí agus gairmithe, soiléir go bhfuil siad ag súil le seirbhísí phras éifeachtach a fhreastalaíonn ar a riachtanais aonair, agus a thacaíonn leo saol comhlíonta a threorú. Rud atá ábhachtach, ná go ndíreoidh an Spotsolas ar riachtanais agus ar thaithí an úsáideora seirbhíse, agus beidh an tomhas ratha nó eile ina fheabhsú intomhaiste ar thorthaí leanaí agus daoine óga. Díreofar air sin i gcomhthéacs na n-acmhainní atá ar fáil laistigh de sheirbhísí ábhartha agus na tosaíochtaí a chinneann riachtanais choibhneasta gach úsáideora seirbhíse.

²⁰ Shane Timmons, Eamonn Carroll agus Frances McGinnity, *Experimental Tests of Public Support For Disability Policy* (ESRI, 2023), ix.

Sa chomhthéacs sin, tá sé tábhachtach go mbeadh seirbhísí agus beartais freagrúil do riachtanais úsáideoirí. Déanfar monatóireacht ar na beartais atá mar bhonn agus mar thaca lena chinntiú gur féidir cur chuige freagrúil agus dinimiciúil a ghlacadh i gcomhar le FSS agus leis na príomhghníomhaireachtaí. Scrúdófar saincheisteanna atá ag teacht chun cinn go dlúth le hOifig Náisiúnta FSS agus lorgófar cur chuige comhoibríoch chun aghaidh a thabhairt ar dhúshláin ar bhealach cruthaitheach agus tráthúil.

I mí Iúil 2023, d'fhaomh an Rialtas an *Plean Gníomhaíochta do Sheirbhísí Míchumais 2024-2026* atá le foilsiú san fhómhar. Féachann an Plean Gníomhaíochta seo le dul i ngleic, i measc nithe eile, le heasnaimh acmhainne laistigh de chlár shainseirbhísí míchumais pobalbhunaithe FSS. Cuimsíonn seirbhísí leanaí fócas tábhachtach an Phlean, le Treochlár tiomnaithe do Sheirbhísí Leanaí forbartha ag FSS, agus seo a leanas cuid de na réimsí tosaíochta gníomhaíochta ina leith sin:

LIOSTAÍ FEITHIMH A LAGHDÚ

Tá sé ríthábhachtach measúnú agus seachadadh pras a dhéanamh ar sheirbhísí do leanaí agus do dhaoine óga a bhféadfadh míchumas a bheith orthu. De ghnáth, soláthraíonn idirghabháil luath torthaí níos fearr agus níos lú suaiteacha don úsáideoir seirbhíse, agus baintear úsáid níos éifeachtúla as acmhainní. Ba cheart go bhfaigheadh leanaí agus daoine óga seirbhís phras, agus tá gníomhartha sa Phlean Gníomhaíochta um Míchumas a fhéachann le liostaí feithimh a laghdú in 2024, 2025 agus 2026.

Oibreoidh an Plean Gníomhaíochta um Míchumas 2024-2026 chun acmhainn a mhéadú, i bhFoirne Líonra um Míchumas Leanaí suas go dtí 2026, chun iarracht a dhéanamh níos mó seirbhísí, seirbhísí níos fearr, níos fearr agus níos tapúla a chur ar fáil dóibh siúd a bhfuil gá acu leo.

CUMAS A MHÉADÚ CHUN SEACHADADH SEIRBHÍSE A FHEABHSÚ

D'fhéadfadh roinnt cineálacha éagsúla seirbhísí a chuireann gairmithe éagsúla ar fáil a bheith ag teastáil ó leanaí agus daoine óga faoi mhíchumas. Bunaíodh Foirne Líonra um Míchumas Leanaí (CDNTanna) chun an tseirbhís ildisciplíneach seo a sholáthar, ach bhí tionchar ag saincheisteanna foirne agus coinneála ar sheachadadh na samhla seo. Tá gá le gairmithe cáilithe sláinte agus cúraim shóisialta, thar réimse disciplíní, chun feabhas a chur ar na seirbhísí atá ar fáil do leanaí, do dhaoine óga agus dá dteaghlaigh ionas go gcuirfear feabhas agus barrfheabhsú ar shaol na ndaoine a bhaineann leas as seirbhísí.

Tabharfar aghaidh go sonrach sa Phlean Gníomhaíochta um Míchumas 2024-2026 ar shaincheisteanna soláthair lucht saothair a mbíonn tionchar acu ar CDNTanna in iarracht seirbhís níos cuimsithí a chur ar fáil ina gcomhlíontar riachtanais leanaí agus daoine óga faoi mhíchumas casta leis na hidirghabhálacha ildisciplíneacha riachtanacha. Beidh sé mar aidhm ag an bPlean Gníomhaíochta breis agus 600 ball foirne breise a chur ar fáil suas go dtí 2026.

DUL I NGLEIC LEIS AN ÉILEAMH AR MHEASÚNÚ RIACHTANAIS GO TRÁTHÚIL

Tá idirghabháil luath ríthábhachtach chun dea-thorthaí a bhaint amach do leanaí agus do dhaoine óga, agus go ginearálta is ea is tapúla a chuirtear freagairt ar fáil, is ea is mó an tionchar a bhíonn aige. Is iondúil gurb í an úsáid is réasúnaí agus is éifeachtaí a bhaintear as acmhainní ná díriú ar fhadhbanna a chosc ó theacht chun cinn, agus idirghabháil a dhéanamh go luath nuair a thagann siad chun cinn. Tá deacrachtaí ar leith ann maidir le riachtanais leanaí agus daoine óga a mheas agus ní mór aghaidh a thabhairt orthu mar thosaíocht.

Spreagfaidh an Treochlár um Sheirbhísí Míchumais atá ag Dul Chun Cinn próiseas nua um Measúnú Riachtanais agus rachaidh sé i ngleic le riaráiste Measúnuithe Reachtúla ar Riachtanas. Cé gur féidir riachtanais sláinte agus cúraim shóisialta a chur ar fáil gan an AON, ní mór aghaidh a thabhairt ar an ngá atá ann go mbeadh a AON ag leanaí chun leas a bhaint as seirbhísí eile Stáit.

TACÚ LE LEANAÍ I GCÚRAM

Tá a fhios againn gur féidir le míchumas trasnú le míbhuntáistí eile chun fadhbanna a chothú do leanaí agus do dhaoine óga. Is léir do go leor gairmithe go bhfuil deacrachtaí ar leith ann ina n-idirghníomhaíonn seirbhísí míchumais le seirbhísí Tusla.

Ní thógfar aon leanbh faoi mhíchumas casta isteach i gcúram an stáit mar gheall ar easpa soláthair seirbhíse. Tacófar le leanaí atá faoi chúram rochtain a fháil ar sheirbhísí FSS ar an mbealach céanna le leanaí eile, agus beidh stádas ‘faoi chúram’ ina fhachtóir leochaileachta breise le breithniú.

OIDEACHAS (ELC AGUS FHE SAN ÁIREAMH)

Chomh maith le saincheisteanna le seirbhísí sláinte go sonrach, breithneoidh an Spotsolas conas tacú le seirbhísí oideachais míchumais, agus conas is féidir leo idirghníomhú le seirbhísí eile trí thionscnaimh bheartais amhail AIM agus an Plean Náisiúnta Rochtana.

Tá sé mar aidhm ag na cláir Spotsolas dul i ngleic le saincheisteanna ina bhfuil freagracht chomhroinnte ag go leor ranna agus gníomhaireachtaí, agus is deis mhaith é seo chun an iliomad páirtithe leasmhara sa réimse seo a thabhairt le chéile.

CUIMSIÚ SÓISIALTA

Tá bearta chun comhionannas deiseanna a chinntiú do leanaí agus do dhaoine óga faoi mhíchumas ríthábhachtach, agus fiosróimid deiseanna chun oibriú ar fud an Rialtais chun tionscnaimh atá ar siúl cheana féin sa spás seo a neartú nó a threisiú. Áireofar leis sin breithniú a dhéanamh ar an gcaoi ar féidir le seirbhísí óige tacú le cuimsiú sóisialta do leanaí agus do dhaoine óga faoi mhíchumas.

CONAIRÍ DO LUCHT FÁGÁLA SCOILE

Is féidir le daoine óga faoi mhíchumas a fháil amach go bhfuil deacrachtaí ag baint le bogadh amach as na tacaíochtaí timhillteacha a bhaineann le saol na scoile agus seirbhísí leanaí faoi mhíchumas.

Éascóidh an Spotsolas Míchumais an t-aistriú chuig seirbhísí do dhaoine fásta trína chinntiú go bhfuil bearta i scoileanna maidir le pleanáil aistrithe chun tacú le daoine óga faoi mhíchumas pleanáil dá roghanna amach anseo. Leanfaimid orainn ag soláthar thart ar 1200 áit fágála scoile gach bliain i sainseirbhísí lae míchumais FSS. Tacaíochtaí pearsantaithe a bheidh iontu seo de réir mhúnla na seirbhíse New Directions. I gcás daoine nach mian leo dul isteach i seirbhísí FSS, forbrófar cur chuige tras-rialtais chun a chinntiú go bhfuil roghanna eile ann seachas seirbhísí lae, trí chonairí oideachais, oiliúna nó fostaíochta.

STRUCHTÚIR RANPHÁIRTÍOCHTA IONCHUIMSITHEACHA

Tá na gníomhartha seo a leanas á ndéanamh chun a chinntiú go bhfuil na struchtúir rannpháirtíochta bhuana a fhaigheann tacaíocht ó DCEDIY inrochtana do dhaoine óga nach gcloistear go minic, lena n-áirítear daoine óga atá faoi mhíchumas, agus chun treoir a thabhairt do lucht déanta beartas agus dóibh siúd ar mian leo dul i gcomhairle leo go héifeachtach.

Tugann Comhairle na nÓg, comhairlí leanaí agus óige I ngach ceann de na 31 ceantar Údaráis Áitiúil ar fud na hÉireann, guth do leanaí agus do dhaoine óga I bhforbairt seirbhísí agus polasaithe áitiúla agus náisiúnta. Tionólann Tionól Náisiúnta Óige na hÉireann ar réimsí beartais ar leith, amhail an aeráid, forbairt tuaithe agus saincheisteanna eile a bhfuil tábhacht náisiúnta leo. Tá an Tionól comhdhéanta de thoscáirí ó Chomhairle na nÓg (comhairlí óige), eagraíochtaí óige agus eagraíochtaí neamhrialtasacha ábhartha.

Tá DCEDIY ag obair leis an Oifig Náisiúnta Rannpháirtíochta chun bearta breise a fhorbairt chun cumas ár struchtúir rannpháirtíochta óige a neartú chun ballraíocht leathan agus éagsúil a chuimsiú. Is é an aidhm atá ann ná a chinntiú go mbeidh gach duine óg san áireamh sna struchtúir rannpháirtíochta don aos óg, lena n-áirítear Comhairle na nÓg agus Tionól Náisiúnta Óige na hÉireann. Díritear ar na bearta praiticiúla is féidir a dhéanamh chun uileghabhálacht a fheabhsú sa ghearrthéarma agus san fhadtéarma.

RIALACHAS

Cuireann Éire Óg ardán ar fáil chun cearta leanaí agus daoine óga in Éirinn a bhaint amach, ionas gur féidir le gach comhpháirtí oibriú go héifeachtach le chéile chun a chinntiú go mbeidh rath ar leanaí agus ar dhaoine óga. Dá bhrí sin, athbhunóidh an Creat Beartais struchtúir rialachais chun fóram a chur ar fáil do rannpháirtíocht páirtithe leasmhara, chun cur chun feidhme na ngealltanais beartais atá ann cheana a bhrú chun cinn agus chun cuntasacht a áirithiú i bhforbairt beartas breise a mbeidh tionchar acu ar leanaí agus ar dhaoine óga.

Tá dearadh foriomlán na struchtúr seo bunaithe ar an Athbhreithniú Meántearma ar *Better Outcomes Brighter Futures*.²¹ Thorthaí Níos Fearr Todhchaí Níos Gile agus ar thuairimí na Comhairle Comhairleach um Thorthaí Níos Fearr, Todhchaí Níos Gile maidir leis an gCreat Beartais a mhúnlú. Formhuiníodh príomhghnéithe na struchtúr rialachais roimhe seo go ginearálta agus tugadh roinnt barúlacha faoi deara maidir le comhdhéanamh, earcú comhaltaí, láimhdeachas agus éifeachtacht. Chun aghaidh a thabhairt ar na saincheistanna seo, tá sé i gceist go mbainfidh na struchtúir nua úsáid níos mó as Grúpa na nOifigeach Sinsearach a fhreastalaíonn ar an gCoiste Comh-Aireachta um Leanaí agus Oideachas agus go bhfeidhmeoidh siad mar an príomhstruchtúr chun tacú le bearta atá tras-rialtasach.

Leis an mbunú atá beartaithe do Choiste Comhairleach an Achta um Chúram Leanaí Náisiúnta agus an fócas athnuaite ar thacaíocht teaghlaigh agus tuismitheoirí a chomhdhlúthú agus a chomhtháthú, ní dhéanfar Grúpa Stiúrtha Náisiúnta CYSPC a bhí mar chuid de struchtúir rialachais an chláir 'Torthaí Níos Fearr, Todhchaí Níos Gile' a athbhunú anseo.

AN COISTE COMH-AIREACHTA UM LEANAÍ AGUS OIDEACHAS

Tuairisceoidh na struchtúir rialachais a ndéantar cur síos orthu thíos agus atá sa phictiúr i bhFíor 1 don Choiste Comh-Aireachta um Leanaí agus Oideachas a bhfuil an Taoiseach, an Tánaiste agus an tAire Gnóthaí Eachtracha agus an tAire Cosanta ina mbaill; An tAire Comhshaoil, Aeráide agus Cumarsáide agus an tAire Iompair; An tAire Sláinte, an tAire Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige; An tAire Oideachais; An tAire Caiteachais Phoiblí, Seachadadh agus Athchóiriú an Phlean Forbartha Náisiúnta; An tAire Airgeadais; An tAire Coimirce Sóisialaí agus an tAire Forbartha Tuaithe agus Pobail; An tAire Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreachta; agus an tAire Breisoideachais agus Ardoideachais, Taighde, Nuálaíochta agus Eolaíochta. Tabharfar cuireadh d'Airí nó d'Airí Stáit eile páirt a ghlacadh de réir mar is gá.

Déanfaidh an coiste seo maoirseacht ar chur i bhfeidhm ghealltanais Chlár an Rialtais, lena n-áirítear an Creat Beartais seo, le béim ar leith ar bhochtaineacht

²¹ An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, *Athbhreithniú meántearmach ar Thorthaí Níos Fearr, Todhchaí Níos Gile: An Creat Beartais Náisiúnta do Leanaí agus do Dhaoine Óga 2014-2020* (Rialtas na hÉireann, 2014) ar fáil ar líne ag: <https://www.gov.ie/en/publication/c79614-mid-term-review-of-better-outcomes-brighter-futures/> (23 Lúnasa, 2023).

agus folláine leanaí. Faigheann sé tacaíocht ina chuid oibre sa réimse seo ó Ghrúpa na nOifigeach Sinsearach um Leanaí agus Oideachas. Beidh na grúpaí seo a leanas páirteach sna struchtúir rialachais chun an Creat Beartais a chur i bhfeidhm.

FÓRAM BEARTAIS LEANAÍ AGUS DAOINE ÓGA

Beidh an tAire Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige ina chathaoirleach ar an bhFóram Beartais le Leas-Chathaoirleach ó Roinn an Taoisigh. Beidh comhaltaí Rúnaí Cúnta aige ó gach roinn Rialtais; agus gníomhaireachtaí ábhartha, an Cathaoirleach agus ionadaíocht ón gComhairle Chomhairleach um Leanaí agus Daoine Óga.

Déanfaidh an Fóram Beartais maoirseacht agus tacaíocht ar chur i bhfeidhm beartas a imríonn tionchar ar leanaí agus ar dhaoine óga laistigh dá réimsí freagrachta faoi seach, ar fud ranna rialtais, gníomhaireachtaí agus earnálacha lena n-áirítear na Spotsolas. Féadfaidh an Fóram foghrúpaí idir rannacha nó idirghníomhaireachta a bhunú freisin chun aghaidh a thabhairt ar shaincheisteanna sonracha tras-Rialtais a thagann chun cinn le linn shaolré an Chreata Bheartais agus beidh deis ag comhaltaí tograí a chur faoi bhráid an Fhórait chun Spotsolas breise a bhunú chun aghaidh a thabhairt ar mhór-réimsí beartais.

Tá sé i gceist faoi láthair go dtiocfadh an Fóram Beartais le chéile dhá nó trí huair sa bhliain agus mhol an Chomhairle Chomhairleach bualadh le chéile go foirmiúil trí nó ceithre huair sa bhliain. Déanfaidh DCEDIY na Téarmaí Tagartha agus an Clár Oibre, lena n-áirítear dátaí cruinnithe, a fhorbairt agus a chomhordú leis an sceideal agus leis an gclár oibre don Choiste Comh-Aireachta agus don Ghrúpa Oifigeach Sinsearach gaolmhar.

COMHAIRLE CHOMHAIRLEACH NA LEANAÍ AGUS NA NDAOINE ÓGA

Cuirfidh an Chomhairle Chomhairleach um Leanaí agus Daoine Óga fóram ar fáil don earnáil phobail agus dheonach agus do shaineolaithe neamhspleácha chun dul i dteagmháil leis an bhFóram Beartais um Leanaí agus Daoine Óga chun comhairle agus tacaíocht a thabhairt d'fhorbairt agus do chur i bhfeidhm beartas i leith leanaí agus daoine óga.

Suas le 16 ball a bheidh i gceist. I gcomhréir leis na hathbhreithnithe a rinneadh maidir lena réamhtheachtaí faoi *Better Outcomes, Brighter Futures* agus i bhfianaise éabhlóid na saincheisteanna a mbíonn tionchar acu ar leanaí agus ar dhaoine óga, d'fhéadfaí a bhallraíocht a éagsúlú thar na trí cholún roimhe seo den Óige, de na Luathbhlianta agus de Leanaí. D'fhéadfadh ionadaithe sonracha a bhfuil saineolas acu ar roinnt de na príomhcheisteanna atá os comhair leanaí agus daoine óga sa lá atá inniu ann a bheith san áireamh anseo, amhail míchumas, meabhairshláinte, saincheisteanna sonracha neamhionannais, saincheisteanna digiteacha, bochtaineacht leanaí, súgradh agus caitheamh aimsire nó tithíocht.

STRUCHTÚIR RANPHÁIRTÍOCHTA LEANAÍ AGUS DAOINE ÓGA

Bhí comhairliúchán le leanaí agus le daoine óga lárnach i bhforbairt an Chreata Bheartais seo agus beidh sé mar bhonn eolais dá chur i bhfeidhm leanúnach. Rachaidh daoine óga i dteagmháil lena chur i bhfeidhm trí Thionól Náisiúnta Óige na hÉireann, lena n-áirítear toscairí ó Chomhairle na nÓg, Young Voices: EU Youth Dialogue, daoine óga arna n-ainmniú ag eagraíochtaí don óige, agus aoi-thoscairí.

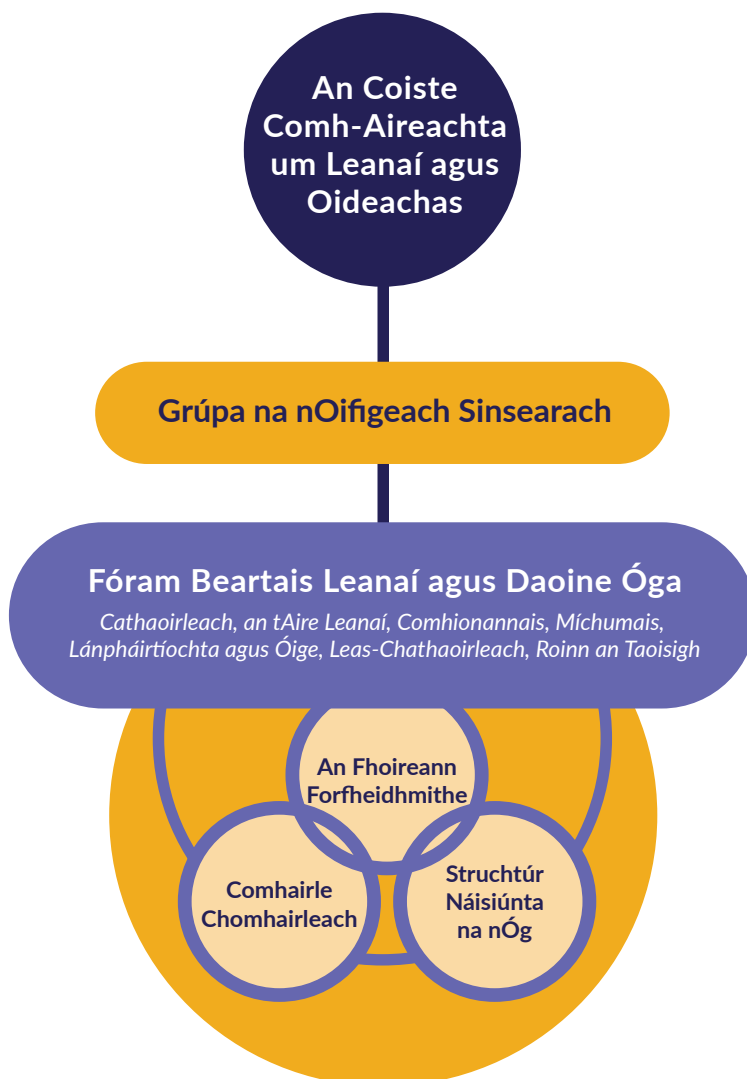
Is tosaíocht é an próiseas rannpháirteach a leabú sna struchtúir cur chun feidhme. Déanfaidh DCEDIY scrúdú breise ar an gcur chuige is fearr chuige seo i gcomhairle le leanaí agus daoine óga. Ba cheart go n-áireofaí leis seo leanaí bunscoile agus leanaí faoi bhun cúig bliana d'aois ina mbíonn tionchar ag cinní ar a saol, ag baint úsáide as cuir chuige agus suíomhanna modheolaíochta cuí, le tacaíocht ó Mhol na nÓg de réir mar is gá. Ina theannta sin, cuirfear de chúram ar ionadaithe ar an gComhairle Chomhairleach a chinntiú go gcuireann guth leanaí agus daoine óga bonn eolais faoina gcuid oibre.

RACHAIDH DAOINE ÓGA I DTEAGMHÁIL LENA CHUR I BHFEIDHM TRÍ THIONÓL NÁISIÚNTA ÓIGE NA HÉIREANN.

AN FHOIREANN FORFHEIDHMITHE

Cé go n-aithnítear go gcuirfidh a ranna Rialtais faoi seach formhór na ngealltanais a leagtar amach sa Chreat Beartais seo agus i mbeartais rialtais eile a bhí ann cheana i bhfeidhm, bunaíodh Foireann Forfheidhmithe laistigh de DCEDIY chun:

- tacú le feidhmiú na struchtúr rialachais atá á mbunú faoin gcreat, lena n-áirítear
 - seachadadh fhorhór na n-eilimintí den Timpeallacht Chumasúcháin a leagtar amach in alt 7 a thiomáint, agus
 - an t-ardán cumarsáide a ndéantar cur síos air in alt 7.9 a fhorbairt agus a chothabháil chun cearta leanaí agus daoine óga a chur chun cinn, agus breithniú na gceart sin a leabú ar fud an Rialtais agus na sochaí i gcoitinne.
-

Fíor 1 Struchtúir bheartais leanaí agus óige

Déanfar breithniú breise ar an ról ba cheart a bheith ag na struchtúir sin agus iad ag gníomhú mar urraitheoir chun feabhas a chur ar sheachadadh comhtháite seirbhísí do leanaí agus do dhaoine óga, go háirithe i gcomhthéacs an fhócais athnuaite ar thacaíocht teaghlaigh agus tuismitheoirí, seirbhísí sláinte agus folláine a chomhdhlúthú agus a chomhtháthú mar chuid den Chlár um Bhochtaineacht agus Folláine Leanaí.

Déanfaidh an Rialtas measúnú ar éifeachtacht chur i bhfeidhm na ngealltanais in Éire Óg chun torthaí níos fearr a bhaint amach do leanaí agus do dhaoine óga, ag rianú dul chun cinn le himeacht ama. Chomh maith le rianú agus tuairisciú a dhéanamh ar na gealltanais shonracha a leagtar amach sa Chreat seo, déanfar monatóireacht ar fheabhsuithe sna 5 Thoradh Náisiúnta trí thagairt a dhéanamh don Tacar Táscairí Leanaí agus Daoine Óga agus tá na meicníochtaí beachta trína ndéanfar é sin á gcinneadh mar chuid de thionscadal ECFE a bhfuil cur síos air thíos.

TIONSCADAL NA HIONSTRAIME UM THACAÍOCHT THEICNIÚIL (TSI) LEIS AN OECD – “I DTREO CREAT RIALACHAIS NUA DO BHEARTAIS LEANAÍ AGUS ÓIGE IN ÉIRINN”

Is clár de chuid an Aontais í an Ionstraim um Thacaíocht Theicniúil (TSI) a chuireann saineolas teicniúil saincheaptha ar fáil do Bhallstáit an Aontais chun athchóirithe a dhearadh agus a chur chun feidhme ar an leibhéal náisiúnta i gcomhréir le tosaíochtaí an Aontais. D'éirigh le DCEDIY iarratas a dhéanamh ar thacaíocht theicniúil faoin tionscnamh seo in 2022. Dar teideal “I dtreo creat rialachais nua do bheartais leanaí agus óige in Éirinn”, tá an tionscadal ailínithe le haidhmeanna [Ráthaíocht Leanaí an AE](#) agus scrúdaíonn sé bochtaineacht leanaí in Éirinn trí thaighde agus saineolas a sholáthar i dtreo chur i bhfeidhm an Chreata Bheartais seo.

Tá OECD ceaptha ag Coimisiún an AE don ról agus don fheidhm tacaíochta teicniúla seo. Tá aschuir eatramhacha ón tionscadal tar éis dearadh agus ábhar *Éire Óg* a chur ar an eolas cheana féin, ach táthar ag súil go gcríochnófar níos mó sonraí in 2024 agus déanfar athbhreithniú breise ar na struchtúir rialachais thuas, lena n-áirítear na meicníochtaí tuairiscithe, ag an bpointe sin.

CÚIG THORADH NÁISIÚNTA

Sa chreat beartais roimhe seo do leanaí agus do dhaoine óga, *Torthaí Níos Fearr*, *Todhchaí Níos Gile*, aithníodh cúig Thoradh Náisiúnta do leanaí agus do dhaoine óga, rud a thabharfadh le fios go maith go bhfuil ag éirí go maith leo in Éirinn dá mbainfí amach iad.

GNÍOMHACH AGUS SLÁINTIÚIL

- To bhfuil an tsláinte fhisiciúil agus mheabhrach is fearr agus is féidir acu.
- Go ndéanann siad roghanna eolasacha sláinte agus stíl mhaireachtála.
- Go mbaineann siad taitneamh as am fóillíochta, cuireann siad iad féin in iúl go cruthaitheach agus bíonn rochtain acu ar an dúlra agus ar an áineas.

AG ÉIRÍ GO MAITH LEO MAIDIR LE FOGHLAIM AGUS FORBAIRT

- Go bhfuil siad ag plé go dearfach lena bhfoghlaim agus lena bhforbairt ón mbreith.
- Gur féidir leo nascleanúint rathúil a dhéanamh ar aistrithe an tsaoil agus roghanna eolasacha a dhéanamh maidir lena dtodhchaí.
- Go bhfuil na scileanna sóisialta, mothúchánacha agus cumarsáide acu chun a n-acmhainneacht a bhaint amach agus chun saol sásúil a threorú.

SÁBHÁILTE AGUS COSANTA Ó DHÍOBHÁIL

- Go bhfuil teaghlaigh agus tithe acu atá grámhar, nasctha, sábháilte agus cothaithe.
- Go bhfuil siad á gcosaint ó fhoréigean, ó fhaillí, ó dhrochíde agus ó dhochar.
- Go bhfuil gach duine san airdeall ar shaincheisteanna cosanta leanaí agus tá a fhios acu conas imní a thuairisciú.

SLÁNDÁIL AGUS DEISEANNA EACNAMAÍOCHA

- Go gcosnaítear iad ón mbochtaineacht agus ón eisiámh sóisialta.
- Go bhfuil cónaí orthu i dtithíocht chobhsaí atá inacmhainne, te agus tirim, i bpobail atá cairdiúil do leanaí agus don óige.
- Go bhfuil bealaí acu le rannpháirtíocht eacnamaíoch agus maireachtáil neamhspleách.

NASCHTHA LEIS, MEAS ACU AR AGUS AG CUR LENA NDOMHAN

- Go bhfuil siad ar an eolas faoina gcearta, agus tá siad gafa go sibhialta go sóisialta agus ó thaobh an chomhshaoil de as líne agus ar líne.
- Go nglactar leo, tugtar meas orthu agus tugtar luach dóibh sa bhaile, ar scoil agus ina bpobal.
- Go bhfuil a bhféiniúlacht féin acu, ceangailte lena gcultúr, lena dteanga agus lena gcreideamh.

6.1 GNÍOMHACH AGUS FOLLÁIN

CIALLAÍONN A BHEITH GNÍOMHACH AGUS FOLLÁIN...

Go bhfuil an tsláinte fhisiciúil agus mheabhrach is fearr agus is féidir ag leanaí agus daoine óga

- Bhí **39.5%** de naíonáin ar an mbrollach fós tar éis trí mhí. Mar sin féin, tá sé seo fós íseal i gcomparáid le tíortha forbartha eile.
- Tá **15.8%** de leanaí agus **30%** de dhaoine óga róthrom nó murtallach, amhail 2020 agus 2022, faoi seach.
- Tá **52%** de dhaoine idir 11-17 mbliana d'aois sásta leis an mbealach a bhfuil siad, níos ísle ná mar a bhí sé in 2010, agus tá **42%** de dhaoine idir 11-17 mbliana d'aois an-sásta leis an saol faoi láthair, i bhfad níos ísle ná mar a bhí sé in 2010.
- Is dócha go bhfuil fadhbanna meabhairshláinte ag **20%** de dhaoine óga idir 15-24, dhá oiread an fhigiúir ó shuirbhé in 2015.

Go ndéanann leanaí agus daoine óga roghanna feasacha maidir le sláinte agus le stíl mhaireachtála

- Níl céatadán suntasach de leanaí agus daoine óga ag baint amach na leibhéil is fearr de ghníomhaíocht choirp, le **22.1%** de leanaí (11-17) agus **61%** de dhaoine óga (15-24) ag baint amach an leibhéil seo in 2018 agus 2019, faoi seach.
- Tá níos lú leanaí (11-17) ag caitheamh tobac, tuairiscíonn níos lú leanaí úsáid alcóil ag aois óg, agus de réir an chuid is mó de na bearta tá leanaí ag úsáid níos lú drugaí aindleathacha.
- Tá i bhfad níos lú déagóirí ag saolú páiste in 2020 ná mar a bhí sna blianta roimhe seo, agus tuairiscíonn níos lú leanaí (15-17) go mbíonn gníomhaíocht ghnéasach acu ag aois óg.

Go mbaineann leanaí agus daoine óga taitneamh as am fóillíochta, go gcuireann siad iad féin in iúl go cruthaitheach agus go mbíonn rochtain acu ar an dúlra agus ar chaitheamh aimsire

- Tuairiscíonn **70.3%** díobh siúd idir 16-19 mbliana d'aois agus **59.1%** díobh siúd idir 20-24 bliana d'aois rannpháirtíocht spóirt ar bhonn seachtainiúil, níos ísle ná eatraimh roimhe sin, cé gur bailíodh na sonraí i gcomhthéacs phaindéim COVID-19.
- Tuairiscíonn níos mó leanaí go bhfuil siad ag súgradh lena dteaghlach, ag **41.3%** de dhaoine 11-13 bliana d'aois in 2018, níos airde ná eatraimh sonraí roimhe seo.

Tá go leor leanaí agus daoine óga gníomhach agus sláintiúil, ag baint taitnimh as deashláinte fhisiciúil agus mheabhrach. Nuair a cuireadh ceist ar leanaí agus ar dhaoine óga faoin rud is fearr faoi bheith i do pháiste in Éirinn mar chuid de thuairiscí ‘An Méid a Cheapaimidne’, bhí teachtaireachtaí dearfacha ag go leor leanaí idir 4 agus 13 bliana d’aois faoina sláinte, a gcothú, faoin súgradh gníomhach agus spórt. Nuair a fiafraíodh díobh cad a thaitin leo faoi Éirinn, ba é an téama ba choitianta ná fóillíocht, cultúr agus súgradh, áit ar bhain páistí taitneamh as gníomhaíochtaí fhisiciúla foirmiúla agus spórt, chomh maith le bheith ag súgradh taobh amuigh le cairde. Dar le páiste amháin: “Tá go leor gníomhaíochtaí ar nós rugbaí, CLG, sacar agus go leor eile ann.”²² Children appreciated having access to adequate food, as part of a wider enjoyment of childhood without responsibilities, as well as having access to nature. Some children appreciated having access to healthcare.

Ba mhór ag leanaí rochtain a bheith acu ar bhia leordhóthanach, mar chuid de thaitneamh níos leithne a bhaint as an óige gan freagrachtaí, chomh maith le rochtain a bheith acu ar an dúlra. Ba mhór ag roinnt leanaí rochtain a bheith acu ar chúram sláinte.

Bhí forluí áirithe idir na teachtaireachtaí seo agus na teachtaireachtaí a léirigh daoine óga idir 13 agus 18 mbliana d’aois. Mhol na daoine óga seo gur comhlíonadh a gcearta bunúsacha, cúram sláinte agus meabhairshláinte san áireamh. Dúirt duine óg amháin gur bhain siad taitneamh as aer glan agus spás oscailte, agus áiseanna eile a raibh meas acu orthu, áiseanna meabhairshláinte ar nós Jigsaw ina measc. Dar le duine óg amháin: “An rud is fearr faoina bheith i do dhuine óg in Éirinn ná na háiseanna spóirt atá ar fáil dúinn. Tá go leor clubanna éagsúla i ngach contae, tá sé go maith agus is é an rud is fearr dúinn é mar go bhfuil sé éasca a bhaint amach agus a fheabhsáíonn meabhairshláinte.”²³

DAR LE PÁISTE AMHÁIN: “TÁ GO LEOR GNÍOMHAÍOCHTAÍ AMHAIL RUGBAÍ, CLG, SACAR AGUS GO LEOR EILE.”

Ar an lámh eile, bhí teachtaireachtaí diúltacha ag leanaí agus daoine óga maidir le sláinte, meabhairshláinte agus gníomhaíocht choirp nuair a fiafraíodh díobh faoi na rudaí nach maith leo faoi Éirinn agus faoi na rudaí a d’athródh siad. De réir na tuarascála, “chomh maith le Covid-19 a lua agus deireadh a chur leis an víreas, bhí roinnt leanaí ag iarraidh athruithe níos leithne ar an gcóras cúraim sláinte. Áiríodh leis seo rochtain ar chúram sláinte saor in aisce, seirbhísí dochtúirí teaghlaigh feabhsaithe le freagairtí níos tapúla agus cóireáil d’ailse agus daille.” Chomh maith leis sin laistigh den téama seo bhí an fonn le haghaidh athruithe stíl mhaireachtála.

²² Deirdre Fullerton, *An Méid a Cheapaimidne: Comhairliúchán le Leanaí agus Daoine Óga ar Chearta Leanaí 2021* (An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, 2022), lch.28.

²³ *Ibid*, lch.54.

Áiríodh leis seo stíleanna maireachtála níos sláintiúla tuismitheoirí agus daoine fásta (m.sh. caitheamh tobac a stopadh, úsáid alcóil a laghdú) agus leanaí (m.sh. níos lú siúcra ina n-aiste bia). Laistigh den téama seo bhí glao ar rochtain níos fearr ar bhianna níos sláintiúla (m.sh. torthaí agus glasraí ar chostas níos ísle).²⁴

Léiríodh inní go seasta faoina laghad tacaíochtaí meabhairshláinte atá ar fáil. Mar shampla, d'ardaigh páistí drochthacaíocht meabhairshláinte agus oideachas meabhairshláinte mar fhadhb leis an gcóras oideachais, agus mhol daoine óga nach raibh spásanna sábháilte ag scoileanna.²⁵ Mhol cuid acu tacaíochtaí meabhairshláinte, áfach, agus d'fháiltigh siad roimh an bplé oscailte maidir le meabhairshláinte agus folláine in Éirinn.

TORTHAÍ Ó CHOMHAIRLIÚCHÁIN BHREISE

Mar chuid den ullmhúchán do Choiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, coimisiúnaíodh athbhreithniú ar na comhairliúcháin Rialtais seo le déanaí. San iomlán, scrúdaigh an t-athbhreithniú 20 comhairliúchán le 14,567 leanbh agus duine óg idir 5 agus 26 bliana d'aois. Roinn leanaí agus daoine óga a dtaithí ar sheirbhísí sonracha amhail an córas cúraim leanaí, rialáil uchtála, Cosaint Idirnáisiúnta, seirbhísí oibre don óige agus Tionscadail Athstíúrtha Óige an Gharda Síochána. Rinneadh iniúchadh sna comhairliúcháin ar thuairimí daoine óga maidir le saincheistean LADTI+, cúram scoile/oideachais/agus iarscoile nó cúram leanaí d'aois scoile chomh maith lena smaointe ar oideachas don fhorbairt inbhuanaithe, don tsláinte (meáchan sláintiúil agus meabhairshláinte), sábháilteacht Idirlín, fóillíocht, oidhreacht agus cultúr, agus an comhshaol.²⁶

Agus achoimre á déanamh aici ar theachtaireachtaí sláinte sna comhairliúcháin go léir, dúradh sa tuarascáil go raibh "sé soiléir ó thrí chomhairliúchán ... nach bhfuiltear ag dul i ngleic go leordhóthanach le sláinte ghnéis, meabhairshláinte agus sláinte ógánaigh i gcoitinne. Mar shampla, i gceann de na comhairliúcháin ... mhol daoine óga bealaí chun sláinte agus folláine a fheabhsú trí rochtain ar ghrúpaí tacaíochta agus ar sheirbhísí meabhairshláinte a mhéadú (m.sh., Mindspace nó Jigsaw). Sa chomhairliúchán céanna, mhol daoine óga coincheap na 'gClinicí Cothaithe' chun daoine óga a spreagadh chun stíleanna maireachtála sláintiúla a bheith acu."²⁷

Bosca 2. Athbhreithniú ar chomhairliúcháin le déanaí le leanaí agus le daoine óga

²⁴ *Ibid*, lch.9.

²⁵ *Ibid*, lch.65.

²⁶ Deirdre Fullerton agus Maria Herron, *An Méid a Cheapaimidne: Athbhreithniú ar chomhairliúcháin roimhe seo le leanaí agus daoine óga mar chuid de phróiseas tuairiscithe an UNCRC* (An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, 2022), lch.4.

²⁷ *Ibid*.

Tá céimeanna móra á nglacadh ag an Rialtas cheana féin lena chinntiú go bhfuil leanaí agus daoine óga gníomhach agus sláintiúil. Seo a leanas roinnt beartas agus straitéisí tábhachtacha faoin toradh seo:

Fís 2020-2030 a roinnt. Glacann beartas meabhairshláinte an Rialtais cur chuige saolré agus é mar sprioc aige meabhairshláinte dhearfach a chur chun cinn agus athléimneacht a thógáil ag gach aois agus céim i saol daoine, ag cur síos go sonrach ar mholtaí chun meabhairshláinte dhearfach agus folláine a chur chun cinn i measc leanaí agus daoine óga.

Stronger Together: Plean Cur Chun Cinn Meabhairshláinte FSS 2022-2027. Is é *Stronger Together* an chéad phlean um chur chun cinn na meabhairshláinte a d'fhoilsigh FSS ina n-áirítear réimsí gníomhaíochta atá dírithe ar mheabhairshláinte dhearfach a chur chun cinn ar fud an daonra agus i measc fhoireann FSS, agus é mar aidhm aige líon na ndaoine atá sláintiúil ó thaobh meabhrach de a mhéadú ag gach céim dá saol, neamhionannais i meabhairshláinte agus folláine a laghdú, agus cur chun cinn sláintiúil a leathnú laistigh de FSS agus gníomhaireachtaí maoinithe

Connecting for Life: Straitéis Náisiúnta na hÉireann chun Féinmharú a Laghdú 2015-2020. Is é *Connecting for Life* straitéis náisiúnta trasearnála na hÉireann chun féinmharú a chosc. I mí na Samhna 2020, d'fhógair an tAire Sláinte, Stephen Donnelly TD agus an tAire Stáit do Mheabhairshláinte agus do Dhaoine Scothaosta, Mary Butler TD, síneadh *Connecting for Life*, Straitéis Náisiúnta na hÉireann chun Féinmharú a Laghdú, go dtí 2024.

Sláintecare. Is é *Sláintecare* an clár deich mbliana chun ár seirbhísí sláinte agus cúraim shóisialta a athrú ó bhonn. Is é an treochlár é chun seirbhís sláinte den chéad scoth a thógáil in Éirinn, lena n-áirítear seirbhís sláinte uilíoch amháin do chách, ag soláthar an chúraim cheart, san áit cheart, ag an am cheart.

Clár Pobail Shláintiúil Sláintecare. Tá sé mar aidhm ag an gClár Pobail Shláintiúil Sláintecare sláinte agus folláine fhadtéarmach leanaí agus daoine fásta atá ina gcónaí sna pobail is mó atá faoi mhíbhuntáiste in Éirinn a fheabhsú trí aghaidh a thabhairt ar chinntithigh sláinte níos leithne.

Ráiteas Beartais Folláine agus Creat Cleachtas. Tacaíonn an *Ráiteas Polasaí Folláine agus an Creat Cleachtas* le hinstiúidí oideachais, oideachas folláine a chur chun cinn, agus folláine a aithint mar thosaíocht. De réir an chreata, tá ról ríthábhachtach ag scoileanna i bhforbairt acadúil, fhisiciúil, mheabhrach, mhothúchánach, shóisialta agus spioradálta leanaí agus daoine óga a chur chun cinn.

Seirbhísí Míchumais (PDS) a Chur Chun Cinn do Leanaí agus do Dhaoine Óga. Díríonn an beartas uileghabhálach seo ar sheirbhísí teiripe a fheabhsú do leanaí faoi mhíchumas casta trí sheirbhísí leanaí a atheagrú ina bhFoirne Líonra Ildisciplíneacha um Míchumas Leanaí (CDNT), ag soláthar do gach leanbh faoi mhíchumas bunaithe ar riachtanas, beag beann ar dhiagnóis, cá gcónaíonn siad nó cá dtéann siad ar scoil.

Plean Creative Youth 2023-2027. Mar chuid d'Éire Ildánach, is forbairt an-suntasach é Creative Youth in ealaíona agus i gcultúr leanaí agus daoine óga. Cumasaíonn an plean seo acmhainneacht chruthaitheach gach linbh agus gach duine óig idir 0-24 bliana d'aois trí shraith tionscnamh leathnaithe agus nua a chuirfear ar fáil idir 2023 agus 2027.

Polasaí Náisiúnta Spóirt 2018–2027. Leagtar amach sa bheartas seo fíis do Spóirt na hÉireann le tacaíocht ó 57 gníomh a bhfuil sé mar aidhm acu ár dtírdhreach spóirt a athrú ó bhonn faoi 2027. Ar an iomlán, tá sé mar aidhm aige a chinntiú go nglacfaidh níos mó daoine páirt i níos mó spóirt, ar mhaithe lena sláinte agus lena bhfolláine féin, lena taitneamh, lena gcomhtháthú pobail agus le haghaidh tairbhí eacnamaíocha d'Éirinn.

Straitéis Náisiúnta Áineasa Lasmuigh 2023–2027. Leagtar amach i *Straitéis Náisiúnta Áineasa Lasmuigh* na hÉireann fíis, misean agus sraith gníomhartha a threoróidh, a threoróidh agus a éascóidh forbairt agus bainistiú inbhuanaithe na hearnála áineasa lasmuigh do na cúig bliana amach romhainn. Tá sé mar aidhm aige freisin rannpháirtíocht in áineas lasmuigh a mhéadú, chun tairbhí sóisialta, sláinte agus eacnamaíocha a bhaint amach d'Éirinn.

An Plean Gníomhaíochta Náisiúnta um Shláinte an Lucht Siúil 2022–2027. Leagtar amach sa *Phlean Gníomhaíochta Náisiúnta um Shláinte an Lucht Siúil* neamhionannais shuntasacha sláinte an Lucht Siúil nach mór aghaidh a thabhairt orthu, agus geallann sé acmhainní tiomnaithe chun rochtain agus torthaí sláinte a fheabhsú do leanaí agus do dhaoine óga den Lucht Siúil.

Plean Gníomhaíochta Straitéiseach Éire Shláintiúil 2021–2025. Cuireann an *Plean Gníomhaíochta Straitéiseach* treochlár soiléir ar fáil maidir le conas is féidir linn leanúint ar aghaidh ag obair le chéile chun dea-shláinte, rochtain ar sheirbhísí, timpeallachtaí sláintiúla, agus athléimneacht a chur chun cinn agus chun a chinntiú gur féidir le gach duine taitneamh a bhaint as corpartha agus meabhrach, sláinte agus folláine, ar a lánacmhainneacht.

Plean Gníomhaíochta Liosta Feithimh 2023. Is é *Plean Gníomhaíochta Liosta Feithimh 2023* plean an Rialtais chun laghdúithe leanúnacha ar líon na liostaí feithimh agus ar na hamanna feithimh i mbliana a chur i gcrích. Tacaíonn sé le FSS príomhthosaíocht a bhaint amach chun rochtain thráthúil ar chóireáil agus ar chúram a chinntiú.

Meáchan Sláintiúil d'Éirinn: Beartas agus Plean Gníomhaíochta um Otracht 2016–2025. Áitíonn an *Plean Beartais agus Gníomhaíochta um Otracht* gur fachtóirí riosca suntasacha iad a bheith róthrom/murtallach do go leor galar ainsealach neamhtheagmhálacha, agus go nglacann sé céimeanna nua chun aghaidh a thabhairt ar chinntithigh otracht agus róthrom, lena n-áirítear i measc leanaí.

Get Ireland Active! An Plean Náisiúnta Gníomhaíochta Coirp d'Éirinn. Foilsíodh an plean seo in 2016 agus aithnítear ann go bhfuil gníomhaíocht choirp riachtanach don tsláinte agus don fholláine agus leagtar amach ann 60 gníomh chun leibhéal na gníomhaíochta coirp ar fud an daonra a fheabhsú, le leanaí agus daoine óga mar thosaíocht. De réir mar atá fráma ama an phlean imithe in éag anois, tá doiciméad beartais comharba agus plean gníomhaíochta á dhréachtú faoi láthair.

Plean Gníomhaíochta Náisiúnta um Bheathú Cíche 2016–2021. D'fhorbair FSS an plean gníomhaíochta straitéiseach cúig bliana seo, a leathnaíodh go dtí deireadh 2022, chun a aithint go soláthraíonn beathú cíche fachtóirí cosanta suntasach do leanaí, agus tacaíonn sé leo siúd a roghnaíonn leanaí cíche agus leanaí óga suas le beirt in Éirinn agus spreagann sé iad.

TOSAÍOCHT: SÚGRADH AGUS CAITHEAMH AIMSIRE

Dar le *Síolta, an Chreatlach Náisiúnta Cáilíochta d'Oideachas na Luath-Óige*, "Tá an súgradh lárnach d'fholláine, d'fhorbairt agus d'fhoghlaim an linbh óig. Is meán tábhachtach é an súgradh trína n-idirghníomhaíonn an leanbh leis an domhan, trína ndéanann sé iniúchadh air agus trína ndéanann sé ciall ... Is foinse áthais agus comhlíonta é an súgradh don pháiste. Cuireann sé comhthéacs agus deis thábhachtach ar fáil chun eispéiris luathóige ar ardchaighdeán a fheabhsú."

Tá níos mó le déanamh chun cathracha agus ionaid uirbeacha a chruthú ina gcuirtear áiseanna cruthaitheacha, spraiúla agus sábháilte ar fáil atá dírithe ar theaghlach. Thar shaolré *Éire Óg*, ba cheart don timpeallacht thógtha bogadh níos faide ná clóis súgartha agus áiseanna áineasa a sholáthar in áiteanna aonair agus i dtreo spásanna uirbeacha atá fabhrach do leanaí agus don óige.

GNÍOMH 20

ROCHTAIN AR SHÚGRADH AGUS AR CHAITHEAMH AIMSIRE

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
20.1	An Roinn Forbartha Tuaithe agus Pobail	Trí Choistí Forbartha Pobail Áitiúla, neartaítear cumas na n-údarás áitiúil cultúr agus cruthaitheacht a chomhtháthú ar fud déanamh áite, athghiniúna, athnuachana, agus i bhforbairt áiteanna níos bríomhaire, níos cruthaithí agus níos inbhuanaithe.	2026
20.2	An Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht	Soláthar leordhóthanach spásanna súgartha agus áineasa sa timpeallacht thógtha a chinntiú tríd an bpróiseas pleanála.	2025
20.3	An Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta	Tacú le tionscnaimh ina ndéantar iniúchadh ar sholáthar spásanna uirbeacha atá oiriúnach do leanaí agus don óige amhail cathracha spraiúla.	2026
20.4	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Measúnú a dhéanamh ar bheartas, cleachtas agus soláthar reatha súgartha agus áineasa agus bunaithe ar thorthaí moltar gníomhartha amach anseo.	2026

GNÍOMHARTHA BREISE

Cothú

Tá go leor leanaí agus daoine óga ag meáchan míshláintiúil agus b'fhéidir nach bhfuil siad ag ithe aiste bia cothaitheach. Níl siad chun an milleán a chur ar an aiste bia a itheann siad, agus tá sé tábhachtach a thabhairt faoi deara go bhfuil bianna míshláintiúla ar fáil go héasca agus go saor do leanaí agus do dhaoine óga. Mar atá achoimrithe sa [Tacar Táscairí](#):

- Bhí 15.5% de pháistí rang a haon róthrom nó murtallach in 2018.
- Bhí 30% de dhaoine óga idir 15-24 róthrom nó murtallach in 2022.

Tá bacainní ar leith ann maidir le bia sláintiúil a ithe dóibh siúd atá faoi mhíbhuntáiste, áit ar féidir le rogha shláintiúil a bheith níos costasaí, nó a dteastaíonn níos mó ama uathu chun ullmhú.

Tacaíonn bia cothaitheach le sláinte agus forbairt an linbh agus ligeann sé dóibh an tairbhe is mó a dhéanamh dá n-oidreachas. Ar an 30ú Márta 2023, d'fhoilsigh an Roinn Coimirce Sóisialaí meastóireacht neamhspleách ar Chlár na mBéilí Scoile a chuireann bia maith ar fáil do scoileanna agus do leanaí agus do dhaoine óga atá faoi mhíbhuntáiste. Léirigh an mheastóireacht go bhfuil an clár an-éifeachtach, agus tá dóthain fianaise ann a thugann le fios go gcuireann sé feabhas ar thinreamh ar scoileanna agus go ndéanann sé difríocht do theaghlach, rud a shábhálann am agus airgead dóibh. Tá sé fógartha ag an Aire Coimirce Sóisialaí go bhfuil Béilí Teo Scoile le leathnú chuig gach bunscoil a sholáthraíonn Comhionannas Deiseanna i Scoileanna (DEIS) ó Mheán Fómhair 2023. Tá Buiséad 2024 ag soláthar do leathnú chlár na mBéilí Scoile Teo chuig bunscoileanna nach bunscoileanna DEIS iad agus a dhéanann iarratas, ar bhonn céimnithe i rith na bliana seo chugainn. Fuarthas léirithe spéise ó bhreis agus 900 scoil neamh-DEIS i ndáil le 150,000 leanbh.

GNÍOMH
21

OIDEACHAS AGUS FAISNÉIS CHOHTAITHE INROCHTANA

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
21.2	An Roinn Sláinte, An Roinn Turasóireachta, Cultúir, Ealaíon, Gaeltachta, Spóirt agus Meán	Oibriú le Coimisiún na Meán chun cóid agus rialacha a fhorbairt chun srian a chur ar fhógraíocht bianna agus deochanna a mheastar a bheith díobhálach do shláinte leanaí, teachtaireachtaí bia sláintiúla a chur chun cinn, lena n-áirítear tríd an bhfeachtas safe food START, agus treoirlínte eolaíochta a fhorbairt maidir le bia sláintiúil do dhéagóirí.	2024-2026

GNÍOMH
22

FÁIL AR BHIA COTHAITHEACH

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
22.1 Plean Gníomhaíochta um Beartas Murtall 2016-25	An Roinn Sláinte	Measúnú a dhéanamh ar thionchar na Cánach ar Dheochanna Siúcra-Mhilsithe, agus breithniú a dhéanamh ar na tionchair a d'fhéadfadh a bheith ag síneadh ar sneaiceanna siúcruíla eile.	2025
22.2 Clár don Rialtas	An Roinn Coimirce Sóisialaí	Leanúint ar aghaidh ag athbhreithniú agus ag leathnú chur i bhfeidhm an tionscnaimh nua Béilí Scoile Te, ag obair leis an Roinn Oideachais agus leis an Roinn Caiteachais Phoiblí, Seachadadh agus Athchóiriú an PFN chun feidhmiú céimneach chlár na mBéilí Scoile Teo a chur i bhfeidhm chuig bunscoileanna nach bunscoileanna DEIS iad.	Incháilitheacht a chur i bhfeidhm do gach bunscoil DEIS – 2023 Tús a chur le feidhmiú céimneach incháilitheachta do bhunscoileanna nach bunscoileanna DEIS iad – 2024
22.3	An Roinn Sláinte	Tar éis é a thabhairt chun críche in 2025, comharba a fhorbairt ar an <i>bPlean Gníomhaíochta um Beartas Murtall</i> le tionscnaimh bhreise chun aghaidh a thabhairt ar otracht óige agus chun bia sláintiúil a chur chun cinn.	2026

Beathú Cíche

Is bocht an scéal é sciar na hÉireann ó thaobh líon iomlán na máithreacha atá ag gabháil do bheathú cíche i gcomparáid le tíortha saibhre eile. De réir Tacar Táscaire na Leanaí agus na nDaoine Óga, ní raibh ach 44.2% de mháithreacha ag beathú cíche go heisiach ar urscaoileadh ón ospidéal in 2020, agus bhí 39.5% ag beathú cíche ag trí mhí. Mar a leagann Na Chéad 5, 'léirítear go soiléir na buntáistí a bhaineann le beathú cíche amháin le linn na chéad sé mhí do naíonáin agus do mháithreacha araon, agus molann an Eagraíocht Dhomhanda Sláinte, UNICEF, agus FSS é sin, chomh maith le beathú cíche i gcomhar le bianna eile go dtí dhá bhliain d'aois.¹²⁸

Faoin Acht nua um Chothromaíocht Oibre is Saoil agus Forálacha Ilghnéitheacha, 2023, tá tuismitheoirí atá ag obair agus atá ag cothú cíche i dteideal uair an chloig saor ón obair a ghlacadh (le pá) gach lá mar bhriseadh beathú cíche suas le dhá bhliain tar éis breithe. Tá FSS ag cur le tacaíochtaí lachta trína chinntiú gur féidir le gach gairmí comhairle agus tacaíocht a chur ar fáil i mbeathú naíonán mar chuid dá ról níos leithne.

GNÍOMH 23 BEATHÚ CÍCHE

NO.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
23.1 Plean Gníomhaíochta Beathú Cíche 2016-2021	FSS	An Plean Gníomhaíochta Beathú Cíche 2016-2021 a chur i bhfeidhm go hiomlán.	2023

Aclaíocht agus Íomhá Choirp

Níl an leibhéal is fearr de ghníomhaíocht choirp á bhaint amach ag go leor leanaí agus daoine óga agus tá go leor acu ag meáchan míshláintiúil. Ag an am céanna, bíonn fadhbanna le híomhá choirp ag sciar, ar údar imní é, de leanaí agus de dhaoine óga. Mar atá achoimrithe sa [Tacar Táscairí](#):

- D'éirigh le 22.1% de leanaí 11-17 an leibhéal is fearr de ghníomhaíocht choirp a bhaint amach in 2018.
- D'éirigh le 61% de dhaoine óga 15-24 an leibhéal is fearr de ghníomhaíocht choirp a bhaint amach in 2018.
- Ceapann 28% de dhaoine idir 11-17 mbliana d'aois go bhfuil siad ró-ramhar, agus ceapann 13% go bhfuil siad ró-thanaí.

²⁸ An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, *Na Chéad 5: Straitéis Uile-Rialtais do Naíonáin, Leanaí Óga agus a dTeaghlach 2019-2028* (Rialtas na hÉireann, 2018), lch.34.

ghníomhaíocht choirp amach, go háirithe iad siúd atá faoi bhun 18 mbliana d'aois. Léiríonn na torthaí níos leithne ón suirbhé ar *Iompar Sláinte i Leanaí in Aois Scoile* (HBSC) gur lú an seans go ndéanfaidh cailíní aclaíocht ná buachaillí, gur lú an seans go ndéanfaidh leanaí níos sine aclaíocht ná leanaí níos óige, agus gur dóichí go bhfeidhmeoidh leanaí ó rang sóisialta níos airde níos mó. Ba cheart aghaidh a thabhairt ar na héagorthromaíochtaí sin freisin.

**GNÍOMH
24**

GNÍOMHAÍOCHT CHOIRP

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
24.1	An Roinn Sláinte	<i>Plean Náisiúnta Gníomhaíochta Coirp</i> comharba a fhoilsíú a chuirfidh leis an dul chun cinn atá déanta faoin bplean reatha agus a fhéachfaidh le cur le líon na leanaí agus na ndaoine óga a bhaineann an leibhéal is fearr de ghníomhaíocht choirp amach thar a saolré.	2024

Meabhairshláinte agus Folláine

Mar a pléadh sa mhír roimhe seo ar an Spotsolas ar an meabhairshláinte, tá fianaise láidir ann chun tús áite a thabhairt do mheabhairshláinte leanaí agus daoine óga go háirithe. Tá dul chun cinn áirithe á dhéanamh ag an Rialtas sa réimse seo trí thacaíochtaí ginearálta do mheabhairshláinte agus folláine an phobail ar fad, agus trí bhearta sonracha do leanaí agus do dhaoine óga. Cé go bhfuil na saincheistanna atá os comhair leanaí agus daoine óga leagtha amach faoin Spotsolas, tá sé tábhachtach a thabhairt faoi deara go bhfuil obair shuntasach nua eile ag dul chun cinn sa réimse seo, mar atá leagtha amach thíos.

**GNÍOMH
25**

FEABHSÚ SEIRBHÍSE

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
25.1 Prótacal Tusla/ FSS	FSS; Tusla	A chinntiú nach gcuirfear aon leanbh a bhfuil riachtanas casta aige/aici, lena n-áirítear fadhb mheabhairshláinte, faoi chúram an Stáit mar gheall ar easpa soláthair seirbhíse.	2023-2028

GNÍOMH
26

FÉINMHARÚ A CHOSC

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
26.1	An Roinn Sláinte; FSS	Oibriú le hOifig Náisiúnta FSS um Fhéinmharú a Chosc chun tuiscint níos fearr a fháil ar mhodhanna féinmharaithe i measc leanaí agus daoine óga agus ar bhealaí chun rochtain ar mhodhanna féinmharaithe a laghdú.	2026
26.2	An Roinn Sláinte; FSS	Oibriú le hOifig Náisiúnta FSS um Fhéinmharú a Chosc chun iniúchadh a dhéanamh ar riachtanais oiliúna do dhaoine idir 16-18 mbliana d'aois chun féinmharú a chosc agus réitigh a fhorbairt bunaithe ar thorthaí an taighde.	2026

GNÍOMH
27

TACAÍOCHT TRÍD AN OIDEACHAS

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
27.1 UNCRC	An Roinn Oideachais;	Cur chun cinn cuimsitheach meabhairshláinte a chur ar fáil, riachtanais a aithint sa scoil agus seirbhísí luath-idirghabhála i scoileanna.	2027
27.2	An Roinn Oideachais	Thar shaolré Éire Óg, meastóireacht a dhéanamh ar an treoirthionscadal comhairleoireachta a rinneadh le déanaí do dhaltáí bun scoile	2028
27.3 First 5	An Roinn Oideachais; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	A chinntiú go bhfuil na tacaíochtaí riachtanacha i bhfeidhm chun foghlaim a chothú do gach leanbh agus iad ag aistriú ó shuíomhanna Luathfhoghlama agus Cúraim (ELC) go dtí an bhunscoil	2026

Cúram Sláinte

Tá roinnt cohóirt leanaí agus daoine óga ann a bhfuil torthaí sláinte i bhfad níos measa acu ná mar atá ag an bpobal i gcoitinne. Dar leis an bPríomh-Oifig Staidrimh, is mó seans go mbraitheann daoine saibhre nó an-saibhir ar fud an daonra ar fad go bhfuil a sláinte an-mhaith, agus is mó seans go mbeidh brú fola ard ar dhaoine atá faoi mhíbhuntáiste. Agus, de réir comhairliúcháin le daoine óga maidir leis an *Straitéis Náisiúnta Óige LADTI+ 2018-2020* a bhí ann roimhe seo, tá go leor bearnaí ann i gcúram sláinte do dhaoine óga LADTI+.

Ar leithligh, tá go leor daoine, leanaí agus daoine óga san áireamh, ar liostaí feithimh ospidéal in Éirinn. Cé go bhfuil cuid de na forbairtí suntasacha cúraim sláinte leagtha amach i réamhrá na caibidle seo, tá gá le níos mó oibre chun a chinntiú go bhfuil rochtain leordhóthanach agus chomhionann ag gach leanbh agus duine óg ar chúram sláinte.

Cé go bhfuil cuid de na forbairtí suntasacha cúraim sláinte leagtha amach i réamhrá na caibidle seo, tá gá le níos mó oibre chun a chinntiú go bhfuil rochtain leordhóthanach agus chomhionann ag gach leanbh agus duine óg ar chúram sláinte. Ó mhí Iúil 2015 i leith, tá gach leanbh faoi bhun sé bliana d'aois i dteideal rochtain a fháil ar sheirbhísí dochtúirí teaghlaigh gan táillí. I mí Lúnasa 2023, leathnaíodh é seo freisin do leanaí idir sé bliana agus seacht mbliana d'aois.

GNÍOMH 28 CÚRAM SLÁINTE LADTI+

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
28.1	An Roinn Sláinte	Athbheithniú a dhéanamh ar na seirbhísí cúraim sláinte atá ann cheana go sonrach do dhaoine óga LADTI+, go háirithe do dhaoine óga trasinscneacha lena chinntiú go bhfreastalaíonn sé ar a gcuid riachtanas.	2025

GNÍOMH 29 LUCHT OIBRE SLÁINTE LEANAÍ

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
29.1 Na Chéad 5 Ráthaíocht Leanaí an AE	An Roinn Sláinte	Lucht saothair tiomnaithe sláinte leanaí a sheachadadh.	2024

GNÍOMH 30 SEIRBHÍSÍ CÚRAM SLÁINTE

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
30.1 Barúlacha Deiridh an UNCRC	An Roinn Sláinte	Uastréimhsí feithimh a bhunú do leanaí a bhfuil cúram ospidéal de dhíth orthu, d'fhonn na liostaí fada feithimh atá ag leanaí agus daoine óga faoi láthair a laghdú.	2026
30.2	FSS	Prionsabail aistriithe cúraim agus treoir maidir le cur chun feidhme a fhorbairt chun a chinntiú go gcuirtear aistriú cúraim san áireamh ina bhforbairt ar gach bealach clínicíuil, treoirlínte nó samhlacha cúraim.	2028

GNÍOMH
31

RANPHÁIRTÍOCHT LEANAÍ AGUS NA HÓIGE

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
31.1	An Roinn Sláinte	Suirbhé a dhéanamh ar leanaí agus ar dhaoine óga a idirghníomhaíonn le seirbhís mheabhairshláinte ar a sástacht leis an tseirbhís a fhaigheann siad, agus foilsíonn siad na torthaí.	2024

Taisteal Gníomhach

Gealltar i gClár an Rialtais “cur go mór le líon na bpáistí atá ag siúl agus ag rothaíocht chuig an mbunscoil agus chuig an meánscoil,” agus tá sonraí bailithe ag Daonáireamh 2022 maidir le modhanna taistil, lena n-áirítear do leanaí agus do dhaoine óga atá ag taisteal ar scoil agus, den chéad uair, do naíonáin agus do leanaí óga a théann chuig cúram leanaí. Soláthraíonn sé seo bonnlíne staitistiúil thábhachtach chun dul chun cinn maidir leis an ngealltanais sin a thomhas. Léiríonn sonraí ó Mhonatóir Spóirt na hÉireann 2022 go bhfuil líon na ndaoine atá ag siúl agus ag rothaíocht le haghaidh iompair níos airde ná na leibhéil a bhí ann roimh an bpaindéim, ach tá gá le níos mó dul chun cinn chun na buntáistí a bhaineann le taisteal gníomhach a bhaint amach go hiomlán dóibh siúd a dhéanann turais, dá bpobail agus don chomhshaol.

Tá athbhreithniú ar an Scéim Iompair Scoile beagnach críochnaithe. Is éard a bhí i gceist leis an athbhreithniú ná mionanailís ar an scéim agus ar a héifeachtacht agus a hinbhuanaitheacht níos leithne agus tá sé bunaithe ar na gealltanais laistigh de Chlár an Rialtais mar a bhaineann siad le hiompar scoile, lena n-áirítear roghanna a scrúdú chun turais ghluaisteáin a laghdú agus tacú le tionscnaimh taistil ghníomhaigh trí mheasúnú a dhéanamh ar an gcaoi ar féidir leis an Scéim Iompair Scoile leanúint ar aghaidh ag obair i gcomhar leis an gClár Bealaí Sábháilte chuig Scoileanna.

GNÍOMH
32

TAISTEAL GNÍOMHACH A SPREGADH

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
32.1	An Roinn Iompair	Iniúchadh a dhéanamh ar bhealaí agus ar mhodhanna chun sonraí leordhóthanacha iontaofa a bhailiú maidir le líon na leanaí atá ag siúl agus ag rothaíocht ar scoil, lena n-áirítear bonnlínte riachtanacha a bhunú, agus oibriú chun cur go mór le céatadán na leanaí a úsáideann modhanna taistil ghníomhaigh thar shaolré Éire Óg.	2023-2028
32.2	An Roinn Iompair	Féachaint ar roghanna chun aghaidh a thabhairt ar bhacainní a bhaineann le costais ar rothaíocht do leanaí agus do dhaoine óga trí thionscnaimh airgeadais a thabhairt isteach, i gcomhar leis na ranna ábhartha.	2025

6.2 FOGHLAIM AGUS FORBAIRT A BHAINT AMACH

CIALLAÍONN FOGHLAIM AGUS FORBAIRT A BHAINT AMACH...

Go bhfuil leanaí agus daoine óga ag plé go dearfach lena bhfoghlaim agus lena bhforbairt ó bhreith

- Go bhfuil os cionn leath de na páistí ag gabháil do ghníomhaíocht foghlama réamhscoile sa bhaile, le **53%** gafa le gníomhaíochtaí uimhearthachta, agus **58%** ag gabháil do ghníomhaíochtaí litearthachta ó 2019 ar aghaidh.
- Thit meánmhéideanna ranga i mbunscoileanna go **22.8** dalta in aghaidh an tseomra ranga in 2021.
- Baineann céatadán ard de dhaoine óga an Ardteist amach go seasta, le **92.1%** de na daoine óga sin a chuaigh isteach sa mheánscoil in 2015 ag déanamh a scrúdaithe nó ag fáil grád ríofa.
- De réir Tháscairí Oideachais na hÉireann, bhí **7.6%** níos lú seans ann go gcríochnódh daltaí i scoileanna a raibh tiúchan ard míbhuntáiste acu Ardteistiméireacht in 2021.

Is féidir le leanaí agus daoine óga nascleanúint rathúil a dhéanamh ar aistrithe an tsaoil agus roghanna eolasacha a dhéanamh maidir lena dtodhchaí

- Ba lú an seans a bhí ag daltaí a chríochnaigh an scoil i gceantair ina raibh tiúchan ard míbhuntáiste ná daltaí eile dul ar aghaidh chuig breisoideachas nó ardoideachas. In 2020, chuaigh **28.9%** de na daltaí sin ar aghaidh go dtí an breisoideachas, agus chuaigh **20.5%** ar aghaidh go dtí an t-ardoideachas, a bhí níos ísle ná na blianta roimhe sin.
- Bhí rátaí neamh-dhul chun cinn fochéimithe na chéad bhliana réasúnta íseal, ag **12%** in 2020.

Tá na scileanna sóisialta, mothúchánacha agus cumarsáide ag leanaí agus daoine óga chun a n-acmhainneacht a bhaint amach agus chun saol sásúil a threorú

- Tá níos mó páistí ag fanacht níos faide ar mheasúnú teiripe urlabhra agus teanga, le **8.3%** ag fanacht níos mó ná 52 seachtain in 2022, agus tá céatadán ard seasta ag fanacht níos mó ná 52 seachtain le haghaidh cóireála, ag **21.1%** in 2019.
- Tá brú leanúnach ar obair scoile ó 2010 i leith, agus tá beagán níos mó páistí thíos leis ó 2018, agus thuiriscigh **43.3%** de dhaoine idir 11-17 mbliana d'aois an brú sin.
- Is maith le trí cheathrú cuid de leanaí agus daoine óga a bheith ar scoil, ach mothaíonn níos lú daoine óga ag aois 15 gur bhain siad ar scoil, agus bhraith níos mó cosúil le duine ón taobh amuigh in 2018 i gcomparáid leis na blianta roimhe sin.

De réir na dtuairiscí ón gcomhairliúchán An Méid a Cheapaimidne, go ginearálta, léirigh leanaí meas ar an deis chun oideachas a fháil in Éirinn. Bhí an t-oideachas i measc na dtéamaí ba choitianta nuair a fiafraíodh díobh cad a thaitin leo faoi Éirinn, agus bhí páistí an-dearfach faoin éascaíocht rochtana ar oideachas, agus thuairiscigh go leor acu go raibh spraoi ag baint le hoideachas. Dar le páiste amháin, is é an rud is fearr faoi bheith i do pháiste in Éirinn ná “a bheith in ann dul ar scoil agus mo chairde ar fad a fheiceáil agus rudaí a fhoghlaim freisin.” Cé nach raibh an téama seo chomh coitianta i measc daoine óga, thug siad faoi deara go ginearálta go raibh siad cosanta ó fhreagrachtaí aosacha in Éirinn, agus dúirt duine óg amháin gurb é an rud is fearr faoi bheith i do dhuine óg ná “go bhfuil gach duine i dteideal oideachais in Éirinn.”

Fuair ceist bhreise maidir leis an gcaoi a gcuirtear luach ar chearta daoine óga in Éirinn freagra dearfach, agus rinneadh achoimre sa tuarascáil “ar an iomlán, d’aithin na daoine óga go raibh luach ginearálta ar a gcearta in Éirinn le rochtain ar oideachas saor in aisce ag leibhéil bunscoile agus meánscoile, agus oideachas trú leibhéal ar chostas íseal. Bhí a fhios ag na daoine óga, áfach, nach bhfuil a gcearta ar fad ag gach páiste in Éirinn”.²⁹

Nuair a fiafraíodh díobh faoi na rudaí nár thaitin leo, nó cad a d’athródh siad, bhí spéis nach beag sa chóras oideachais, le moltaí lena n-áirítear athruithe ar obair bhaile/éide scoile agus amanna scoile (m.sh., laethanta níos giorra nó níos lú laethanta), athruithe ar an gcuraclam (m.sh., níos mó rogha ábhar sa bhunscoil, níos mó Corpoideachais), leabhair saor in aisce do theaghlaigh ar ioncam íseal, éide scoile a bhaint, sosanna níos faide (m.sh., níos mó ama le súgradh le cairde)³⁰, iarratais ar athruithe ar mhúineadh na Gaeilge, agus níos mó gníomhaíochtaí spráúla agus turais allamuigh. Go ginearálta, mhothaigh daltaí bunscoile go raibh an iomarca obair bhaile agus gan go leor sosanna acu.

Mhol daoine óga na fadhbanna atá le freastal ar riachtanais daltaí a bhfuil deacrachtaí foghlama acu agus riachtanais speisialta oideachais, próiseas na scrúduithe agus na measúnuithe a leasú, aghaidh a thabhairt ar an mbrú a bhaineann le pas a fháil i scrúduithe agus an Ardteist a chríochnú, nádúr éigeantach roinnt ábhar, agus idirdhealú agus éagothroime.

IS É AN RUD IS FEARR FAOI BHEITH I DO PHÁISTE IN ÉIRINN NÁ “A BHEITH IN ANN DUL AR SCOIL AGUS MO CHAIRDE AR FAD A FHEICEÁIL AGUS RUDAÍ A FHOGHLAIM FREISIN.”

²⁹ Deirdre Fullerton, *An Méid a Cheapaimidne: Comhairliúchán le Leanaí agus Daoine Óga ar Chearta Leanaí 2021* (An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, 2022), Ich.9.

³⁰ Ibid, Ich.8.

TORTHAÍ Ó CHOMHAIRLIÚCHÁIN BHREISE

San athbhreithniú ar chomhairliúcháin eile a rinneadh le déanaí ar fud an Rialtais, bhí meascán tuairimí maidir le hoideachas. I gcomhairle amháin le 3,242 duine óg maidir le teagasc agus foghlaim, níor cheap ach dalta amháin as gach triúr go raibh foghlaim suimiúil agus spraíúil, á mbaint amach ag a gcuid múinteoirí. Bhraith formhór na ndaoine óga nach raibh guth acu ar scoil agus gur mhaith leo níos mó cainte a bheith acu.³¹ Mar sin féin, is minic a aithníodh scoileanna mar fhoinsé eolais a d'fhéadfadh a bheith iontaofa ar thopaicí tábhachtacha. I gcomhairle le 70 duine óg idir 13-17 mbliana d'aois maidir le cumarsáid dhigiteach dhochrach, mhol leanaí arís agus arís eile gurbh iad scoileanna an áit ab fhearr chun eolas a chur ar fáil faoi ábhair amhail cibearbhulaíocht agus oideachas gnéis.³²

Box 2. A review of recent consultations with children and young people

Cé go bhfuil meas ag leanaí agus daoine óga go ginearálta ar an deis oideachas a fháil in Éirinn, agus go bhfuil fianaise mhaith ann go bhfuil ag éirí go maith leis an gcuid is mó den chóras oideachais, ní mór don Rialtas leanúint ar aghaidh ag obair chun cuimsiú níos fearr san oideachas a chinntiú, go háirithe do ghrúpaí imeallaithe. Ní mór dóibh leanúint den oideachas a athchóiriú, lena n-áirítear trí éisteacht le tuairimí leanaí agus daoine óga iad féin, agus dul chun cinn níos fearr a dhéanamh lena n-áiríteofar rochtain ar bhreisoideachas agus ardoideachas ó ghrúpaí faoi ghannionadaíocht.

Tá sé tábhachtach a thabhairt faoi deara go bhfuil dul chun cinn suntasach déanta le blianta beaga anuas a chuireann ar chumas leanaí agus daoine óga páirt a ghlacadh san oideachas agus rochtain a bheith acu ar na healaíona agus ar an gcultúr. Sa mhír dheiridh maidir le gníomhartha breise, déanaimid cur síos ar a bhfuil ag tarlú, agus ar luach breise *Éire Óg*.

³¹ Deirdre Fullerton agus Maria Herron, An Méid a Cheapaimidne: Athbhreithniú ar chomhairliúcháin roimhe seo le leanaí agus daoine óga mar chuid de phróiseas tuairiscithe an UNCRC (An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, 2022), lch.26.

³² *Ibid*, lch.29.

Tá céimeanna á nglacadh ag an Rialtas cheana féin lena chinntiú go bhfuil ag éirí le leanaí agus daoine óga san fhoghlaim agus san fhorbairt. Seo a leanas roinnt beartas agus straitéisí tábhachtacha a chomhlánaíonn obair *Éire Óg* faoin toradh seo:

Plean Náisiúnta Rochtana: Plean gníomhaíochta straitéiseach maidir le cothromas rannpháirtíochta rochtana agus rath san Ardoideachas. Foilsíodh an ceathrú *Plean Náisiúnta Rochtana* in 2022 agus mairfidh sé ar feadh seacht mbliana. Leagtar síos ann cuspóirí agus spriocanna sonracha chun rannpháirtíocht agus rath a mhéadú do mhic léinn atá faoi mhíbhuntáiste socheacnamaíoch, do mhic léinn faoi mhíchumas lena n-áirítear míchumas intleachta agus do mhic léinn ón Lucht Siúil agus ón bpobal Romach.

Litearthacht d'Aosaigh don Saol. Is straitéis litearthachta, uimhearthachta agus litearthachta digití 10 mbliana d'aoisigh í an *Straitéis um Litearthacht d'Aosaigh don Saol*. Samhlaíonn sé sochaí ina bhfuil an litearthacht, an uimhearthacht agus an litearthacht dhigiteach riachtanach ag gach duine fásta chun páirt iomlán a ghlacadh sa tsochaí agus a n-acmhainneacht a bhaint amach.

Litearthacht & Uimhearthacht don Foghlaim agus don Saol 2011-2020 agus Athbhreithniú Eatramhach 2017. Sa Straitéis Litearthachta agus Uimhearthachta, a seoladh in 2011, tugadh aghaidh ar an ngá atá le díriú ar na naisc idir suíomhanna baile agus oideachais, iad a chomhordú agus a neartú, agus samhlaíochta dea-chleachtais a fhorbairt agus a chur chun cinn chun tacú le sealbhú litearthachta agus uimhearthachta. Aithníonn sé an gá atá le cur chuige comhtháite comhordaithe náisiúnta. D'fhonn leanúint de chaighdeán foghlama agus teagaisc na litearthachta, na huimhearthachta agus na Litearthachta Digití a ardú inár suíomhanna luathóige agus cúraim, bunscoile agus iar-bhunscoile tá straitéis nua á forbairt agus foilseofar í in 2023.

Plean DEIS 2017. Leagtar amach i b*Plean DEIS 2017* fíis na Roinne don oideachas a bheith ina chonair chruthaithe chun deiseanna níos fearr a chur ar fáil dóibh siúd i bpobail atá i mbaol míbhuntáiste agus eisiaimh shóisialta.

Languages Connect: Straitéis na hÉireann do Theangacha lasachta san Oideachas 2017-2026. Forbraíodh Straitéis na hÉireann do Theangacha lasachta san Oideachas 2017-2026 i gcomhthéacs an *Phlean Gníomhaíochta don Oideachas 2016-2019*, a bhfuil sé mar aidhm aige a chinntiú go mbeidh córas oideachais na hÉireann ar an gceann is fearr san Eoraip sna deich mbliana amach romhainn, ag méadú agus ag éagsúlú an réimse teangacha iasachta a mhúintear agus a fhoghlaimítear ar fud an chórais oideachais.

Ráiteas Polasaí Oideachais STEM 2017-2026. Leagtar amach sa Ráiteas Beartais Oideachais STEM treochlár chun eispéireas agus torthaí oideachais STEM a bhaint amach agus a fheabhsú do gach foghlaimeoir ón luath-óige agus ón gcúram, ó bhunscoileanna agus ó iar-bhunscoileanna.

Straitéis Dhigiteach do Scoileanna go dtí 2027. Leagtar amach sa Straitéis Dhigiteach do Scoileanna cur chuige beartais na Roinne Oideachais maidir le teicneolaíocht dhigiteach a leabú ar fud an churaclaim agus i ngach gné den teagasc, den fhoghlaim agus den mheasúnú.

Cineáltas: Plean Gníomhaíochta faoi Bhulaíocht. Cuireann *Cineáltas* fíis agus treochlár comhchoiteann ar fáil maidir leis an gcaoi ar féidir leis an bpobal oideachais agus leis an tsochaí uile oibriú le chéile chun bulaíocht a chosc agus aghaidh a thabhairt uirthi inár scoileanna. Ina theannta sin, tá gníomhartha ann atá dírithe ar rannpháirtíocht leanaí agus daoine óga a mhéadú ón seomra ranga go dtí ceapadh beartais náisiúnta, lena n-áirítear Aonad Rannpháirtíochta Mac Léinn a bhunú sa Roinn Oideachais.

Ráiteas Beartais Folláine agus Creat Cleachtais. Cuireann *Ráiteas Polasaí Folláine agus Creat Cleachtais* na Roinne Oideachais tacaíocht ar fáil d'institiúidí oideachais chun oideachas folláine a chur chun cinn agus chun folláine a aithint mar thosaíocht. De réir an chreata, tá ról ríthábhachtach ag scoileanna i bhforbairt acadúil, fhisiciúil, mheabhrach, mhothúchánach, shóisialta agus spioradálta leanaí agus daoine óga a chur chun cinn.

Plean Creative Youth 2023-2027. Mar chuid de Chlár Éire Ildánach, is forbairt an-suntasach í Creative Youth maidir le rochtain leanaí agus daoine óga ar chruthaitheacht, ealaíona agus cultúr. Cumasaíonn an plean seo acmhainneacht chruthaitheach gach linbh agus gach duine óig idir 0-24 bliana d'aois trí shraith tionscnamh leathnaithe agus nua a chuirfear ar fáil idir 2023 agus 2027.

ESD go 2030: An Dara Straitéis Náisiúnta um Oideachas don Fhorbairt Inbhuanaithe. Tá sé mar aidhm ag an dara straitéis náisiúnta ar oideachas d'fhorbairt inbhuanaithe arna comhurrú ag an Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, an Roinn Oideachais agus an Roinn Breisoideachais agus Ardoideachais, Taighde, Nuálaíochta agus Eolaíochta a chinntiú go bhfuil na scileanna agus an t-eolas is gá ag gach foghlaimoir chun forbairt inbhuanaithe a chur chun cinn.

Bosca 3. Beartais atá ann cheana

TOSAÍOCHT: CUIMSIÚ SAN OIDEACHAS

Ó foilsíodh *Better Outcomes, Brighter Futures*, tá athrú béime ó fhócas ar ghuthanna mac léinn nó leanaí go fócas ar rannpháirtíocht i gcinntí a théann i bhfeidhm orthu ar fud an Rialtais, agus san oideachas. Cuireadh go mór leis an bpolasaí oideachais do leanaí agus do dhaoine óga le blianta beaga anuas trí thionscnaimh ar nós *Cineáltas*, an Plean Gníomhaíochta um Bhulaíocht. Tugann go leor scoileanna faoi na cleachtais ghairmiúla a chuireann na beartais seo chun cinn do leanaí agus do dhaoine óga cheana féin, as a dtagann torthaí níos fearr do dhaltaí. Is bealach ríthábhachtach é a chinntiú go mbraitheann gach leanbh agus duine óg go mbaineann siad leis an oideachas agus gur féidir linn rath ár gcóras a thomhas. Cé go bhfuil dul chun cinn déanta maidir le beartas sa réimse seo thar shaolré an chreata roimhe seo, tugann sonraí le fios go bhfuil obair fós le déanamh. Idir 2014 agus 2018, tá méadú tagtha ar líon na leanaí agus na ndaoine óga a thuairiscíonn go ndearnadh bulaíocht orthu ar scoil go 31.1%, agus tá méadú mór tagtha ar líon na leanaí faoi mhíchumas nó a bhfuil tinneas ainsealach orthu. Áiríodh sa chomhairliúchán *An Méid a Cheapaimidne*, a rinneadh le leanaí agus

le daoine óga, moltaí chun oideachas a fheabhsú do dhaltaí faoi mhíchumas trí theicneolaíochtaí cúnta feabhsaithe agus dearlaicí scoile oiriúnaithe atá íogair do riachtanais gach dalta.

Is cosúil go bhfuil torthaí oideachais níos boichte ag cohóirt áirithe leanaí agus daoine óga ná a chéile. Léirigh an *Spotsolas Staitistiúil ar Dhaoine Óga den Lucht Siúil agus den Phobal Romach nach*

LÉIRIGH AN SPOTSOLAS STAITISTIÚIL AR DHAOINE ÓGA DEN LUCHT SIÚIL AGUS DEN PHOBAL ROMACH NACH BHFREASTALAÍONN MÓRÁN DEN LUCHT SIÚIL AR OIDEACHAS TRÍÚ LEIBHÉAL

bhfrestalaíonn mórán den Lucht Siúil ar oideachas tríú leibhéal, agus tá roinnt fianaise ann go dtéann níos lú daoine ó na pobail sin ar aghaidh go dtí an tSraith Shinsearach. Go háirithe, léiríonn na Táscairí Oideachais is déanaí d'Éirinn nach raibh ach 52 den Lucht Siúil san ardoideachas in 2021, 19 níos mó ná mar a bhí in 2020. Ag leibhéal na bunscoile agus na hiar-bhunscoile, léirítear roinnt treochtaí dearfacha sa tuarascáil staitistiúil is déanaí a foilsíodh maidir le daltaí den Lucht Siúil, lena n-áirítear rollú a mhéadú ag leibhéal na hiar-bhunscoile, méadú seasta ar dhul chun cinn agus coinneáil sa tSraith Shóisearach, agus méadú ar líon na ndaoine a ghlacann páirt sa tsraith shinsearach. Mar sin féin, cé go léirítear méadú leanúnach maidir leis an Ardteist (22% do chohórt 2014; 27.1% do chohórt 2015; agus 31.4% do chohórt 2016), tá bearna shuntasach ann fós.

Léirigh comhairliúchán le cúramóirí óga in 2022 saincheisteanna a bhaineann le heaspa tuisceana agus feasachta scoileanna maidir leis an mbrú agus na freagrachtaí atá ar chúramóirí óga sa bhaile, ar an tionchar a bhíonn aige sin ar a saol laethúil (lena n-áirítear fanacht dírithe ar obair scoile) agus ar an gcaoi nach dtuigeann múinteoirí riachtanais shonracha cúramóirí óga. In 2016, scoir céatadán níos airde de chúramóirí idir 15 agus 17 mbliana d'aois (3.3%) dá n-oideachas lánaimseartha, i gcomparáid le gach duine idir 15 agus 17 mbliana d'aois (2.4%). Níl sé i gceist gur suirbhé uileghabhálach é seo ar chohóirt éagsúla de thorthaí leanaí agus daoine óga san oideachas. Ina áit sin, léiríonn sé go bhfuil dul chun cinn sa réimse seo fós míchothrom. Mar a léirigh an UNCRC, tá bearnaí fós sna sonraí maidir le torthaí oideachais cohóirt eile atá faoi mhíbhuntáiste, agus tá níos mó sonraí níos fearr ag teastáil chun bonn eolais a chur faoi bheartas fiúntach.

GNÍOMH
33

CUIMSIÚ LEANAÍ AGUS DAOINE ÓGA FAOI MHÍCHUMAS

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
33.1 Barúlacha Deiridh an UNCRC	An Roinn Oideachais	A chinntiú go dtacaítear le gach leanbh chun leas a bhaint as oideachas ionchuimsitheach i scoileanna príomhshrutha trí Chreat Oideachais Ionchuimsitheach na Comhairle Náisiúnta <i>um Oideachas Speisialta</i> a chur i bhfeidhm chomh maith le beartais agus treoir na Roinne Oideachais le déanaí, oideachas ionchuimsitheach a neartú in oideachas tosaigh múinteoirí agus FGL, agus tacaíochtaí leordhóthanacha a chinntiú do ranganna comhtháite, ag aithint an gá atá le scoileanna speisialta do leanaí a bhfuil na riachtanais is casta acu.	2028 agus ina dhiaidh sin
33.2	An Roinn Oideachais	Athbhreithniú a dhéanamh ar an tionscadal píolótach teiripe inscoile i bhfianaise na n-acmhainní agus na meastóireachta atá ar fáil go dtí seo chun iniúchadh a dhéanamh ar oiriúnú an píolóta chun tacaíochtaí teiripeacha a mhéadú go náisiúnta	2024

GNÍOMH
34

CUIMSIÚ AR FUD AN OIDEACHAIS

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
34.1	An Roinn Oideachais	Trí athfhorbairt na Sraithe Sinsearaí, cinntigh go bhfuil gach bealach foghlama sa scoil inrochtana agus luachmhar, agus go bhforbróidh siad cláir leantacha do dhaltaí atá ag déanamh staidéir ar Chláir Foghlama Leibhéal 1 agus Leibhéal 2 sa tSraith Shóisearach don tSraith Shinsearach.	2024
34.2	An Roinn Oideachais; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Bearta spriocdhírthe a chur i bhfeidhm chun feabhas a chur ar thorthaí oideachais leanaí agus daoine óga Romacha agus an Lucht Siúil, lena n-áirítear trí Straitéis nua oideachais don Lucht Siúil agus don Phobal Romach a fhorbairt, a bheidh ailínithe leis an Straitéis Náisiúnta um Chuimsiú an Lucht Siúil agus na Romach atá le teacht.	2028
34.3	An Roinn Oideachais	Cineáltas, an Plean Gníomhaíochta náisiúnta um Bhulaíocht, cur chuige oideachais uile a chur i bhfeidhm chun bulaíocht a chosc agus aghaidh a thabhairt uirthi i scoileanna, lena n-áirítear gníomhartha chun ciníochas, gnéasachas agus ciapadh gnéasach bulaíochta a chosc agus aghaidh a thabhairt uirthi agus chun comhionannas, éagsúlacht, cuimsiú agus folláine a chur chun cinn i scoileanna.	2027

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
34.4	An Roinn Oideachais	Monatóireacht ghníomhach a dhéanamh ar úsáid laethanta scoile laghdaithe de réir threoirlínte 2022 chun a chinntiú nach ndéantar an cleachtas seo ach amháin i gcúinsí eisceachtúla, le toiliú na dtuismitheoirí, go bhfuil sé teoranta agus thar am agus go ndéantar é bunaithe ar riachtanais agus ar leas an linbh aonair.

TOSAÍOCHT: ATHCHÓIRIÚ OIDEACHAIS

Bhí an fonn chun córais fhoirmiúla scolaíochta a athchóiriú ina théama ceannasach sa chomhairliúchán poiblí ar *Éire Óg* le déanaí. Go ginearálta, ba nós le freagróirí níos lú béime a chur ar ghnóthachtáil acadúil, leathnú a dhéanamh ar an gcaoi a ndéantar measúnú ar mhic léinn, an deis is mó is féidir a thabhairt do dhaltá a gcuid scileanna agus foghlama a léiriú, agus a chinntiú go léiríonn a dtaithe na dúshláin a bheidh rompu ina saol lasmuigh den scoil. Cé nach raibh comhdhearcadh níos lú ann maidir le hathchóiriú curaclaim, ba nós le tuairimí a bheith i bhfabhar níos mó roghanna ábhair ag aois níos óige, níos mó ama le haghaidh súgartha agus áineasa, agus fócas níos mó ar an méid a thaitníonn le leaná agus daoine óga.

Mar sin, rinne *How Was School Today* iniúchadh ar dhearcadh na ndaltaí ar an gcóras scoile. Léirigh sé gur foinse shuntasach struis iad na scrúduithe do dhaltá, agus níor mhothaigh ach 30% acu go ndearna mhúinteoirí an fhoghlaim suimiúil agus spráúil. Bhí brú chun tascanna deacra agus obair bhaile a chur i gcrích ina bhfoinsí suntasacha struis freisin.

Thar shaolré *Éire Óg*, déanfar clár uailmhianach d'athfhorbairt na Sraithe Sinsearaí a chur chun cinn a chuirfidh ar chumas daltaí aghaidh a thabhairt ar dhúshláin an 21ú haois, eispéireas na mac léinn a shaibhriú, tógáil ar a bhfuil láidir inár gcóras reatha, agus folláine a leabú agus leibhéil struis na mac léinn a laghdú. Cinnteoidh athfhorbairt na sraithe sinsearaí go mbeidh gach bealach foghlama sa scoil inrochtana agus go mbeidh an luach céanna orthu. Scrúdóidh sé cuir chuige chun rogha ábhair agus soláthar curaclaim a bharrfheabhsú do gach scoláire. Cuirfidh an cur chuige nua seo ar chumas an scoláire curaclam leathan a leanúint, a spéiseanna agus a scileanna a fhorbairt agus páirt a ghlacadh i bpróiseas measúnaithe deiridh atá comhsheasmhach le dea-chleachtas idirnáisiúnta, a thacóidh leo sa chéad chéim eile dá saol, bíodh sé sin tríú leibhéal, breisoideachas agus oiliúint, printíseachtaí nó saol na hoibre.

Áireofar sa tSraith Shinsearach athfhorbartha forbairt ábhar nua agus curaclaim athbheithnithe do gach ábhar atá ann cheana féin, a bheidh bunaithe ar thuairimí na ndaltaí agus na múinteoirí i bpróiseas comhchruthaithe. Ina measc seo beidh béim shuntasach ar chomhpháirteanna measúnaithe breise lasmuigh de na scrúduithe scríofa deiridh traidisiúnta.

GNÍOMH
35

ATHCHÓIRIÚ OIDEACHAIS

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
35.1	An Roinn Oideachais	Clár Athfhorbartha na Sraithe Sinsearaí a chur i bhfeidhm.	2024-2028

TOSAÍOCHT: ROCHTAIN AR BHREISOIDEACHAS AGUS AR ARDOIDEACHAS, LENA N-ÁIRÍTEAR PRINTÍSEACHTAÍ, DO CHOHOIRT FAOI MHÍBHUNTÁISTE

D'fhéadfadh rochtain ar bhreisoideachas agus ar ardoideachas a bheith laghdaithe ag leanaí agus daoine óga ó chohóirt faoi mhíbhuntáiste, rud a chuirfidh le torthaí níos measa i margadh an tsaothair agus éagobhsaíocht eacnamaíoch don tsochaí go léir. An *Plean Náisiúnta Rochtana: Gealltar i bplean gníomhaíochta straitéiseach maidir le cothromas rochtana, rannpháirtíochta agus ratha san Ardoideachas 2022-2028* go dtabharfar aghaidh air sin, agus ar deireadh thiar rochtain ar ardoideachas a leathnú do ghrúpaí sainaitheanta a bhfuil deacrachtaí acu rochtain a fháil ar oideachas.

De réir an phlean, is féidir rochtain chothrom a bhaint amach trí idirghabhálacha eacnamaíocha spriocdhíritha a sholáthar chun bacainní ar oideachas agus ar phrintíseachtaí a laghdú nó a bhaint, lena n-áirítear sparánachtaí do ghrúpaí mionlaigh, agus ionadaíocht ar chohóirt faoi mhíbhuntáiste sa bhonneagar oideachais agus printíseachta a chinntiú. Tá an Fochoiste um Rochtain agus Cuimsiú a bunaíodh le déanaí den Chomhghuaillíocht Náisiúnta Printíseachta ag leathnú na hincháilitheachta do dheontais mac léinn, ag méadú rátaí deontas cothabhála, ag soláthar sruth maoinithe ar leith chun rannpháirtíocht san Ardoideachas a mhéadú ó bhail den Lucht Siúil agus den phobal Romach, agus ag cur le méid na sparánachtaí a chuirtear ar fáil dóibh siúd atá faoi mhíbhuntáiste socheacnamaíoch.

GNÍOMH
36

TACAÍOCHTAÍ COSTAS MAC LÉINN

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
36.1	An Roinn Breisoideachais agus Ardoideachais, Taighde, Nuálaíochta agus Eolaíochta	Páipéar roghanna costas oideachais a fhoilsiú ina leagfar amach roghanna chun tacaíochtaí mac léinn a fheabhsú tuilleadh lena mbreithniú mar chuid den phróiseas buiséadach agus a bhreithneoidh conas a d'fhéadfaí tacaíochtaí oideachais a leathnú chun tacú le daltaí ó spriocghrúpaí an <i>Plean Náisiúnta Rochtana</i> lena n-áirítear tacaíochtaí a fheabhsú le haghaidh cineálacha foghlama níos solúbtha.	2023

GNÍOMHARTHA BREISE

Rannpháirtíocht san Oideachas

Don chuid is mó de leanaí agus daoine óga, beidh dul ar scoil mar chuid thábhachtach dá ngnáthamh i rith na seachtaine, agus an tseirbhís phoiblí a chaithfidh siad an chuid is mó ama inti. Tá tábhacht ar leith ag baint lena chinntiú go gcloistear a nguthanna sa timpeallacht seo, agus mar gheall ar rannpháirtíocht níos mó, bíonn sé níos éasca cinntí maithe beartais a dhéanamh faoinár gcóras oideachais. Tá sé tábhachtach aitheantas a thabhairt don sárobair atá déanta ag go leor scoileanna sa lá atá inniu ann, ag cinntiú gur rannpháirtithe gníomhacha iad na daltaí ina gcuid foghlama féin, agus an obair seo a roinnt go forleathan sna blianta amach romhainn.

RANPHÁIRTÍOCHT SAN OIDEACHAS

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
37.1	An Roinn Oideachais	Bunú comhairlí daltaí a spreagadh i ngach scoil atá ionadaíoch ar dhaltáí agus ar dhaltáí na scoile.	2023-2028
37.2	An Roinn Oideachais	An Bille Cairte a chur chun cinn agus treoirínte Cairte a fhorbairt a neartóidh rannpháirtíocht leanaí agus daoine óga agus a dtuismitheoirí i bhforbairt agus i gcur i bhfeidhm póilíní scoile.	2024
37.3	An Roinn Oideachais	Aonad Rannpháirtíochta Mac Léinn a bhunú sa Roinn Oideachais chun rannpháirtíocht leanaí agus daoine óga a chur chun cinn i bhforbairt agus i gcur i bhfeidhm bheartais na Roinne Oideachais.	2023

Rochtain ar na hEalaíona agus ar an gCruthaitheacht

Cé go bhfuil cáil ar na buntáistí a bhaineann le bheith ag plé leis na healaíona agus leis an gcultúr as forbairt agus folláine leanaí agus daoine óga, d'fhéadfaí tuiscint níos fearr a fháil ar a mhéid a ghlacann siad páirt sna healaíona agus sa chultúr sa lá atá inniu ann chun bonn eolais a chur faoi cheapadh beartais níos éifeachtaí sa réimse seo. D'ardaigh an comhairliúchán poiblí a rinneadh roimh an gCreat Beartais seo an tsaincheist maidir le rochtain ar shúgradh, fóillíocht agus cultúr a fheabhsú mar thosaíocht do leanaí agus do dhaoine óga, do thuismitheoirí agus do chleachtóirí araon.

Tá sé tábhachtach acmhainneacht chruthaitheach leanaí agus daoine óga a aithint agus tacú leis, le rochtain níos fearr go háirithe do leanaí agus do dhaoine óga nach gcloistear go minic. Ba chóir go mbeadh an cultúr agus na healaíona mar chuid lárnach de shaol leanaí agus daoine óga, agus iad nasctha go láidir leis an gcóras oideachais foirmiúil. Is forbairt an-suntasach é Óige Ildánach, atá mar chuid de Chlár Éire Ildánach, sa réimse seo, a fhaigheann tacaíocht ó Phlean Óige Ildánach 2023-2027. Cuirfidh an plean seo leis an rath a bhí ar an gcéad Phlean Óige Ildánach a foilsíodh in 2017, agus cumasófar cumas cruthaitheach gach linbh agus gach duine óig idir 0-24 bliana d'aois idir 2023 agus 2027.

**GNÍOMH
38**

TACÚ LEIS AN BPLEAN ÓIGE CRUTHAITHEACH

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
38.1	An Roinn Turasóireachta, Cultúir, Ealaíon, Gaeltachta, Spóirt agus Meán; An Roinn Oideachais, An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige; An Roinn Breisoideachais agus Ardoideachais, Taighde, Nuálaíochta agus Eolaíochta	Plean Óige Ildánach 2023-2027 a chur i bhfeidhm chun cruthaitheacht, cultúr agus na healaíona a leabú i saol leanaí agus daoine óga chun cur lena sonas, lena bhfolláine agus lena bhforbairt phearsanta.	2027
38.2	An Chomhairle Ealaíon; An Roinn Turasóireachta, Cultúir, Ealaíon, Gaeltachta, Spóirt agus Meán	Creat Beartais nua Ealaíon a fhoilsiú do Leanaí agus do Dhaoine Óga.	2024

**GNÍOMH
39**

TACÚ LE BAINN AMACH NA SPRIOCANNA FORBARTHA INBHUANAITHE

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
39.1	An Roinn Oideachais; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige An Roinn Breisoideachais agus Ardoideachais, Taighde, Nuálaíochta agus Eolaíochta, An Roinn Oideachais	Dara Straitéis Náisiúnta na hÉireann um Oideachas don Fhorbairt Inbhuanaithe ESD a chur i bhfeidhm go dtí 2030 ag cinntiú, faoi 2030, go bhfaighidh gach foghlaimeoir an t-eolas agus na scileanna is gá chun forbairt inbhuanaithe a chur chun cinn.	2022-2030

6.3 SÁBHÁILTE AGUS COSANTA Ó DHÍOBHÁIL

CIALLAÍONN A BHEITH SÁBHÁILTE AGUS COSANTA Ó DHÍOBHÁIL...

Tá teaghlaigh agus tithe ag leanaí agus daoine óga atá grámhar, nasctha, sábháilte agus cothaithe

- Tá céatadán na ndaoine 9 mbliana d'aois a d'fhéadfadh labhairt le duine éigin faoi fhadhb ard, le **94.7%** ag mothú gur féidir leo labhairt faoi fhadhb lena máthair, agus **77.9%** ag mothú gur féidir leo labhairt lena n-athair.

Go bhfuil siad á gcosaint ó fhoréigean, ó fhaillí, ó dhrochíde agus ó dhochar

- Níl céatadán suntasach de leanaí agus daoine óga ag baint amach na leibhéil is fearr de ghníomhaíocht choirp, le **22.1%** de leanaí (11-17) agus **61%** de dhaoine óga (15-24) ag baint amach an leibhéal seo in 2018 agus 2019, faoi seach.
- Tá níos lú leanaí (11-17) ag caitheamh tobac, tuairiscíonn níos lú leanaí úsáid alcóil ag aois óg, agus de réir an chuid is mó de na bearta tá leanaí ag úsáid níos lú drugaí aindleathacha.
- Tá i bhfad níos lú déagóirí ag saolú páiste in 2020 ná mar a bhí sna blianta roimhe seo, agus tuairiscíonn níos lú leanaí (15-17) go mbíonn gníomhaíocht ghnéasach acu ag aois óg.

Go bhfuil gach duine san airdeall ar shaincheisteanna cosanta leanaí agus tá a fhios acu conas inní a thuairisciú.

- Rinneadh **82,855** atreorú chuig Seirbhís Cosanta agus Leasa Leanaí Tusla in 2022, cé go bhfuil sé tábhachtach a thabhairt faoi deara gur féidir níos mó ná atreorú amháin a dhéanamh in aghaidh an linbh.
- Bhí **5,759** leanbh faoi chúram ag deireadh R4 2022, agus bhí **89%** díobh faoi chúram altrama nó cúram altrama coibhneasta.

Bosca 4. Cad a chiallaíonn sé a bheith sábháilte agus slán ó dhochar, agus torthaí ó Shraith Táscaire Leanaí agus Daoine Óga

Tá Éire ag freastail ar bheagnach 86,945 duine anois, idir iad siúd atá ag teitheadh ón gcogadh san Úcráin (66,035), agus daoine atá ag lorg cosaint idirnáisiúnta (20,910). Tháinig os cionn 75,312 Úcránach agus os cionn 15,000 Iarratasóir ar Chosaint Idirnáisiúnta go hÉirinn in 2022 amháin.

Is cúis mhór imní í cosaint agus leas leanaí i ngach áit ina ndéantar freastal ar leanaí, agus tá tús áite tugtha ag na Seirbhísí Cóiríochta um Chosaint Idirnáisiúnta (IPAS) do sholáthar cóiríochta do leanaí agus dá dteaghlaigh.

Faigheann leanaí neamhthionlactha agus scartha atá ag teitheadh ón gcogadh san Úcráin nó atá ag lorg cosaint idirnáisiúnta in Éirinn ar chúis ar bith tacaíochtaí agus seirbhísí tríd an gcóras cosanta leanaí. Faoi phrionsabal an chothromais chúraim, is é a stádas mar leanbh an phríomhchomaoin.

Tá dul chun cinn déanta ag foireann aistrithe IPAS maidir le tionscadail tosaíochta a chur chun cinn. Is iad sin:

- Forbairt shuntasach ar shamhail nua comhtháthaithe áitiúil i gcomhar leis an nGníomhaireacht Bainistíochta Rialtais Áitiúil (GBRÁ) agus leis an Údarás Bainistíochta Cathrach agus Contae (CCMA). Cuirfear maoiniú i bhfeidhm ar gach údarás áitiúil chun foirne buana imeasctha a earcú a chuirfidh tacaíochtaí ar fáil d'iarratasóirí i ngach contae.
- Mol Faisnéise um Chosaint Idirnáisiúnta a sheachadadh chun feidhmiú mar acmhainn d'iarratasóirí, agus a gcomhtháthú sa saol in Éirinn a éascú, lena n-áirítear clár treoshuimh agus tacaíochtaí Béarla.
- Creat cistiúcháin a fhorbairt chun tacú le CYPSC soláthar a seirbhísí tacaíochta do leanaí, do dhaoine óga agus dá dteaghlaigh i suíomhanna cóiríochta Cosanta Idirnáisiúnta a fhorbairt, a fheabhsú agus a leathnú tuilleadh.
- Ciste Náisiúnta Imeasctha a chur i bhfeidhm a thairgeann deontais d'eagraíochtaí na sochaí sibhialta le haghaidh tionscnamh atá dírithe ar thacú le lánpháirtiú iarratasóirí ar Chosaint Idirnáisiúnta. Bronnadh maoiniú os cionn €1.6m ar 67 eagraíocht in 2022 tríd an scéim nua seo. Seoladh an dara glao ar thograí don scéim i mí Aibreáin.

Bosca 5. An tSeirbhís Idirnáisiúnta Cosanta agus Cóiríochta agus Géarchéim na hÚcráine

Rud atá tábhachtach, ná go mothaíonn go leor leanaí agus daoine óga sábháilte in Éirinn. Nuair a cuireadh ceist leanaí agus ar dhaoine óga maidir leis an rud is fearr faoin saol sa tír seo mar chuid den tuarascáil *An Méid a Cheapaimidne*, léirigh siad meas ar an tsábháilteacht ghinearálta a bhaineann leis an saol in Éirinn. Meas ag leanaí ar an ngrá agus cúram óna dtuismitheoirí, am a chaitear le tuismitheoirí, agus, de réir leanbh amháin, a “Grá ag a lán de dhaoine dó/dí.” In áiteanna eile, bhraith leanaí go ginearálta go dtugann daoine fásta aire dóibh agus go bhfuil duine éigin acu chun aire a thabhairt dóibh.

Bhí tuairim ghinearálta ann freisin gur tír shábháilte í Éire, agus thug páiste amháin le fios go raibh a bpobal sábháilte. Mar sin féin, bhain na teachtaireachtaí seo le síocháin agus neodracht na hÉireann, a raibh meas mór ag leanaí orthu, a thaitin sé leo go bhfuil sí “saor ó chogadh” agus ar son na síochána. Dar le páiste amháin: “Is tír neodrach í Éire, mar sin ní gá do d’athair dul chun cogaidh.” Phléigh daoine óga an ghné seo níos lú, ach mhol siad d’Éirinn a gcearta bunúsacha a chomhlíonadh, agus nach raibh freagrachtaí fásta orthu. Sa chomhairliúchán seo, aithníodh sábháilteacht mar cheann de na rudaí is fearr faoi fhás aníos in Éirinn.

Nuair a fiafraíodh de pháistí, áfach, cad nár thaitin leo faoin saol in Éirinn, nó cad a d’athródh siad, bhí roinnt teachtaireachtaí diúltacha bainteach leis an téama seo, lena n-áirítear plé ar fhoréigean in aghaidh leanaí. Léirigh na freagraí laistigh den téama seo cur síos na bpáistí ar bhulaíocht ag piaraí, siblíní nó déagóirí níos sine. Thug sé seo cur síos ar dhaoine fásta ag béicíl orthu agus “ag déanamh saostíochta orthu.” Sa chomhairliúchán seo, bhí go leor teachtaireachtaí a bhain le bulaíocht le páiste amháin ag rá nár thaitin leo “Daoine a bheith gránna leat agus daoine fásta gan aire a thabhairt duit má tá tú brónach.” Bhí cúpla teachtaireacht ann freisin a bhain le robáil nó foréigean i bpobail, lena n-áirítear líníocht de láthair robála. Nuair a fiafraíodh cad a d’athródh siad, dúirt páiste amháin “nach bhfaigheadh gach páiste aon mhí-úsáid óna gcuid mamanna agus daideanna.”

MAR SIN FÉIN, BHAIN NA TEACHTAIREACHTAÍ SEO LE SÍOCHÁIN AGUS NEODRACHT NA HÉIREANN, A RAIBH MEAS MÓR AG LEANAÍ ORTHU, A THAITIN SÉ LEO GO BHFUIL SÍ “SAOR Ó CHOGADH” AGUS AR SON NA SÍOCHÁNA.

Tá céimeanna móra á nglacadh ag an Rialtas cheana féin lena chinntiú go bhfuil leanaí agus daoine óga sábháilte agus cosanta ó dhíobháil. Seo a leanas roinnt beartas agus straitéisí tábhachtacha a chomhlánaíonn obair an Chreata Bheartais seo faoin toradh seo:

Straitéis um Cheartas i leith an Aosa Óig 2021–2027. Leagtar amach sa Straitéis um Cheartas i leith an Aosa Óig 2021-2027 fíis chun aghaidh a thabhairt ar rannpháirtíocht leanaí agus daoine óga sa choireacht agus san iompar frithshóisialta. Oibríonn sé ar bhonn comhoibriú ar fud gach earnáil den rialtas agus den tsochaí i bhforbairt agus i seachadadh deiseanna do leanaí agus do dhaoine óga, chun leas a bhaint as tacaíocht ina dteaghlaiigh agus ina bpobail chun a gcumas maireachtáil saor ó choireacht agus ó dhíobháil a neartú.

Straitéis um Cheartas Teaghlaigh 2022-2025. Samhlaítear sa Straitéis um Cheartas Teaghlaigh córas ceartais teaghlaigh nua-aimseartha, cuíchóirithe agus éasca le húsáid in Éirinn a thacaíonn le torthaí simplí, luatha, cothroma agus – nuair is féidir – neamsháraíochta. Tríd is tríd, tá sé mar aidhm ag an straitéis é a dhéanamh níos éasca rochtain a fháil ar fhaisnéis faoin gcóras ceartais teaghlaigh, seirbhísí agus tacaíochtaí a dhéanamh níos éasca le teacht ar struchtúr cúirteanna teaghlaigh agus é a chur i bhfeidhm.

Cineáltas: Plean Gníomhaíochta faoi Bhulaíocht. Cuireann Cineáltas fíis agus treochlár comhchoiteann ar fáil maidir leis an gcaoi ar féidir leis an bpobal oideachais agus leis an tsochaí uile oibriú le chéile chun bulaíocht a chosc agus aghaidh a thabhairt uirthi inár scoileanna. Ina theannta sin, tá gníomhartha ann atá dírithe ar rannpháirtíocht leanaí agus daoine óga a mhéadú ón seomra ranga go dtí ceapadh beartais náisiúnta, lena n-áirítear Aonad Rannpháirtíochta Mac Léinn a bhunú sa Roinn Oideachais.

Tús Áite do Leanaí: Treoir Náisiúnta um Chosaint agus Leas Leanaí 2017. Feidhmíonn an treoir seo leis an Acht Children First 2015 agus leagtar amach inti an chaoi ar chóir don phobal i gcoitinne agus do ghairmithe tuairiscí a dhéanamh faoi ábhair imní réasúnacha maidir le mí-úsáid nó faillí leanaí do Tusla agus cad is gá d'eagraíochtaí a dhéanamh chun leanaí a choinneáil sábháilte.

Beartas Iarchúraim Náisiúnta um Chúram Malartach. Geallann an beartas seo go ndéanfaidh Tusla seirbhís iarchúraim a sholáthar agus a chur i bhfeidhm do dhaoine óga agus d'aoisigh óga atá freagrúil, cuimsitheach agus ábhartha do chúinsí gach duine aonair, ag soláthar seirbhís chothrom, iomlánaíoch agus chomhtháite chun tacú leo dul i mbun aosachta.

An Plean Gníomhaíochta Náisiúnta i gCoinne an Chiníochais 2023-2027. Moltar sa Plean Gníomhaíochta Náisiúnta i gCoinne an Chiníochais gníomhartha chun cabhrú le hÉirinn a dhéanamh mar áit ina n-aithnítear go hiomlán tionchair an chiníochais agus ina dtugtar aghaidh go gníomhach orthu.

ar lean

Reducing Harm, Supporting Recovery 2017-2025. Is cuid de Chreat Éire Shláintiúil é Reducing Harm, Supporting Recovery, agus tá sé mar aidhm aige stíleanna maireachtála níos sláintiúla a chur chun cinn laistigh den tsochaí agus daoine a spreagadh chun roghanna níos sláintiúla a dhéanamh maidir le húsáid drugaí agus alcóil.

Straitéis Bhaile an Oibricigh 2022-2026. Cuireann Campas Coinneála Leanaí Bhaile an Oibricigh cúram agus oideachas ar fáil do dhaoine óga ar orduithe coinneála nó athchuir, ag tacú leo aghaidh a thabhairt ar a gciontú agus filleadh go rathúil ar an tsochaí. Tá sé mar aidhm ag Straitéis Bhaile an Oibricigh a chinntiú go bhfaigheann daoine óga atá faoi choinneáil na caighdeáin is airde de chúram leanbhlanárnach atá bunaithe ar chearta.

An Straitéis Náisiúnta Cúramóirí. Leagtar amach sa Straitéis Náisiúnta Cúramóirí beartas rialtais dóibh siúd a thugann aire do dhaoine scothaosta, do leanaí agus do dhaoine fásta a bhfuil breoiteacht nó míchumas orthu.

An Plean Gníomhaíochta Náisiúnta um Fheighlithe Leanaí 2021-2028. Is é aidhm an phlean gníomhaíochta seo ná conair a fhorbairt ina leagtar amach céimeanna i dtreo rialáil níos fearr, tacaíocht agus fóirdheontais, do gach feighlí leanaí neamhghaolmhar íoctha, trí aitheantas níos fearr a chur ar fáil d'fheighlithe leanaí agus trí thacaíocht bhreise a thabhairt d'fheighlithe leanaí ina gcuid oibre chun luathfhoghlaim agus cúram leanaí ar ardchaighdeán agus cúram leanaí d'aois scoile a sholáthar, agus ar an gcaoi sin tacú le forbairt leanaí agus torthaí foghlama agus cabhrú le teaghlaigh.

Bosca 6. Beartais atá ann cheana

TOSAÍOCHT: CÚRAM ALTRAMA, CÚRAM AGUS IARCHÚRAM

Sa chás go gcaithfear leanaí a chur faoi chúram ar mhaithe lena leas agus lena gcosaint féin, cuireann Tusla an leanbh faoi chúram altrama, faoi chúram cónaitheach nó faoi chúram speisialta. De réir Chomhthionól Ginearálta na Náisiún Aontaithe, Treoirínte na Náisiún Aontaithe maidir le Cúram Malartach Leanaí, 2010, is é an cúram altrama an cúram malartach is inmhianaithe do leanaí. Is fiú a lua, mar sin, go bhfuil formhór mór na leanaí a dtugtar aire dóibh in Éirinn ina gcónaí i gcúram altrama. Ó Eanáir 2023, b'ionann é sin agus breis is 90% de na leanaí go léir a bhí faoi chúram, figiúr atá i gcomparáid go fabhrach lenár gcomharsana Eorpacha.

Is grúpa leochaileach iad na leanaí faoi chúram atá tar éis fulaingt de bharr míbhuntáiste i roinnt mhaith cásanna agus ar cuireadh isteach ar a saol. Teastaíonn socrúcháin shábháilte agus ardcháilíochta do leanaí faoi chúram a fhreastalaíonn ar riachtanais aonair an linbh, agus teastaíonn socrúcháin sheasmhacha uathu le linn a dturas cúraim chun torthaí maithe agus aistriú rathúil go haosacht neamhspleách a chinntiú. Soláthraíonn cúramóirí altrama, bíodh sé ag cabhrú le cúram gearrthéarmach, éigeandála, níos fadtéarmaí agus cúraim faoisimh, seirbhís luachmhar dóibh siúd a bhfuil drochamhras orthu agus ba cheart tacaíocht a thabhairt dóibh ina ról maidir le tacú le leanaí leochaileacha.

GNÍOMH
40SEIRBHÍS DO LEANAÍ AGUS DAOINE ÓGA FAOI CHÚRAM
AGUS IARCHÚRAM

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
40.1	Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Líon na gcúramóirí altrama a mhéadú thar shaolré Éire Óg trí earcaíocht ghníomhach, feabhas a chur ar thacaíochtaí chun cúramóirí a chothú agus teachtaireachtaí dearfacha a chur chun cinn faoi chúram altrama.	2028
40.2	Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Breithneoidh Tusla aon leasuithe riachtanacha ar an tseirbhís chúraim speisialta chun a chinntiú go gcomhlíonann sé riachtanais na leanaí a chuirtear ann, le tagairt, san fhadtéarma, do mhúnla Bhaile an Oibricigh agus do Champas Réigiúnach Cúraim agus Ceartais a bhunú i dTuaisceart Éireann.	2028
40.3	Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Tóg cur chuige straitéiseach agus bunaithe ar fhianaise maidir le planáil chorparáideach agus ceantair bunaithe ar Chúram Malartach a sheachadadh amach anseo, maidir le déimeagrafacha agus brúnna nó treochtaí eile a d'fhéadfadh tionchar a imirt ar éileamh seirbhíse nó ar nádúr na seirbhíse a theastaíonn ó leanaí atá ag dul isteach faoi chúram an Stáit.	2023-2028
40.4	Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	An Plean Straitéiseach um Chúram Malartach 2022-2025 a chur i bhfeidhm agus a thorthaí agus a éifeachtúlacht a mheas nuair a chuirtear i bhfeidhm é.	2026

GNÍOMH
41

TACAÍOCHT AIRGEADAIS DO CHÚRAM ALTRAMA

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
41.1	An Roinn Airgeadais	Cuir tairseacha caidrimh Ghrúpa B i bhfeidhm le haghaidh Cáin Fháiltas Caipitiúil do leanbh altrama ar an mbealach céanna a bheadh infheidhme dá mbeadh an leanbh i gceist, i ndlí, ina leanbh dá thuismitheoirí altrama.	2025
41.2	An Roinn Coimirce Sóisialaí	Smaoinigh ar na creidmheasanna atá ar fáil do chúramóirí altrama ar feadh tréimhsí ama a chaitear ag tabhairt aire d'fhonn tacú le hincháilitheacht don Phinsean Stáit (Ranníocach), agus cuir cúramóirí altrama san áireamh freisin laistigh de na hathruithe atá beartaithe ar ranníocaíochtaí a lua ar feadh tréimhsí cúraim fhadtéarmaigh (os cionn 20 bliain) agus iad ag tabhairt aire do chleithiúnaí éagumasaithe.	2026
41.3	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Ardaigh na bunrásaí den líuntas Cúraim Altrama, mar aitheantas ar an tseirbhís shuntasach do leanaí agus do dhaoine óga a sholáthraíonn cúramóirí altrama.	2024

GNÍOMH
42

NUÁLAÍOCHT I GCÚRAM AGUS IARCHÚRAM

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
42.1	An Roinn Tithíochta, Oidhreacht agus Rialtais Áitiúil	Leanúint le maoiniú ón Scéim Cúnaimh Chaipitil a chur ar fáil do Chomhlachtaí Ceadaithe Tithíochta chun cóiríocht a sholáthar do lucht fágála cúraim, go háirithe iad siúd a bhfuil riachtanais chasta acu agus atá i mbaol a bheith gan dídean. Sainmhínítear Fágálaí Cúraim mar dhuine a fhágann cúram nuair a shroicheann sé 18 mbliana d'aois.	2023-2028
42.2	An Roinn Oideachais; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Comhoibriú ar an Tionscadal Aimsitheora na Leanaí faoi Chúram agus Oideachas.	2023-2028
42.3	Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Iarrachtaí sonracha a dhéanamh chun guthanna leanaí agus daoine óga i gcúram agus iarchúram an Stáit a chur san áireamh i bhforbairt beartas agus nósanna imeachta a mbíonn tionchar acu orthu.	2023-2028
42.4	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige; An Roinn Dlí agus Cirt; Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach	Taighde trasghearrtha agus fadtréimhse a choimisiúnú agus foinsí sonraí a fhorbairt ar leanaí faoi chúram agus ar dhaoine fásta a bhí faoi chúram agus iad ina leanaí.	2024

GNÍOMH
43

OIFIG FEIDHMIÚCHÁIN CAOMHNÓRA AD LITEM

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
43.1	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	A bheith ag teacht leis an ngealltanas a leagtar amach sa Straitéis um Cheartas Teaghlaigh 2022-2025 agus tar éis na hullmhúcháin don Ghrúpa Oibre a chur i gcrích, Oifig Feidhmiúcháin Caomhnóra Ad Litem a bhunú.	2025

GNÍOMH
44

COMHOIBRIÚ

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
44.1 Prótacal Tusla/FSS	FSS; Tusla	A chinntiú nach gcuirfear aon leanbh faoi mhíchumas casta faoi chúram an Stáit mar thoradh ar easpa soláthair seirbhíse.	2023-2028
44.2 Prótacal Tusla/FSS	FSS; Tusla	A chinntiú gur féidir le leanaí faoi chúram rochtain a fháil ar sheirbhísí FSS ar an mbealach céanna le leanaí eile, agus ní mór stádas 'faoi chúram' a bheith ina fhachtóir leochaileachta breise nach mór a bhreithniú.	2023-2028

TOSAÍOCHT: COSAINT LEANAÍ

Tá sé tuillte ag gach leanbh agus duine óg a bheith cosanta ó dhochar, agus saol dearfach baile agus teaghlaigh a bheith acu. Tá roinnt leanaí agus daoine óga atá leochaileach, i mbaol, nó a bhfuil cosaint de dhíth orthu. I R4 2022, rinneadh 21,437 atreorú chuig Seirbhísí Cosanta agus Leasa Leanaí. Bhí níos mó ná leath na n-atreoruithe le haghaidh 2022 maidir le hábhair inmí leasa, bhí 36% díobh le mí-úsáid nó le faillí, agus níor taifeadadh an cineál tuarascála don 9% eile de na hatreoruithe.

Rinneadh dul chun cinn suntasach sa réimse seo ó foilsíodh *Torthaí Níos Fearr, Todhchaí Níos Gile*, lena n-áirítear sliocht an tAcht um Tús Áite do Leanaí. Forálann an tAcht, a tosaíodh go hiomlán i mí na Nollag 2017, do roinnt príomhbhearta cosanta leanaí, lena n-áirítear feacht a ardú ar mhí-úsáid agus faillí leanaí, ag soláthar do thuirisciú sainordaithe ar inmí maidir le cosaint leanaí agus ag feabhsú socrúithe cosanta leanaí in eagraíochtaí a sholáthraíonn seirbhísí do leanaí.

RINNEADH DUL CHUN CINN SUNTASACH SA RÉIMSE SEO Ó FOILSÍODH TORTHAÍ NÍOS FEARR, TODHCHAÍ NÍOS GILE, LENA N-ÁIRÍTEAR SLIOCHT AN TACHT UM TÚS ÁITE DO LEANAÍ.

GNÍOMH 45 SOLÁTHAR FOIRNE

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
45.1	Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Tacú le <i>Straitéis Daoine Tusla 2022 go 2024</i> chun dul chun cinn intomhaiste a dhéanamh chun dul i ngleic le ghanntanas foirne, agus a chinntiú go dtacaíonn an cur chuige le tionscnaimh eile de lucht saothair an Rialtais.	2023-2024
45.2	Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach	Cinntigh go bhfuil ról tiomnaithe Comhairleoir Tacaíochta do Thuismitheoirí bunaithe i ngach ceann de na 17 gceantar Tusla, mar chuid de fhreagra comhtháite ar riachtanais leanaí agus teaghlach, ag teacht le gníomhartha comhaontaithe a bhaineann le <i>Tacú le Tuismitheoirí: Samhail Náisiúnta de Sheirbhísí Tacaíochta do Thuismitheoirí</i> .	2025

GNÍOMH
46

AN TACHT UM CHÚRAM LEANAÍ

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
46.1	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	An t-athbhreithniú ar an Acht um Chúram Leanaí a thabhairt chun críche agus Bille Leasaithe an Achta um Chúram Leanaí a thabhairt ar aghaidh.	2024
46.2	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige; Tusla; agus Ranna agus Gníomhaireachtaí Ainmnithe	Cuir tús le forálacha an Achta um Chúram Leanaí a chur i bhfeidhm, lena n-áirítear rannpháirtíocht le Tusla agus príomhchomhlachtaí eile chun cur i bhfeidhm na bpríomhfhórlacha comhroinnte a chomhaontú, agus an Coiste Comhairleach um Chúram Leanaí a bhunú.	2024 agus ar aghaidh
46.3	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige; Gach Roinn	Tacú leis an Rapóirtéir Speisialta do Chosaint Leanaí mar is cuí chun a gcuid feidhmeanna a dhéanamh maidir le reachtaíocht um chosaint agus leas leanaí agus mar a bhaineann le meicníochtaí a lorg chun moltaí a chur i bhfeidhm.	Ar siúl faoi láthair

GNÍOMH
47

TÚS ÁITE DO LEANAÍ

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
47.1	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige; Tusla; An Grúpa Forfheidhmithe Idir-Rannach um Thús Áite do Leanaí	Leanúint le feachtais faisnéise a chur i bhfeidhm chun feasacht a ardú maidir le <i>Tús Áite do Leanaí</i> agus an fhreagracht chomhchoiteann atá orainn leanaí a choinneáil sábháilte.	2023-2028
47.2	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Nuashonraigh <i>Tús Áite do Leanaí: Treoir Náisiúnta maidir le Cosaint agus Leas Leanaí</i> .	2024-2025

TOSAÍOCHT: LEANAÍ AGUS DAOINE ÓGA MAR ÍOSPARTAIGH AGUS FINNÉITHE COIREACHTA

De réir na [Cairte nua d'Íospartaigh](#), nuair a dhéantar íospartach coireachta de dhuine, tá sé tábhachtach go mbeidh a fhios acu go n-éistfear leo agus go dtacófar leo. Tá leanaí agus daoine óga leochaileach ach go háirithe mar íospartaigh choireachta, agus tá aon choir a dhéanann íospartaigh de dhuine óg an-tromchúiseach.

Le déanaí, Neamhfhulaingt: Scaoileadh an Tríú Straitéis Náisiúnta um Fhoréigean Baile, Gnéasach agus Inscne-bhunaithe 2022-2026, ag fógairt raon gníomhartha chun aghaidh a thabhairt ar oiliúint na foirne tosaigh agus na ngairmithe túslíne, ag díriú go sonrach ar leanaí mar íospartaigh agus mar fhinnéithe. Tá sé tábhachtach freisin a aithint go bhféadfadh leanaí a bheith ina n-íospartaigh nó ina bhfinnéithe coireachta ina dtithe féin.

Tá roinnt cohóirt de leanaí agus de dhaoine óga atá leochaileach go háirithe, mar shampla grúpaí mionlaigh eitneacha, nach féidir a bheith toilteanach nó in ann dul chuig na Gardaí nuair a bhíonn siad ina n-íospartach nó ina bhfinné ar choir. Mar shampla, chuir staidéar amháin le déanaí ar [Rochtain an Lucht Siúil Éireannach ar an gceartas](#) in iúl, i gcomparáid leis an bpobal i gcoitinne, go bhfuil claonadh ag an Lucht Siúil dearcadh níos diúltaí a bheith acu i leith na nGardaí agus bíonn drogall orthu acu dul i dteagmháil leis na Gardaí.

- Aontaíonn 71% den phobal i gcoitinne “go gcaitheann na Gardaí sa réimse seo go cothrom le gach duine beag beann ar cé hiad féin”, ach easaontaíonn 84% den lucht siúil, agus,
- Cé go n-aontaíonn 95% den phobal i gcoitinne leis an ráiteas go gcaitheann na Gardaí leo le meas, ní chreideann 91% de Lucht Siúil go gcaitheann an Gardaí leo le meas.

Is tionscadal tras-rialtais, ilghníomhaireachta é forbairt agus cur i bhfeidhm mhúnla seirbhíse Barnahus in Éirinn, ar tionscnamh suntasach é chun cabhrú le híospartaigh agus le marthanóirí mí-úsáid ghnéasach óige.

Is éard atá i gceist le feidhmiú céimneach náisiúnta mhúnla seirbhísí Barnahus ná trí roinn (an Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, an Roinn Sláinte agus an Roinn Dlí agus Cirt) ag obair i gcomhar leis na ceithre ghníomhaireacht a mbeidh baint acu le seachadadh seirbhísí (Tusla, Leanaí Sláinte na hÉireann, Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte agus Garda Síochána).

GNÍOMH
48LEANAÍ AGUS DAOINE ÓGA MAR ÍOSPARTAIGH AGUS
FINNÉITHE COIREACHTA

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
48.1 UNCRC	An Garda Síochána; An Roinn Dlí agus Cirt; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Mar chuid de Phlean <i>Duine Óg an Gharda</i> , traenáil gach ball de Gharda Síochána (AGS) le bheith ar an eolas faoi chearta leanaí, conas is féidir lena gcuid oibre tacú le leanaí a gcearta a bhaint amach, agus conas freagairt nuair a sháraítear cearta linbh. Oiliúint a sheachadadh ar chearta leanaí d'oifigigh forfheidhmithe dlí, na breithiúna, ionchúisitheoirí agus gairmithe eile atá ag obair le leanaí agus do leanaí. Mar chuid den obair seo, tugtar aghaidh ar na saincheisteanna sonracha a bhíonn ag daoine óga den Lucht Siúil agus den Phobal Romach, i gcomhar le hionadaithe pobail.	2023-2028
48.2	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige; An Roinn Dlí agus Cirt; An Roinn Sláinte	Comhaontaigh Téarmaí Tagartha Athbhreithnithe ar Chomhaontú Trí Roinne idir DCEDIY, Sláinte agus Ceartas chun cur i bhfeidhm mhúnla Barnahus go náisiúnta a rialú.	2023-2025
48.3	Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige; An Roinn Dlí agus Cirt; An Roinn Sláinte; An Garda Síochána	Acmhainn a fhorbairt agus a sheachadadh múnla seirbhíse Barnahus, lena n-áirítear trí chostais a chur san áireamh tríd an bpróiseas meastachán bliantúil.	2023-2025

GNÍOMH
49

FORÉIGEAN BAILE, GNÉASACH AGUS INSCNEBHUNAITHE

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
49.1	An Roinn Dlí agus Cirt	Déan athbhreithniú ar sheirbhísí speisialaithe do leanaí a d'fhulaing Foréigean Baile, Gnéasach agus Inscnebhunaithe (DSGBV) chun a chinntiú go bhfuil siad inrochtana i ngach cuid den Stát. Déanfaidh an Ghníomhaireacht DSGBV nua é seo le linn shaolré na Straitéise náisiúnta DSGBV. Leanúint ar aghaidh ag tacú le seirbhísí tionlacan sainchúirte do leanaí.	2023-2028

GNÍOMH
50

MEALLTÓIREACHT

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
50.1	An Roinn Dlí agus Cirt;	Bille an Cheartais Choiriúil (Rannpháirtíocht Leanaí i nGníomhaíocht Choiriúil) a achtú 2023.	2023
50.2	An Roinn Dlí agus Cirt; An Garda Síochána	Leanúint ar aghaidh ag forbairt agus ag acmhainn tionscnamh an Bhaile Ghlais, a dhíríonn ar earcaíocht leanaí a chur isteach ag dronganna coirpeach, agus príomhshruthú na foghlaim ó na píolótaí seo isteach in idirghabhálacha ceartais óige.	2023

GNÍOMHARTHA BREISE

Ceartas óige

Éilíonn rannpháirtíocht leanaí i gcoir agus in iompar frithshóisialta freagra cuí. Agus cearta na n-íospartach á chosaint, tá sé tábhachtach i leasanna fadtéarmacha na sochaí go ndéantar leanaí a atreorú ó rannpháirtíocht sa chóras ceartais choiriúil agus go n-úsáidtear coinneáil mar an rogha dheireanach.

Leagann an Straitéis um Cheartas Óige 2021-2027 amach fíis chun freagairt do shaincheisteanna a eascraíonn maidir le rannpháirtíocht i gcoir agus iompar frithshóisialta ag leanaí. Oibríonn sé ar bhonn comhoibriú ar fud na n-earnálacha rialtais agus na sochaí go léir, ag forbairt agus ag seachadadh deiseanna do leanaí agus do dhaoine óga, agus ag iarraidh leas a bhaint as tacaíocht i dteaghlaigh agus i bpobail chun a gcumas a neartú chun maireachtáil saor ó choireacht agus dochar.

GNÍOMH
51

ROCHTAIN A FHÁIL AR CHEARTAS ÓIGE

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
51.1	An Roinn Dlí agus Cirt	Deiseanna dearfacha a chruthú do ghníomhaireachtaí Stáit chun comhoibriú agus chun tacú le leanaí agus le daoine óga a mbíonn teagmháil acu leis an gcóras ceartais óige, lena n-áirítear soláthar do chomhroinnt sonraí ábhartha, agus an soláthar sin a bheith ag teacht le dualgais don chomhoibriú dearfach maidir le saincheisteanna amhail cúram leanaí, nó sábháilteacht pobail.	2023-2028
51.2	An Roinn Dlí agus Cirt	Cumas na dTionscadail Athstíúrtha don Aos Óg (YDP) a fhorbairt agus a fheabhsú chun tacú le daoine óga atá i mbaol trí chinntiú go bhfuil an tseirbhís ar fáil ar fud an Stáit agus acmhainní a chur ar fáil do na YDP le haghaidh idirghabháil luath, obair thacaíochta teaghlaigh, rannpháirtíocht le daoine óga atá níos deacra le teacht orthu agus oibriú le scoileanna chun cabhrú le leanaí atá i mbaol a choinneáil laistigh den chóras oideachais.	2023-2027
51.3	An Roinn Dlí agus Cirt	Ag obair i gcomhpháirtíocht le comhpháirtithe ábhartha, déanfaidh an Roinn Dlí agus Cirt an fhoghlaim ó idirghabhálacha nuálacha ceartais óige a fhorbairt, a mheasúnú agus a scaipeadh, mar shampla tionscnamh Bhaile Ghlais chun dul i ngleic le mealltóireacht leanaí ag dronganna coirpeacha; agus píolótach, i gcomhar le ranna agus gníomhaireachtaí rialtais ábhartha, bearta chun éifeacht a thabhairt ar an bprionsabal <i>doras mícheart ar bith</i> i gceantair áitiúla roghnaithe trí chur chuige coimisiúnaithe comhoibritheach, agus na foghlaim a scaipeadh ó na píolótaí seo.	2023-2027

Leanaí na bPríosúnach

Aithníonn an Rialtas go bhfuil dúshláin agus idirdhealú ag roinnt leanaí agus daoine óga a d'fhéadfadh iad a leithlisiú óna bpiaraí agus a bpobail, agus tionchar mór a bheith acu ar a saol. Saincheist amháin den sórt sin is ea príosúnacht tuismitheoirí. Ba chóir tionchar príosúnachta tuismitheora a mhaolú oiread agus is féidir, agus ba chóir go mbeadh na torthaí is fearr agus is féidir ag leanaí agus ag daoine óga a bhfuil tuismitheoir i bpríosún acu. Tá dul chun cinn suntasach déanta chun a chinntiú go bhfanann leanaí i dteagmháil le tuismitheoirí i bpríosún a mhéid is féidir ar bhealach cuí, sábháilte, cairdiúil don leanbh. Tacaíonn Seirbhís Phríosúin na hÉireann le príosúnaigh a ról tuismitheoireachta a chomhlíonadh a mhéid is féidir, agus tá sé tábhachtach cur leis an rath a bhí ann le déanaí sa réimse seo thar shaolré an chreata..

GNÍOMH
52

LEANAÍ NA BPRÍÓSÚNACH

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE	
52.1	An Roinn Dlí agus Cirt; Seirbhís Phríosúin na hÉireann	Feabhas a chur ar iontaofacht agus inrochtaineacht sonraí ar líon na dtuismitheoirí sa phríosún, ar deireadh thiar chun tacú leo ina ról tuismitheoireachta.	2023-2028
52.2	An Roinn Dlí agus Cirt; Seirbhís Phríosúin na hÉireann	Beartas a fhoilsiú maidir le caighdeáin na gcoinníollacha cuairte. Spás cuairte atá oiriúnach do leanbh a bhunú i ngach príosún in Éirinn, agus dul i gcomhairle le leanaí agus le teaghlaigh i bhforbairt agus i gcur i bhfeidhm a bpolasaithe maidir le cuairt a thabhairt.	2023-2028
52.3	An Roinn Dlí agus Cirt; Seirbhís Phríosúin na hÉireann; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Deis a thabhairt do gach ball foime príosúin tabhairt faoi oiliúint ar chearta leanaí.	2023-2028

Cosc agus Idirghabháil Luath

Ciallaíonn cosc agus idirghabháil luath a bheith ag súil le fadhbanna féideartha, an riosca a thagann chun cinn a íoslaghdú, agus ag díriú ar acmhainní ag na daoine sin a bhfuil ardriosca acu nó a léiríonn comharthaí luatha fadhb. Is féidir an cur chuige seo a chur i bhfeidhm ar go leor seirbhísí, ní hamháin a chinntiú go bhfuil leanaí agus daoine óga sábháilte agus cosanta ó dhochar. Tugann seirbhísí sláinte, lena n-áirítear an FSS, faoi obair shuntasach d'obair choisctheach a bhfuil sé mar aidhm acu fadhbanna sláinte níos déine a mhaolú níos déanaí. *Mhol Plean Forfheidhmithe Éire Shláintiúil na Seirbhísí Sláinte 2023-2027* go mbeadh an obair choisctheach sin níos tábhachtaí fós sa todhchaí, ag spreagadh “an córas cúraim sláinte iomlán chun athrú i dtreo cultúir a chuireann béim agus luach níos mó ar chosc agus ar dhaoine a choinneáil go maith”.³³

Tá an poitéinseal is mó ag baint le leas a bhaint as an bhfoghlaím shuntasach sa réimse seo agus cur chuige níos coiscthí a ghlacadh chun torthaí a fheabhsú do leanaí agus do dhaoine óga, agus tá forbairtí tuar dóchais ann. Tógann an tionscnamh Cad a Oibríonn ar fhorbairt na struchtúr cur chun feidhme agus as an bhfoghlaím a bhain leas as níos mó ná deich mbliana d'infheistíocht i gcosc agus i idirghabháil luath chun torthaí a fheabhsú do leanaí, do dhaoine óga agus dá dteaghlaigh.

³³ Feidhmeannach na Seirbhíse Sláinte (FSS), *Plean Forfheidhmithe Éire Shláintiúil na Seirbhísí Sláinte 2023-2027* (FSS, 2023), lch.5.

GNÍOMH
53

COSC AGUS IDIRGHABHÁIL LUATH

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
53.1	Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Córais a fhorbairt chun comhsheasmhacht na seirbhísí a chinntiú, ag leanúint an sampla den chaoi a dtugann Bainistíocht Cásanna Tusla soiléireacht ar chosaint leanaí.	2023-2025
53.2	Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Córas láidir seirbhísí maoinithe a fhorbairt bunaithe ar fhianaise ar thorthaí maithe, agus a chinntiú go gcuirtear soiléireacht níos fearr faoi sheirbhísí ar fáil.	2023-2025

Náisiúntacht agus Clárú Breithe

Ag éisteacht Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta na Leanaí sa Ghinéiv níos luaithe i mbliana, léirigh an Coiste imní mhór ar na bacainní a bhíonn ag roinnt tuismitheoirí maidir le rochtain a fháil ar chlárú breithe agus ar nádúr sriantach an chreata reachtaíochta chun náisiúntacht na hÉireann a fháil. Tá sé tábhachtach go bhfuil córas clárúcháin breithe cothrom agus inbhuanaithe in Éirinn do leanaí agus do dhaoine óga, go háirithe dóibh siúd ó ghrúpaí leochaileacha nó faoi mhíbhuntáiste agus tá sé tábhachtach go bhfuil an córas seo soiléir do chách.

Tá forbairtí suntasacha ar siúl chun a chinntiú go leanann an tseirbhís clárúcháin breithe ag soláthar na seirbhíse is fearr agus is féidir do leanaí óga agus dá dtuismitheoirí. Mar shampla, tá córas reachtach i bhfeidhm faoi láthair inar féidir an riachtanas reatha do thuismitheoirí freastal ar Sheirbhís um Chlárú Sibhialta ar an láthair chun Clár na mBreitheanna a shíniú a tharscaoileadh, dá gcuirfeadh sé cruatan ar an tuismitheoir amhlaidh a dhéanamh. Cuirfear go mór leis an gcóras seo nuair a chuirfear córas nua, atá á scrúdú faoi láthair, i bhfeidhm, a chuirfidh ar chumas tuismitheoirí breith leanaí a chlárú ar líne. Bainfear leas as aitheantas stáit fíordheimhnithe atá ann cheana féin chuige seo.

GNÍOMH
54

LEANAÍ AGUS DAOINE ÓGA GAN STÁT

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
54.1	Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige; An Roinn Dlí agus Cirt	Déan measúnú ar conas ar féidir leis an stát tacú níos fearr le leanaí agus le daoine óga atá gan stát, agus bearta a chur i bhfeidhm chun a chinntiú go bhfuil rochtain láidir acu ar sheirbhísí i bhfianaise a leochaileachta.	2026

6.4 SLÁNDÁIL AGUS DEISEANNA EACNAMAÍOCHA

CIALLAÍONN SLÁNDÁIL AGUS DEIS EACNAMAÍOCH A BHEITH AG DUINE...

Go gcosnaítear leanaí agus daoine óga ó bhochtaineacht agus ó eisiamh sóisialta

- Tháinig laghdú ar chéatadán na leanaí faoi 18 a bhí ina gcónaí i dteaghlaigh gan obair ó **15.9%** in 2014 go **10.4%** i 2022.
- De réir an tSuirbhé ar Choinníollacha Ioncaim agus Maireachtála, ba é an céatadán de leanaí 0-17 bliana d'aois agus 18-34 bliain d'aois bochtaineacht chomhsheasmhach i 2022 ná **7.5%** agus **4%**, faoi seach.
- Ba é an céatadán de leanaí 0-17 bliana d'aois agus idir 18-34 bliana d'aois a raibh díothacht acu ná **19.9%** agus **19.8%** faoi seach i 2022.
- Is dócha go raibh teaghlaigh le duine fásta amháin agus leanaí faoi 18 leochaileach: Ba é **23.8%** an ráta i mbaol na bochtaineachta, ba é an ráta díothachta ná **43.5%**, agus ba é an ráta bochtaineachta comhsheasmhach ná **14.1%**.

Tá leanaí agus daoine óga ina gcónaí i dtithíocht chobhsaí atá inacmhainne, te agus tirim, i bpobail atá cairdiúil don leanbh agus don óige

- Amhail an Bealtaine 2023, bhain **1,770** teaghlach rochtain ar chóiríocht éigeandála, le **3,699** cleithiúnaithe leanaí, i bhfad níos airde ná mar a bhí nuair a seoladh Torthaí níos fearr, Todhchaíochtaí níos Gile in 2014.
- Ba theaghlaigh tuismitheora aonair iad **56%** de theaghlaigh gan dídean.
- Tuairiscíonn an chuid is mó de na páistí go bhfuil áit shábháilte acu le himirt ina gceantar, agus dúirt **61%** go raibh áit shábháilte acu le haghaidh caitheamh aimsire in 2018, níos airde ná mar a bhí in 2010.

Tá bealaí ag leanaí agus ag daoine óga chun rannpháirtíocht eacnamaíoch agus maireachtáil neamhspleách

- Tháinig laghdú ar chéatadán na ndaoine óga idir 18-24 bliana d'aois le hoideachas meánscoile níos ísle nó níos lú ó **7%** in 2014 go **3.7%** i 2022.

Bosca 8. Cad a chiallaíonn sé slándáil eacnamaíoch agus deis a bheith ag duine, agus torthaí ó Thacar Táscaire Leanaí agus Daoine Óga

Go ginearálta, léirigh rannpháirtithe sa chomhairliúchán An Méid a Cheapaimidne: thuairimí dearfacha ar iarrachtaí na hÉireann an toradh Slándála agus Deiseanna Eacnamaíochta a bhaint amach. Áiríodh leis seo teachtaireachtaí dearfacha a bhféadfadh leanaí taitneamh a bhaint as an óige gan gá airgead a thuilleamh, agus déanann an teaghlach a gcuid riachtanas a sholáthar. De réir na tuarascála, “Bhí rochtain ar oideachas le feiceáil i bhfreagraí freisin, le tuiscint ar an oideachas saor in aisce a fuair siad, agus dúirt roinnt daoine nach amhlaidh an scéal i gcónaí i dtíortha eile.”³⁴ Maidir leis an ábhar sonrach tithíochta agus caighdeán maireachtála, mhol leanaí a dtithe teaghlaigh go sonrach.

Nuair a fiafraíodh de na leanaí cad nár thaitin leo, d'ardaigh leanaí an téama easpa dídine agus bochtaineachta: Chuir roinnt líníochtaí isteach a thaispeánann daoine ag iarraidh déirce, agus luaigh líon níos lú an costas ard maireachtála agus easpa oibre.³⁵

TORTHAÍ Ó CHOMHAIRLIÚCHÁIN BHREISE

Rinneadh níos mó plé ar an toradh seo i gcomhairliúcháin Rialtais eile le déanaí. Lorg *Leanaí a Fheictear agus a Chuala 1916-2016* tuairimí leanaí agus daoine óga faoi Éirinn agus comóradh céad bliain forógra na poblachta ar bun. D'ardaigh leanaí agus daoine óga na leibhéal inní bochtaineachta agus easpa dídine in Éirinn mar shaincheist amháin i measc go leor daoine, mar idirdhealú, bulaíocht agus oideachas.³⁶ Ar an gcaoi chéanna, chuir comhairliúchán ar dhaoine óga i dtaithe na hÉireann ar COVID-19 béim ar an tábhacht a bhaineann le gan a bheith buartha faoi obair nó airgead, agus tithíocht inacmhainne. Ar an aidhm a chinntiú go gcónaíonn leanaí agus daoine óga i bpobail atá neamhdhíobhálach do leanaí, chuir siad in iúl go raibh fonn orthu tuiscint a fháil ar phobal.³⁷

Bosca 9. Athbhreithniú ar chomhairliúcháin le déanaí le leanaí agus le daoine óga

³⁴ Deirdre Fullerton, *An Méid a Cheapaimidne: Comhairliúchán le Leanaí agus Daoine Óga ar Chearta Leanaí 2021* (An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, 2022), lch.27.

³⁵ *Ibid*, lch.33.

³⁶ Deirdre Fullerton agus Maria Herron, *An Méid a Cheapaimidne: Athbhreithniú ar chomhairliúcháin roimhe seo le leanaí agus daoine óga mar chuid de phróiseas tuairiscithe an UNCRC* (An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, 2022), lch.26.

³⁷ *Ibid*, lch.38.

Straitéis Easpa Dídine don Aos Óg 2023-2025. Is straitéis trí bliana í an Straitéis um Easpa Dídine don Aos Óg ag obair chun deireadh a chur le heaspa dídine do dhaoine óga idir 18-24 bliana d'aois trí straitéisí coiscithe agus scoir, agus feabhas a chur ar thaithí daoine óga a bhfuil rochtain acu ar chóiríocht éigeandála.

Tithíocht do Chách. Is é *Tithíocht do Chách* plean tithíochta an Rialtais go dtí 2030. Is plean ilbhliantúil, ilbhiliún euro é a bhfuil sé mar aidhm aige córas tithíochta na hÉireann a fheabhsú agus níos mó tithe a sheachadadh do chineálacha éagsúla do dhaoine a bhfuil riachtanais éagsúla tithíochta acu.

Treochlár le haghaidh Cuimsiú Sóisialta 2020-2025. Leagtar amach sa *Treochlár um Chuimsiú Sóisialta* uailmhian an Rialtais go mbeadh Éire ar cheann de na tíortha is cuimsithí go sóisialta san AE, agus é mar phríomhaidhm líon na ndaoine atá i mbochtaineacht chomhsheasmhach in Éirinn a laghdú go 2% nó níos lú.

Bealaí chun na hOibre 2021-2025. Is é Bealaí chun na hOibre 2021-2025 straitéis seirbhísí fostaíochta náisiúnta an rialtais, agus creat foriomlán an rialtais do bheartas gníomhachtaithe agus tacaíochta fostaíochta.

Bosca 10. Beartais atá ann cheana

TOSAÍOCHT: BOCHTAINÉACHT AGUS FOLLÁINE LEANAÍ

Ba chóir go mbeadh tacaíochtaí leordhóthanacha ag na leanaí agus na daoine óga sin atá ina gcónaí i mbochtaineacht chun a thionchar ar a saol a mhaolú faoi láthair agus san fhadtéarma. Aithníonn an Rialtas nár cheart go mbeadh baol ard bochtaineachta agus díothachta ag leanaí agus ag daoine óga ó chumadóireachtaí áirithe tí, mar teaghlaigh faoi cheannas tuismitheora aonair, nó duine faoi mhíchumas.

Sa chomhairliúchán An Méid a Cheapaimidne, luaigh leanaí agus daoine óga an easpa dídine agus an bhochtaineacht mar fhadhb nár thaitin le leanaí maidir leis an saol in Éirinn. Sa [chomhairliúchán poiblí](#) ar an gCreat Beartais seo, aithníodh aghaidh a thabhairt ar eisiamh sóisialta mar thosaíocht do gach grúpa, le glaonna forleathana chun deireadh a chur le bochtaineacht leanaí, agus aghaidh a thabhairt ar a thionchair dochracha. I gCaibidil 6, leagadh amach uailmhian na hOifige Cláir nua-chruthaithe um Bhochtaineacht agus Folláine Leanáí i Roinn an Taoisigh. Cuirfidh Oifig an Chláir feabhas ar sheachadadh thar príomhréimsí tosaíochta, agus tacóidh sé le tionscnaimh straitéiseacha a mhéadóidh tionchar na dtionscnamh seo ar bhochtaineacht leanaí a laghdú agus tacaíocht a thabhairt do fholláine.

Tá tiomantas le fada ag an Rialtas dul i ngleic le bochtaineacht leanaí. Sainaitníodh den chéad uair an sprioc náisiúnta maidir le líon na leanaí atá i mbochtaineacht chomhsheasmhach a laghdú 70,000 faoi 2020 óna leibhéal in 2011 i dTorthaí Níos Fearr, Todhchaí Níos Gile. Cé nár baineadh an sprioc seo amach, bhí laghdú suntasach ar an ráta bochtaineachta leanaí thar shaolré an chreata. Tugann an Treochlár um Chuimsiú Sóisialta 2020 – 2025 tuairiscíú leanúnach ar an sprioc seo, agus sprioc nua a leagan síos don todhchaí. Beidh comhairliúchán ar an sprioc seo ar siúl i 2023.

GNÍOMH
55

LAGHDÚ AR BHOCHTAINEAHT LEANAÍ

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
55.1	An Roinn Coimirce Sóisialaí; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige; Roinn an Taoisigh	Le linn shaolré Éire Óg, forbraigh sprioc nua bochtaineachta leanaí agus laghdaigh líon na leanaí agus na ndaoine óga atá i mbochtaineacht.	Sprioc nua in 2024, obair chun leanúint ar aghaidh thar shaolré Éire Óg.
55.2	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige; An Roinn Forbartha Tuaithe agus Pobail	Ceithre phlean ceantair áitiúla phiólótacha um bhochtaineacht leanaí a sheachadadh i gceantair CYPSC faoi <i>Phlean Gníomhaíochta Náisiúnta na hÉireann um Ráthaíocht Leanaí san AE</i> .	2027

TOSAÍOCHT: ROCHTAIN AR THITHÍOCHT

Tháinig méadú os cionn 250% ar easpa dídine leanaí idir 2014 agus 2020. I mí na Bealtaine 2023, fuair 1,770 teaghlach rochtain ar chóiríocht éigeandála i seachtain amháin, le 3,699 cleithiúnaithe leanaí. Chomh maith leis an díothacht agus an cur isteach ábhartha a d'fhéadfadh a bheith mar thoradh ar easpa dídine, tá na héifeachtaí diúltacha a bhaineann le heaspa dídine ar leanaí agus ar dhaoine óga agus iad ag teannadh ar aosacht seanbhunaithe anois, agus tacaíthe le staidéir a rinneadh le déanaí.³⁸

Ba chóir tithíocht shábháilte a sholáthar do gach leanbh agus daoine óga atá leordhóthanach chun a gcuid riachtanas a chomhlíonadh, mar gheall ar an tionchar ar a saol inniu, agus an dochar fadtéarmach is féidir a bheith mar thoradh ar easpa dídine. Ba chóir aghaidh a thabhairt ar na leochaileachtaí sonracha atá ag roinnt leanaí agus daoine óga, mar shampla leanaí den Lucht Siúil agus daoine óga, thar shaolré Éire Óga.

BA CHÓIR GO GCUIRFÍ TITHÍOCHT SHÁBHÁILTE AR FÁIL DO GACH PÁISTE AGUS DUINE ÓG ATÁ DÓTHANACH CHUN A GCUID RIACHTANAS A CHOMHLÍONADH.

³⁸ Ceartas Sóisialta Éireann, *Precarious Housing – the Long-Term Impact of Child and Youth Homelessness* (Ceartas Sóisialta Éireann, 2021) ar fáil ar líne ag <https://www.socialjustice.ie/content/policy-issues/precious-housing-long-term-impact-child-and-youth-homelessness> (16 Meitheamh 2023).

GNÍOMH
56

ROCHTAIN AR THITHÍOCHT

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE	
56.1 UNCRC	An Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht	Aghaidh a thabhairt ar na bunchúiseanna a bhaineann le heaspa dídine i measc leanaí, lena n-áirítear trí bhailiúchán agus anailís na sonraí ar leanaí a bhfuil easpa dídine orthu a neartú.	2028
56.2	An Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht	I gcomhréir le gealltanais na hÉireann faoi Dhearbhú Liospóin deireadh a chur leis an easpa dídine faoi 2030, agus laghdaíonn sé go mór an easpa dídine thar shaolré na Éire Óg, ag bualadh nó ag dul thar spriocanna seachadta tithíochta, lena n-áirítear i bhfad níos mó tithe sóisialta, tithe inacmhainne, agus scéimeanna cíosa costais.	2028
56.3	An Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht	Cóiríocht a bhaineann go sonrach leis an Lucht Siúil a sholáthar mar phríomhthosaíocht agus tacú le húdaráis áitiúla chun cáilíocht agus méid na cóiríochta a fheabhsú agus a chinntiú go ndéantar an maoiniú atá ann cheana a tharraingt anuas agus a úsáid go hiomlán.	2023-2028

GNÍOMHARTHA BREISE

Pá Maireachtála

Faigheann daoine óga, ar an meán, i bhfad níos lú pá ná oibríthe níos sine. Is ionann oibríthe óga (15 -24 bliana d'aois) agus thart ar 10% de na fostaithe go léir in Éirinn, ach is leath na bhfostaithe íosphá go léir iad. I measc na bhfostaithe idir 15-24 bliana d'aois, tá os cionn aon trian (37.8%) ar an íosphá reatha. D'fhéadfaí Pá Íosta Náisiúnta níos ísle a íoc le daoine óga atá 19 mbliana d'aois agus níos óige.

D'ardaigh an comhairliúchán poiblí is déanaí le leanaí agus le daoine óga, le tuismitheoirí, le cleachtóirí agus le daoine eile arís agus arís eile an gá atá le "coinníollacha pá níos fearr, chun an t-íosphá a mhéadú nó a reachtáil." Cé go minic gur céim chun cinn é an Pá Íosta Náisiúnta go dtí fostaíocht níos airde íochta, tá daoine óga i measc na ndaoine nach bhfuil chomh dóchúil go n-aistroidh siad ó íosphá go pá níos airde.

Le déanaí, rinneadh iarrachtaí suntasacha nua sa réimse seo le pá maireachtála náisiúnta a fhorbairt. Mar a d'aontaigh an Rialtas, socrófar an pá maireachtála náisiúnta ag 60% de phá meánach in aghaidh na huairé ag teacht le moltaí an Choimisiúin um Pá Íseal. Tabharfar isteach é thar thréimhse ceithre bliana agus beidh sé i bhfeidhm faoi 2026, ag an bpointe sin tiocfaidh sé in ionad an Phá Íosta Náisiúnta. Beidh tionchair shuntasacha dhearfacha aige seo ar na daoine sin a thuilleann níos lú, lena n-áirítear go leor daoine óga.

GNÍOMH
57

AN COIMISIÚN UM PÁ ÍSEAL

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
57.1	An Roinn Fiontar, Trádála agus Fostaíochta	Smaoinigh ar thuarascáil an Choimisiúin um Pá Íseal agus ar mholtaí maidir le rátaí óige, agus dul ar aghaidh chuig pá maireachtála a leagadh síos ar dtús ag 60% den phá meánach in aghaidh na huaire in ionad an Phá Íosta Náisiúnta.	2026

Gníomhachtú Fostaíochta

Thit céatadán na ndaoine óga nach raibh i bhfostaíocht, oideachas nó oiliúint (NEET) go 6.8% i 2022. D'fhéadfadh NEET a bheith níos leochailí maidir le drochshláinte mheabhrach, chomh maith leis na tionchair ábhartha is dócha a thiocfaidh as easpa oideachais nó fostaíochta.

Tá Éire ag déanamh sách maith sa réimse seo, le ceann de na cionta is ísle de dhaoine óga nach bhfuil i bhfostaíocht, oideachas nó oiliúint san AE. Cé go bhfuil spás ann i gcónaí, tá dul chun cinn suntasach déanta ag an Rialtas sa réimse seo, lena n-áirítear an Chairt Fostaíochta agus Gníomhachtaithe Óige a sheoladh in 2014. D'aontaigh cuideachtaí a shínigh an Chairt dul i ngleic leis an Roinn um Chosaint Shóisialta maidir le gníomhaíochtaí tacaíochta a thabharfadh chun tairbhe do dhaoine dífhostaithe bealach a fháil ar ais ag obair, go háirithe dóibh siúd a bhí dífhostaithe go fadtéarmach, daoine óga san áireamh. Leagann Gealltanús 62 i Bealaí chun na hOibre de chuid an Rialtais an sprioc amach Cairt Fostaíochta don Aos Óg d'Fhostóirí a athsheoladh agus a chur chun cinn agus é mar sprioc aige 300 fostóir a shíniú. Aithníonn sé na leibhéil níos airde dífhostaíochta i measc na n-óg i gcomparáid le haoisghrúpaí eile, agus an gá atá le gníomh a dhéanamh chun cosc a chur ar dhaoine sleamhnú isteach i dtréimhsí fada dífhostaíochta.

GNÍOMH
58DAOINE ÓGA NACH BHFUIL I MBUN FOSTAÍOCHTA,
OIDEACHAIS NÁ OILIÚNA

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
58.1	An Roinn Coimirce Sóisialaí	Leanúint ar aghaidh ag feabhsú na dtacaíochtaí cuardaitheora poist do dhaoine faoi bhun 24 bliain d'aois.	2024-2028

GNÍOMH
59

ÍOCAÍOCHT AOISE OIBRE

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
59.1	An Roinn Coimirce Sóisialaí	<p>Na gealltanais maidir le <i>Bealaí chun na hOibre</i> a chur chun cinn chun:</p> <p>Páipéar a ullmhú ar roghanna chun an íocaíocht chúnaimh do chuardaitheoir poist fadtéarmach a mhodhnú trí úsáid a bhaint as sonraí tuillimh fíor-ama na gCoimisinéirí loncaim chun leibhéil íocaíochta a choigeartú i gcomhréir le tuilleamh seachtainiúil duine, chun bunurlár ioncaim a ráthú agus chun a chinntiú go méadaíonn ioncam duine nuair a oibríonn siad i ngach cás.</p> <p>Cinntigh go mbreithnítear cúinsí áirithe na dtuismitheoirí aonair i measúnú íocaíochta píolótach aoise oibre.</p>	2024

6.5 A BHEITH NASCTHA, A BHEITH AG CUR LEIS AN SAOL AGUS MEAS A BHEITH ORTHU

CIALLAÍONN A BHEITH NASCTHA, A BHEITH AG CUR LEIS AN SAOL AGUS MEAS A BHEITH ORTHU...

Go bhfuil leanaí agus daoine óga ar an eolas faoina gcearta, faoi chúrsaí sibhialta, sóisialta agus comhshaoil, agus go léiríonn siad spéis sna hábhair seo as líne agus ar líne

- Tá rochtain ar an idirlíon ag formhór na leanaí agus na ndaoine óga anois, ag ardú ó **92%** de theaghlaigh le leanaí cleithiúnacha a bhfuil rochtain acu orthu in 2014 go **99%** in 2022.
- Go nglactar le, agus go léirítear meas ar leanaí agus ar dhaoine óga sa bhaile, sa scoil, agus ina bpobal
- Mhéadaigh an céatadán de dhaoine 16-24 bliana d'aois a thuiriscíonn go bhfuil ard-shásamh acu lena gcaidrimh phearsanta ó 56.4% go 57.9% idir 2013 agus 2018.
- Go bhfuil a bhféiniúlachtaí féin ag leanaí agus ag daoine óga, atá nasctha lena gcultúr, lena dteanga agus lena gcreideamh

Bosca 11. Cad a chiallaíonn sé a bheith nasctha, a bheith ag cur leis an saol agus meas a bheith ar dhuine, agus torthaí ó *Thacar Táscaire Leanaí agus Daoine Óga*

Tugann an tuairisc An Méid a Cheapaimidne le fios go bhfuil sé tábhachtach do leanaí agus do dhaoine óga meas a bheith orthu, iad a bheith nasctha agus iad ag cur lena saol. Go háirithe, dúirt roinnt leanaí gurbh é ceann de na rudaí is fhearr faoi bheith ina leanbh in Éirinn ná go bhfuil sé de cheart ag gach leanbh go gcaithfí go cothrom leo, agus go bhfuil sé de cheart ag gach leanbh a dtuairimí a chur in iúl ina saol féin, agus go nglacfaidh daoine fásta go dáiríre leo.³⁹ Dar le leanbh amháin, “Is é an rud is fearr faoi bheith i do leanbh in Éirinn ná páirceanna súgartha saor in aisce atá oscailte do chách, spóirt saor in aisce, oideachas saor in aisce, go leor duilliúr agus siamsaíochta, ach is tábhachtaí go gcaitear go cothrom le gach duine.” Bhí tuairimí den chineál céanna ag roinnt leanaí ar a dtuairimí a bheith dáiríre, agus dúirt duine amháin acu “Is é an rud is fearr maidir le bheith i do leanbh ná go nglactar leis go dáiríre.” D’aontaigh leanaí nach raibh ciníochas agus cineálacha eile claontachta inghlactha in Éirinn.

Ach nuair a fiafraíodh díobh cad nár thaitin leo faoi Éirinn, is minic a luaigh leanaí an timpeallacht agus an aeráid, lena n-áirítear truailiú, bruscar agus loitiméireacht. Phléigh leanaí an t-idirdhealú freisin, a léirigh téamaí ar nós an chiníochais, ach freisin deighilt shuntasach idir uirbeach agus tuaithe na hÉireann. Bhain roinnt leanaí leas as a dtaití féin, agus dúirt duine amháin: “Ní maith liom na hospidéal ar fad mar ceapaim go mbreathnaíonn cuid de na dochtúirí síos ar dhaoine daite agus go mb’fhéidir go n-oibreodh siad níos moille ar a son. Dá mbeinn mar chuid den Rialtas dhéanfainn cinnte de nach mbeadh an fhoireann ar fad ciníoch. Le cúpla athrú, táim cinnte go bhféadfadh Éire a bheith ina háit iontach chun cónaí ann.”

D’ardaigh leanaí ceisteanna freisin maidir leis an méid a éisteadh lena nglór, agus glacadh dáiríre lena dtuairimí. Mar a achoimríonn an tuarascáil, “chuir na leanaí síos ar a míshástacht nuair nach raibh guth ná rogha acu ar chúrsaí a théann i bhfeidhm orthu. Áiríodh leis seo rogha ábhar scoile ach réimse ceisteanna eile maidir le daoine óga chomh maith; maidir lena bheith ag fanacht ina suí déanach san oíche, a bheith ag féachaint ar an teilifís, a bheith ag imirt cluichí ríomhaireachta agus araile. Léiríodh i líon beag freagraí gur mhothaigh na rannpháirtithe gur tugadh an chluas bhodhar dóibh i gcoitinne agus gur bheag measa a léiríodh ar mheon daoine óga nó ar dhaoine ó ghrúpaí ar an imeall.” D’ardaigh leanaí é seo freisin mar rud atá le hathrú faoi Éirinn, ag moladh gur cheart dóibh níos mó tuairimí a fháil ar cheisteanna ar nós rogha ábhar i scoileanna.

BHAIN ROINNT PÁISTÍ LEAS AS A DTAITHÍ FÉIN, AGUS DÚIRT PÁISTE AMHÁIN: “NÍ MAITH LIOM NA HOSPIDÉIL AR FAD MAR CEAPAIM GO MBREATHNAÍONN CUID DE NA DOCHTÚIRÍ SÍOS AR DHAOINE DAITE AGUS GO MB’FHÉIDIR GO N-OIBREODH SIAD NÍOS MOILLE AR A SON. DÁ MBEINN MAR CHUID DEN RIALTAS DHÉANFAINN CINNTE NACH MBEADH AN FHOIREANN AR FAD CINÍOCH. LE CÚPLA ATHRÚ, TÁIM CINNTE GO BHFÉADFADH ÉIRE A BHEITH INA HÁIT IONTACH CHUN CÓNÁÍ ANN.”

³⁹ Deirdre Fullerton, *An Méid a Cheapaimidne: Comhairliúchán le Leanaí agus Daoine Óga ar Chearta Leanaí 2021* (An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, 2022), Ich.6.

An Plean Gníomhaíochta Náisiúnta i gCoinne an Chiníochais 2023-2027.

Moltar sa Phlean Gníomhaíochta Náisiúnta i gCoinne an Chiníochais gníomhartha chun cabhrú le hÉirinn a dhéanamh mar áit ina n-aithnítear go hiomlán tionchair an chiníochais agus ina dtugtar aghaidh go gníomhach orthu.

An Straitéis Náisiúnta um Chuimsiú an Lucht Siúil agus na Romach 2017-

2021. Tionscnamh tras-rannach atá sa Straitéis Náisiúnta um Chuimsiú an Lucht Siúil agus na Romach chun feabhas a chur ar shaol an Lucht Siúil agus na Romach in Éirinn, lena n-áirítear leanaí agus daoine óga.

Straitéis Chuimsithe LGBTI+ 2019-2021. Tá an Straitéis Chuimsithe LGBTI+ deartha chun cuimsiú, comhionannas, sláinte agus sábháilteacht a chur chun cinn do dhaoine aonair LGBTI+, ag cinntiú go gcuirtear na hathruithe is gá chun deireadh a chur leis na bacainní a d'fhéadfadh cosc a chur ar dhaoine aonair LGBTI+ a bheith á láimhseáil mar rannpháirtithe iomlána agus comhionanna.

Straitéis Náisiúnta do Mhná agus do Chailíní 2017-2020. Aithníodh sa Straitéis Náisiúnta do Mhná agus do Chailíní 2017-2020 na bacainní a chuireann cosc ar mhná a lánacmhainneacht a bhaint amach agus deiseanna ar chomhchéim le fir a thapú agus d'fhéach le dul i ngleic leo, ag cur chun cinn luachanna sochaíocha, mar atá, comhionannas, neamh-idirdhealú, cuimsitheacht, flaitiúlacht, trasnaíocht, éagsúlacht agus meas ar chearta an duine. Sa Chlár don Rialtas, gheall an Rialtas straitéis nua a fhorbairt agus a chur i bhfeidhm do mhná agus do chailíní.

Beartas Náisiúnta um Shoghluaisteacht Inbhuanaithe. Tá sé mar aidhm ag an mBeartas Náisiúnta um Shoghluaisteacht Inbhuanaithe é a dhéanamh níos éasca do dhaoine siúl, rothaíocht agus iompar poiblí a roghnú go laethúil in ionad a bheith orthu carr peitрил nó díosail a úsáid. Tá sé mar aidhm ag spriocanna soghluaisteachta inbhuanaithe nuashonraithe sa Phlean Gníomhaíochta Aeráide 2023 méadú 50% a sheachadadh ar thurais taistil ghníomhacha laethúla, méadú 130% ar thurais laethúla iompair phoiblí, agus laghdú 20% ar iomlán na gciliméadar feithicle a taistealaítear faoi 2030.

Is í An Straitéis 20-Bliain don Ghaeilge 2010-2030 an straitéis tras-rialtais atá dírithe ar úsáid na Gaeilge a chothú agus a neartú sa tsochaí ar fud na hÉireann. Tá naoi réimse gníomhaíochta sa straitéis agus impleachtaí ag cuid acu sin ar dhaoine óga. Cuirtear béim ar leith sa Straitéis ar thacaíochtaí teanga a chur ar fáil do theaghlaigh a bhfuil Gaeilge mar theanga tí acu, laistigh agus lasmuigh den Ghaeltacht. Is léiriú é seo ar na dúshlán bhreise a bhíonn roimh thuismitheoirí a thógann a leanaí trí mheán na Gaeilge.

Bosca 12. Beartais atá ann cheana

TOSAÍOCHT: TIMPEALLAUGHT DHIGITEACH

Tháinig an timpeallacht dhigiteach chun cinn mar ábhar inní do thuismitheoirí le linn an chomhairliúcháin phoiblí a rinneadh le linn fhorbairt Éire Óg. Bhí inní ann faoi ábhar míchuí atá ar fáil do leanaí agus daoine óga, agus an tionchar a bhíonn ag an ábhar seo agus ag na meáin shóisialta ar mheabhairshláinte/inní. Cúis inní freisin ba ea an easpa rialála ar na meáin shóisialta, drochbhainistíocht na sábháilteachta ar líne, agus an baol méadaithe cibearbhulaíochta agus mealltóireacht ar líne.

Tá cur chuige uile-Rialtais ann maidir le rialáil dhigiteach agus sábháilteacht leanaí, go háirithe tríd an Straitéis Dhigiteach Náisiúnta. Maidir le sábháilteacht ar líne, is cuid thábhachtach den straitéis sin cur i bhfeidhm an Achta um Shábháilteacht ar Líne agus um Rialáil Meán (OSMR) atá faoi stiúir na Roinne Turasóireachta, Cultúir, Ealaíon, Gaeltachta, Spóirt agus Meán.

I mí an Mhárta 2023, cuireadh tús le forálacha sábháilteachta ar líne an Achta OSMR agus bunaíodh Coimisiún na Meán go foirmiúil, lena n-áirítear ceapadh Coimisinéir Sábháilteachta Ar Líne. Mar chuid den chur chuige comhleanúnach maidir le rialáil dhigiteach tá feidhmeanna rialála ag Coimisiún na Meán a bhaineann le sábháilteacht leanaí ar líne. Mar a fhoráiltear faoin Acht OSMR, bunóidh an Coimisiún Coiste Comhairleach Óige chun deis a thabhairt do leanaí a bheith rannpháirteach agus a dtuairimí a chur in iúl, go háirithe maidir le sábháilteacht ar líne.

FEABHAS AR SHÁBHÁILTEACHT AR LÍNE

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
60.1 UNCRC	An Roinn Turasóireachta, Cultúir, Ealaíon, Gaeltachta, Spóirt agus Meán	An tAcht um Shábháilteacht ar Líne agus Rialáil na Meán a chur i bhfeidhm, ag tarraingt ar mholtaí an UNCRC ar rialáil dhigiteach.	2023-2028

TOSAÍOCHT: RANPHÁIRTÍOCHT SA DAONLATHAS

Tá sé léirithe ag taighde a rinne an OECD le déanaí, cé go bhfuil meánmhuinín ag Éirinn sa Rialtas go ginearálta, go bhfuil an bhearna ó ghlúin go glúin anseo ar an gceann is airde san OECD. Ar an meán, is gnách go mbíonn muinín ag 36.9% de dhaoine idir 18-29 sa rialtas, i gcomparáid le 45.9% díobh siúd atá 50 bliain d'aois agus níos sine. Chun aghaidh a thabhairt air seo, tá sé tábhachtach go ndéanfaí iarracht níos mó daoine óga a bheith rannpháirteach sa chinnteoireacht ó aois níos luaithe, chomh maith le dul i ngleic leis na fadhbanna sonracha ábhartha atá rompu.

In Éirinn, mar atá i go leor tíortha daonlathacha, is lú an seans go vótálfaidh daoine óga go ginearálta ná daoine scothaosta. Léiríonn sonraí ón staidéar Ag Fás Suas in Éirinn, staidéar fadaimseartha ar leanaí agus daoine óga in Éirinn, gur cláraíodh díreach os cionn leath na ndaoine óga i gcohórt amháin a bhí i dteideal vóta a chaitheamh i dtoghchán 2016.⁴⁰ Mar sin féin, is gnách go bhfeiceann daoine óga in Éirinn an vótáil mar bhealach tábhachtach lena gcearta a fheidhmiú. De réir staidéar Eorabharaiméadair, mheas daoine óga na hÉireann vótáil i dtoghcháin agus agóidíocht le chéile mar na gníomhartha is éifeachtaí chun do ghuth a chur in iúl.⁴¹

⁴⁰ Desmond O'Mahony, Eoin McNamara, Rebecca McClintock, Aisling Murray, Emer Smyth agus Dorothy Watson, *Ag Fás Aníos in Éirinn: Saol Daoine 20 Bliain d'Aois: An tAistriú go hAosacht a Dhéanamh* (Rialtas na hÉireann, 2021), lch.59.

⁴¹ Gnóthaí Poiblí na hEorpa Ipsos, Suirbhé Óige Pharlaimint na hEorpa (An tAontas Eorpach, 2021), lch.34.

GNÍOMH
61

RANNPHÁIRTÍOCHT SA DAONLATHAS

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
61.1	An Coimisiún Toghcháin	Mar atá sainordaithe ag an Acht um Athchóiriú Toghcháin 2022, feasacht an phobail ar phróisis toghcháin agus dhaonlathacha an Stáit, agus rannpháirtíocht iontu, a chur chun cinn agus an pobal a spreagadh chun vótáil ag imeachtaí toghcháin. Déanfaidh sé é seo trí chlár oideachais agus faisnéise, lena n-áirítear trí thógáil ar chumasú réamhchláraithe do dhaoine 16 agus 17 mbliana d'aois, dá bhforáiltear san Acht um Athchóiriú Toghcháin 2022.	Ar siúl faoi láthair
61.2	An Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreachta	Agus é á threorú ag gealltanais an Chláir don Rialtas, breithneoidh an tAire Tithíochta aon mholtaí ón gCoimisiún Toghcháin a eascraíonn as aon taighde a dhéanann sé ar thaithí na hAlban maidir leis an aois vótála a íslíú go 17 mbliana d'aois.	2024

GNÍOMHARTHA BREISE

Rochtain ar Iompar Poiblí

De réir an tSuirbhé Náisiúnta Taistil 2019:

- Daoine óga idir 18-24 bliana d'aois ba mhó ba dhóigh d'aon aoisghrúpa a luaigh costas mar bhac ar úsáid seirbhísí bus nó iarnróid.
- Ar aon dul leis an daonra i gcoitinne, ba dhóigh go luafadh daoine óga bealaí níos díri, úsáid níos éasca as seirbhísí, agus luach níos fearr mar fhachtóirí a d'fhág gur dóichí go n-úsáidfeadh siad iompar poiblí.

Sa chomhairliúchán poiblí le déanaí maidir leis an gCreat Beartais, luaigh freagróirí lena n-áirítear leanaí agus daoine óga, tuismitheoirí, gairmithe agus daoine fásta eile, costas an iompair mar fhadhb, go háirithe ós rud é go mbaineann sé le hoideachas, chomh maith le fonn ginearálta le haghaidh tuilleadh bonneagair iompair phoiblí.

Thug roinnt freagróirí tosaíocht do sheirbhísí naisc áitiúla nua agus feabhsaithe do phobail tuaithe, lena n-áirítear naisc iompair shaincheaptha le seirbhísí meabhairshláinte nó seirbhísí eile do dhaoine óga. Thuairiscigh cúramóirí óga go gcuireann droch-rochtain ar iompar i gceantair thuaithe isteach go mór orthu. Forbairt shuntasach amháin sa réimse seo ba ea seoladh an Chárta Leap do d'Aosaigh Óga in 2022, a thug rochtain do dhaoine óga idir 19 agus 23 bliain d'aois, agus dóibh siúd atá 16 bliana d'aois agus níos sine in oideachas tríú leibhéal lánaimseartha, ar lascaine táille 50% ar gach seirbhís Oibleagáide Seirbhíse Poiblí agus ar sheirbhísí tráchtála rannpháirteacha i gcomparáid le táillí Leap do dhaoine fásta. Faoi Bhuiséad 2024, leathnófar an Scéim seo chun daoine óga idir 19 agus 25 bliana d'aois a chuimsiú..

GNÍOMH
62

BAILIÚ SONRAÍ IOMPAIR

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
62.1	An Roinn Iompair; An tÚdarás Náisiúnta Iompair (NTA)	Dul i dteagmháil leis an NTA maidir le bailiú sonraí paisinéirí iompair phoiblí. Roghanna a fhiosrú lena chinntiú go mbaileofar sonraí leordhóthanacha iontaofa ar phatrúin taistil leanaí agus daoine óga (0-23), trí shonraí an Chárta Leap a bhailíonn an NTA, an Suirbhé Náisiúnta Taistil nó meicníocht eile. Ba cheart na sonraí seo a úsáid chun cabhrú le beartas a bhrú chun cinn chun a chinntiú go nglacann an t-iompar poiblí cion níos mó de thurais.	2023-2820

Rannpháirtíocht Leanáí agus Óige le Talmhaíocht agus Bia

Is cuid thábhachtach de chultúr, stair agus geilleagar nua-aimseartha na hÉireann iad talmhaíocht agus bia. Ba cheart go mbeadh leanaí agus daoine óga ar an eolas faoin earnáil bia agus talmhaíochta, agus ba cheart a nglór a chur san áireamh nuair a dhéantar beartas sa réimse seo, go háirithe má dhéantar difear díreach dóibh féin nó dá muintir. Ina theannta sin, tá saincheisteanna sonracha ann maidir le hinbhuanaitheacht idirghlúine thalmhaíocht na hÉireann, agus an fheirmeoireacht a dhéanamh ina rogha gairme tarraingteach do leanaí agus do dhaoine óga. De réir an Daonáirimh Talmhaíochta in 2020, tá formhór na bhfeirmeoirí 55 bliain d'aois nó níos sine, agus níl ach 9,338 feirm, nó 6.9% á reáchtáil ag daoine aonair atá 35 bliain d'aois nó níos óige.

Aithníonn *Fís Bia 2030*, an straitéis nua deich mbliana d'earnáil agraibhia na hÉireann, an tábhacht a bhaineann le hidirphlé agus comhpháirtíochtaí éifeachtacha le leanaí agus daoine óga. Agus é seo san áireamh, deir sé “go gcaithfidh an earnáil agraibhia dul i dteagmháil le leanaí agus le mic léinn”. Áitítear sa straitéis go bhfuil athnuachan ó ghlúin go glúin ríthábhachtach chun inmharthanacht agus inbhuanaitheacht shóisialta earnáil agraibhia na hÉireann agus na tuaithe in Éirinn amach anseo a chinntiú. Déanfaidh *Fís Bia 2030*, a bheidh ar siúl i gcomhthráth leis an gcreat seo, dul chun cinn suntasach sa réimse seo laistigh den deich mbliana seo.

GNÍOMH
63

RANPHÁIRTÍOCHT LE TALMHAÍOCHT

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
63.1	An Roinn Talmhaíochta, Bia agus Mara	Dul chun cinn a dhéanamh ar na huailmhianta athnuachana ó ghlúin go glúin i bhFís Bia 2030 agus i bPlean Straitéiseach CBT na hÉireann 2023-2027. Tionscnaimh shonracha a chur chun cinn do leanaí agus do dhaoine óga chun rannpháirtíocht níos mó le agraibhia a chinntiú, lena n-áirítear an rogha maidir le togra chun Fóram Náisiúnta Bia don Aos Óg a bhunú.	2024

Obair a Thacaíonn le Teaghlaigh

Tagraíonn obair atá cairdiúil don teaghlach d'fhostaíocht a thacaíonn le hoibríthe chun a ngealltanais teaghlaigh a chomhlíonadh, agus taitneamh a bhaint as saol an teaghlaigh chomh fada agus is féidir, lena n-áirítear cianobair agus obair sholúbtha. Léiríonn tuarascáil an Rialtais ar Chianobair in Éirinn 2019 go bhfuil suim mhéadaitheach ó thaobh beartais de i bpoitéinseal socrúithe oibre solúbtha agus cairdiúla don teaghlach, lena n-áirítear cianobair, chun cothromaíocht fheabhsaithe oibre-saoil agus cuimsitheacht an mhargaidh saothair a éascú i measc cohóirt a bhfuil rátaí rannpháirtíochta níos ísle acu amhail mná agus daoine a bhfuil freagrachtaí cúraim orthu. Spreag tosú na paidéime plé níos leithne ar chothromaíocht oibre-saoil, agus ar na deiseanna agus na dúshláin a léirigh bealaí nua oibre, a bhfuil impleachtaí suntasacha acu go léir ar leas leanaí agus daoine óga.

Tugann fianaise le déanaí le fios freisin go bhféadfadh fadhbanna ar leith a bheith ann i réimse na hoibre a thacaíonn le teaghlaigh in Óglaigh na hÉireann, a bhaineann le saincheisteanna eile a bhaineann le comhionannas san ionad oibre. De réir an [Choimisiúin ar Óglaigh na hÉireann](#), d'fhéadfadh go mbeadh roinnt cleachtas fruilithe neamhchairdiúil le teaghlaigh. Mhol an Coimisiún “athchóiriú práinneach ar shocrúithe oibre chun seirbhís sholúbtha agus cleachtais oibre níos cairdiúla don teaghlach.” Níos forleithne, fuair an tuarascáil amach go raibh i Óglaigh na hÉireann “fianaise ar chultúr a chuireann míbhuntáistí, nó i gcásanna áirithe, damáistí, catagóirí áirithe daoine laistigh den eagraíocht, amhail céimeanna níos ísle, mná, oifigigh níos óige agus speisialtóirí.”⁴²

GNÍOMH 64

OB AIR A THACAÍONN LE TEAGHLAIGH

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
64.1	An Roinn Fiontar, Trádála agus Fostaíochta	Reachtáil a dhéanamh ar cheart na n-oibríthe cianobair a iarraidh trí thosach feidhme fhorálacha ábhartha An tAcht um Chothromaíocht Saoil Oibre agus Forálacha Ilghnéitheacha 2023.	2024
64.2	An Roinn Leaná, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Cuir tús le forálacha ábhartha an Achta um Chothromaíocht Saoil Oibre agus Forálacha Ilghnéitheacha 2023 a thug ceart chun obair sholúbtha a iarraidh do thuismitheoirí agus do chúramóirí, tar éis Cód Cleachtais a ullmhú ar cianobair agus ar obair sholúbtha.	2024
64.3	An Roinn Fiontar, Trádála agus Fostaíochta; Coimisiún um Chaidreamh san Ionad Oibre	An Coimisiún um Chaidreamh san Ionad Oibre chun Cód Cleachtais a fhorbairt chun treoir a sholáthar maidir le socrúithe cianobair agus solúbtha oibre.	2024

ar lean

⁴² An Coimisiún um Óglaigh na hÉireann, *Tuarascáil an Choimisiúin ar Óglaigh na hÉireann* (An Coimisiún um Óglaigh na hÉireann, 2022), lch.74.

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE	
64.4	An Roinn Fiontar, Trádála agus Fostaíochta	Treoir na Roinne Fiontar, Trádála agus Fostaíochta a chur chun cinn maidir le suíomh gréasáin agus seicliosta Fostóra a Oibriú go cianda.	2023-8
64.5	An Roinn Fiontar, Trádála agus Fostaíochta; IDA Éireann; Fiontraíocht Éireann; Oifigí Fiontair Áitiúla	Rannpháirtíocht leanúnach fiontraíochta ag gníomhaireachtaí ar nós IDA Éireann, Fiontraíocht Éireann, agus Oifigí Fiontair Áitiúla a chinntiú chun scileanna cianoibre, dea-chleachtas agus comhionannas a chur chun cinn.	2023-8
64.6	An Roinn Comhshaoil, Aeráide agus Cumarsáide; An Roinn Fiontar, Trádála agus Fostaíochta	Comhlánaigh agus déan measúnú ar thionchair an ama oibre laghdaithe nó seachtain oibre ceithre lá.	2024

GNÍOMH 65 COMHIONANNAS & CAIRDIÚIL DON TEAGHLACH AG OBAIR IN ÓGLAIGH NA hÉIREANN

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE	
65.1	An Roinn Cosanta	Deireadh a chur le díolúine Óglaigh na hÉireann ón Acht um Eagrú Ama Oibre 1997.	2025
65.2	An Roinn Cosanta	Mar chuid de mholtaí an Choimisiúin um Thuarascáil Óglaigh na hÉireann, chun nuashonruithe a sholáthar ar an obair atá le déanamh ag údarais mhíleata chun próifíl a fhorbairt ar phearsanra reatha Óglaigh na hÉireann atá ag fónamh mar bhealach chun tacú leis na cineálacha cur chuige fadtéarmacha chun a chinntiú go léiríonn Óglaigh na hÉireann éagsúlacht shochaí na hÉireann, lena n-áirítear daoine óga.	2023-2028

Inscne a Aithint

D'aithin daoine óga a ndeachthas i gcomhairle leo mar chuid d'ullmhú na *Straitéise Náisiúnta Óige LGBTI+ 2018-2020* an gá atá le haitheantas inscne níos fearr do dhaoine óga trasinscneacha. Ba iad na pointí sonracha a ardaíodh a bhain le haitheantas dlíthiúil na ngrúpaí seo ná:

- An gá le cuimsiú neamh-dhénártha laistigh den Acht um Aithint Inscne;
- Feabhas a chur ar aitheantas inscne do dhaoine faoi 18 mbliana d'aois;
- An próiseas a shimpliú chun ainm duine a athrú, agus foirmeacha oifigiúla a mhodhnú chun inscne éagsúla a léiriú lena n-áirítear neamh-dhénártha,⁴³

⁴³ Deirdre Fullerton agus Maria Herron, *An Méid a Cheapaimidne: Athbhreithniú ar chomhairliúcháin roimhe seo le leanaí agus daoine óga mar chuid de phróiseas tuairiscithe UNCRC* (An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, 2022), lch 20-21..

Tá sé de cheart ag gach leanbh agus duine óg a bhféiniúlacht féin a chur in iúl, agus ba chóir go gcaithfí le gach duine óg le dínit beag beann ar a bhféiniúlacht inscne.

GNÍOMH 66 INSCNE A AITHINT

UIMH. ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
66.1 UNCRC	An Roinn Coimirce Sóisialaí I gcomhréir leis an mBille Sláinte (Atáirgeadh Daonna Cuidithe), leasú an tAcht um Aitheantas Inscne 2015 chun ligean do leanaí idir 16 agus 17 mbliana d'aois aitheantas dlíthiúil a bhaint amach dá bhféiniúlacht inscne trí nós imeachta simplithe. Reachtaíocht a ullmhú agus a thabhairt isteach chun an próiseas aitheantais inscne a leasú do leanaí 16 agus 17 mbliana d'aois.	2024
66.2 UNCRC	An Roinn Coimirce Sóisialaí; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige Taighde a chríochnú ar chóras aitheantais inscne a thabhairt isteach do leanaí faoi bhun 16 bliana d'aois i ndlúthchomhairle le leanaí, lena n-áirítear leanaí trasinscneacha.	2023

Feasacht Aeráide

De réir [tuarascála UNICEF](#) in 2015, is leanaí is mó a bheidh thíos leis mar gheall ar athrú aeráide, agus déanfaidh athrú aeráide na héagothroime atá ann cheana féin níos measa. Ag féachaint ar na príomhrioscaí aeráide de réir réigiúin, d'áitigh an tuarascáil go mbeidh tionchar níos mó ag daoine san Eoraip ar raon leathan dálaí díobhálacha comhshaoil mar thriomach mhór nó tuilte. Meastar go mbeidh na tionchair a eascraíonn as leibhéil na farraige ag ardú, ráig tine fiáin, ganntanas uisce úr, bithéagsúlacht agus truailliú aeir, ag scaipeadh galar, coinníollacha contúirteacha riospráide, ag cur le himirce éigeantach agus ag cur níos mó éagothroime sóisialta agus eacnamaíocha leis, a mbeidh tionchar díréireach acu ar ghrúpaí imeallaithe, go háirithe leanaí.⁴⁴ D'aithin na Náisiúin Aontaithe go bhfuil an éigeandáil aeráide, titim na bithéagsúlachta agus an truaillithe forleatach ina mbagairt phráinneach agus sistéamach do chearta leanaí ar fud an domhain.⁴⁵

⁴⁴ UNICEF, *Unless we act now: Tionchar athrú aeráide ar leanaí* (UNICEF, 2015).

⁴⁵ Coiste na Náisiúin Aontaithe um Chearta an Linbh Trácht Ginearálta Uimh. 26 (2023) ar chearta leanaí agus an comhshaoil, agus fócas ar leith ar an athrú aeráide (Na Náisiúin Aontaithe, 2023) ar fáil ar líne ag : https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FCG%2F26&Lang=en (11 Meán Fómhair 2023).

Ina theannta sin, d'athdhearbhaigh Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, nuair a foilsíodh a Thráchtá Ginearálta Uimh. 26⁴⁶, d'oibleagáidí gach stáit bearta reachtaíochta agus riaracháin a chur i bhfeidhm go práinneach chun aghaidh a thabhairt ar dhochar díobhálach comhshaoil, ag iarraidh ar chomhghníomhaíocht láithreach ag gach Ballstát agus a ráthú go bhfuil leanaí in ann a gcearta a fheidhmiú maidir le tionchair an athraithe aeráide a mhaolú. Chuir an Coiste béim go sonrach ar na stáit go gcaithfidh stáit gealltanais a thabhairt freisin gníomh práinneach agus treallúsach a dhéanamh chun leanaí a chosaint lena n-áirítear i gcoinne damáiste comhshaoil ó ghníomhaíochtaí tráchtála, lena n-áirítear 'gach beart riachtanach a ghlacadh chun cosaint a thabhairt i gcoinne dochar do chearta leanaí a bhaineann le hathrú aeráide de bharr fiontair ghnó, a leithéid Amhail a chinntiú go laghdaíonn gnólachtaí a n-astaíochtaí go tapa'.

Tá an Rialtas ag iarraidh daoine óga a mhealladh, a chumasú agus a chumhachtú trí idirphlé dhá threo as a dtiocfaidh comhchruthú ar ghníomhartha aeráide atá fúintach, cuimsitheach, inrochtana agus cothrom. Is é an NDCA an príomhthionscnamh an Rialtais trína bhfuil an t-uaillmhian seo á bhaint amach in Éirinn. Cuireann an Tionól Náisiúnta Óige ar Aeráid, atá comhdhéanta de 50 duine óg idir 12 agus 24 bliana d'aois, go mór leis an bpróiseas seo, agus breithneofar a mholtaí le déanaí lena gcur san áireamh sa Phlean Gníomhaíochta Aeráide 2024 atá le teacht.

GNÍOMH 67 FEASACHT AERÁIDE

UIMH.	ÚINÉIR	GNÍOMH	AMLÍNE
67.1	An Roinn Comhshaoil, Aeráide agus Cumarsáide	Aitheantas a thabhairt do ról ceannaireachta leanaí agus daoine óga atá ag tacú le beartas aeráide, agus a chinntiú go gcuireann an tsochaí go léir, lena n-áirítear tuismitheoirí, leis na hiarrachtaí seo freisin.	2023
67.2	An Roinn Comhshaoil, Aeráide agus Cumarsáide; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Lítearthacht aeráide a chur chun cinn i measc tuismitheoirí.	2024-2028
67.3	An Roinn Comhshaoil, Aeráide agus Cumarsáide; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige	Eolas a chur ar fáil do leanaí maidir leis an tionchar coibhneasta a bhíonn ag gníomhartha ar son an chomhshaoil agus ag beartais ar son an chomhshaoil, agus ar iompraíochtaí a mbíonn tionchar diúltach acu ar an aeráid, agus aird á tabhairt ar an tionchar coibhneasta a d'fhéadfadh a bheith ag gníomh aonair ar mhiondealú aeráide.	2024

⁴⁶ Oifig Ard-Choimisinéir na Náisiún Aontaithe um Chearta an Duine (OHCHR), *Gníomh práinneach de dhíth ag Stáit chun dul i ngleic le hathrú aeráide, a deir Coiste na Náisiún Aontaithe mar threoir maidir le cearta leanaí agus Comhshaoil* (OHCHR, 2023) ar fáil ar líne ag <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/08/urgent-action-states-needed-tackle-climate-change-says-un-committee-guidance> (11 Meán Fómhair 2023).

AGUISÍNÍ

AGUISÍN A: GNÍOMHAÍOCHTAÍ Á N-AISTRIÚ GO HÉIRE ÓG Ó NA CHÉAD 5

Na Chéad 5: Tá an Straitéis Uile-Rialtais do Naíonáin, Leanaí Óga agus a dTeaghlaigh 2019-2028 mar chomh-straitéis den Chreat Beartais Náisiúnta do Leanaí agus do Dhaoine Óga ‘Torthaí Níos Fearr, Todhchaí Níos Gile 2014-2020’ agus an clár a thiocfaidh i gcomharba uirthi Éire Óg 2023-2028. Díríonn Cuid 2 de Phlean Cur Chun Feidhme Na Chéad 5 ar ghníomhartha a bhaineann go díreach le naíonáin, le leanaí óga agus le teaghlaigh a bhaint amach. Baineadh na gníomhartha seo a leanas, a bhaineann le tréimhse ama níos leithne ó 0 – 24 bliana d’aois, ó Na Chéad 5 agus díreofar orthu i gcur chun feidhme agus i socruithe monatóireachta Éire Óg amach anseo.

GNÍOMH STRAITÉISEACH	GNÍOMH	GNÍOMH A THÁINIG Ó NA CHÉAD 5	CEANNASAÍ
Córas céimnithe seirbhísí do thuismitheoirí a fhorbairt a mbeidh soláthar uilíoch mar bhonn faoi, agus tacaíocht bhreise a chur ar fáil do thuismitheoirí ag brath ar a riachtanais ar bhonn céimnitheach.	A.2.2.2	Rochtain ar sheirbhísí a fheabhsú trí infheistíocht leanúnach a dhéanamh sa Chlár Cosanta, Comhpháirtíochta agus Tacaíochta Teaghlaigh.	Tusla
Cuir leis an gcóras tacaíochtaí atá ann cheana féin, déan athbhreithniú agus forbairt ar thionscnaimh chun ioncam teaghlach a bhfuil leanaí óga acu a uasmhéadú, agus béim ar leith ar leanaí atá i mbaol bochtaineachta.	A.3.1.1	Coinnigh an Creidmheas Cánach do Chúramóirí Baile faoi athbhreithniú mar chuid den phróiseas buiséadach bliantúil faoi réir beartas Rialtais.	An Roinn Airgeadais
Cuir leis an gcóras tacaíochtaí atá ann cheana féin, déan athbhreithniú agus forbairt ar thionscnaimh chun ioncam teaghlach a bhfuil leanaí óga acu a uasmhéadú, agus béim ar leith ar leanaí atá i mbaol bochtaineachta.	A.3.1.2	Foilsíodh Tuarascáil an Ghrúpa Athbhreithnithe do Chothabháil Leanaí i Samhain 2022 agus ghlac an Rialtas le moltaí an ghrúpa maidir leis an gcóras leasa shóisialaigh. Mar thoradh sin: (i) Ní bhaineann an riachtanas “iarrachtaí chun cothabháil a lorg” leis an Íocaíocht Teaghlaigh Aontuismitheora nó leis an Íocaíocht Idirthréimhseach do Chuardaitheoirí Poist a thuilleadh.	Comhcheannasaithe: An Roinn Coimirce Sóisialaí agus an Roinn Dlí agus Cirt

GNÍOMH STRAITÉISEACH	GNÍOMH	GNÍOMH A THÁINIG Ó NA CHÉAD 5	CEANNASÁÍ
		<p>(ii) Tá na forálacha maidir le gaol faoi dhliteanas á mbaint ó shocrúcháin na hÍocaíochta Teaghlaigh Aontuismitheora. Ciallaíonn sé seo nach mbeidh an Roinn Coimirce Sóisialaí ag súil le cuid de chostas na n-íocaíochtaí a lorg ón tuismitheoir nach gcónaíonn i dteach an teaghlaigh sna cásanna seo a thuilleadh. In ainneoin na bhforálacha seo a bheith bainte, tá sé fós faoi chúram tuismitheoirí go príomha, a leanaí a chothabháil.</p> <p>(iii) Ní thógfar íocaíochtaí cothabhála leanaí san áireamh sa tástáil acmhainne d'íocaíochtaí leasa shóisialaigh. Mar thoradh air seo, tiocfaidh méadú ar an íocaíocht atá á fáil ag roinnt tuismitheoirí aonair a bhfuil ráta íslithe á fháil acu faoi láthair agus beidh roinnt tuismitheoirí aonair bhreise i dteideal íocaíochta anois chomh maith.</p> <p>Ní bheidh measúnacht ar íocaíochtaí cothabhála leanaí agus socrúcháin maidir le gaol faoi dhliteanas mar chuid de thástálacha acmhainne leasa shóisialaigh a thuilleadh dóibh siúd a chuirfidh iarratas isteach ar an Íocaíocht Teaghlaigh Aontuismitheora. Tháinig na hathruithe seo i bhfeidhm ó cuireadh athruithe riachtanacha i bhfeidhm sa reachtaíocht phríomha agus sa reachtaíocht thánaisteach, chomh maith le hathruithe córasacha agus foirme.</p> <p>D'fhoilsigh an tAire Dlí agus Cirt an chéad Straitéis um Cheartas Teaghlaigh ag an am céanna, ina léirítear réimse spriocanna agus gníomhartha a chuirfidh leanaí ag croílár an athchóirithe sa chóras ceartas teaghlaigh. Moladh i gceann de na gníomhartha sa Straitéis go ndéanfaí athbhreithniú ar chur i bhfeidhm orduithe cothabhála leanaí agus go n-aithneofaí moltaí chun athchóiriú a dhéanamh ar an bpróiseas sin.</p>	

GNÍOMH STRAITÉISEACH	GNÍOMH	GNÍOMH A THÁINIG Ó NA CHÉAD 5	CEANNASAÍ
Cuir leis an gcóras tacaíochtaí atá ann cheana féin, déan athbhreithniú agus forbairt ar thionscnaimh chun ioncam teaghlach a bhfuil leanaí óga acu a uasmhéadú, agus béim ar leith ar leanaí atá i mbaol bochtaineachta.	A.3.1.3	Leanúint ar aghaidh leis an tacaíocht a thugtar do dhaoine, lena n-áirítear teaghlaigh a bhfuil leanaí óga acu, le go mbeidh siad in ann a riachtanais fhuinnimh a chomhlíonadh agus béim a leagan ar fheabhsaithe éifeachtúlachta fuinnimh níos doimhne a chuideoidh linn dul i ngleic le bunchúiseanna bochtaineachta fuinnimh.	An Roinn Comhshaoil, Aeráide agus Cumarsáide
Tacú leis an obair chun tithíocht chúí a fhorbairt chun riachtanais naíonáin, leanaí óga agus a dteaghlaigh a chomhlíonadh.	A.3.2.1	De réir na mbeartas a leagtar amach in 'Tithíocht do Chách, Plean Nua Tithíochta d'Éirinn', réimse gníomhartha a chur i bhfeidhm a chinnteoidh soláthar tithíochta níos fearr agus go dtiocfaidh méadú ar líon na dtithe sóisialta, líon na dtithe ar phraghas réasúnta agus líon na dtithe príobháideacha le go mbeidh tithíocht chúí ar fáil do theaghlaigh.	An Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht
Tacú leis an obair chun tithíocht chúí a fhorbairt chun riachtanais naíonáin, leanaí óga agus a dteaghlaigh a chomhlíonadh.	A.3.2.2	Níos mó áiseanna cóiríochta a chur ar fáil a bheidh feiliúnach do theaghlaigh gan dídean agus a chinntiú go gcuirtear na tacaíochtaí cuí ar fáil do na teaghlaigh seo a thacóidh leo teacht ar theach eile a bheidh feiliúnach dóibh san achar is giorra agus is féidir agus aird á tabhairt i gcónaí ar riachtanais agus ar chúinsí aonair na dteaghlach.	An Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht
Tacú leis an obair chun tithíocht chúí a fhorbairt chun riachtanais naíonáin, leanaí óga agus a dteaghlaigh a chomhlíonadh.	A.3.2.3	Nuair a chuirfeadh an chomhairleacht i gcrích, caighdeán maidir leis an tithíocht a thairgtear do dhaoine mar chuid den phróiseas cosanta a fhoilsiú, a chinnteoidh go mbeidh seachadadh na seirbhísí agus tacaíochtaí do dhaoine a mbeidh cónaí orthu sa chineál seo cóiríochta, lena n-áirítear naíonáin, leanaí óga agus a dtuismitheoirí, ar ardchaighdeán, cuí, sábháilte agus éifeachtach.	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige
Tacú leis an obair chun tithíocht chúí a fhorbairt chun riachtanais naíonáin, leanaí óga agus a dteaghlaigh a chomhlíonadh.	A.3.2.4	Níos mó cóiríochta a bhaineann go sonrach leis an Lucht Siúil a sholáthar trí leas a bhaint as maoiniú na nÚdaras Áitiúil do sholáthar cóiríochta mar seo.	An Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht

GNÍOMH STRAITÉISEACH	GNÍOMH	GNÍOMH A THÁINIG Ó NA CHÉAD 5	CEANNASAÍ
A chinntiú go dtabharfar aird ar riachtanais agus ar chearta naíonán, ar chearta leanaí óga agus a dteaghlach i ndearadh agus i bhforbairt an bhonneagair fhisiciúil agus shóisialta le go dtacófar le luathfhorbairt dhearfach na leanaí sna ceantair ina mbéarfar iad agus ina bhfásfaidh siad aníos.	A.3.3.1	Treoirlínte maidir le pleanáil agus le forbairt pobal a bheidh oiriúnach do leanaí a fhorbairt do na húdaráis Áitiúla. Díreofar sna treoirlínte seo ar phobail inbhuanaithe a chruthú ina gcinnteofar go mbeidh timpeallacht shábháilte ar fáil do leanaí chun a bheith ag súgradh agus ag foghlaim agus chun dul i mbun eachtraíochta. I measc na dtreoirlínte beidh moltaí maidir le spás áineasa, le scála cuí forbartha, le bealaí siúil agus rothaíochta agus spásanna poiblí lena n-áirítear spásanna súgartha agus an timpeallacht nádúrtha.	An Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht
Tacú le dea-iompar sláinte i measc mná atá ag iompar clainne, i measc naíonán, leanaí óga agus a dteaghlach, agus an dea-iompar sin a chur chun cinn.	B.4.1.5	An suíomh gréasáin mychild.ie a fhorbairt agus a chothabháil le go mbeidh rochtain ag tuismitheoirí ar eolas cuimsitheach maidir le gach gné de shláinte agus d'fholláine a leanaí, agus tacú leis an suíomh gréasáin sin le húsáid na meán sóisialta.	FSS
Tacaíochtaí agus seirbhísí maidir le hiompar sláinte a chomhcheangail le seirbhísí a fhreastalaíonn ar leanaí, agus leis an bpobal i gcoitinne.	B.4.2.2	Cuir leis na Cláir Chothaithe agus Chócaireachta sa Phobal.	FSS
Tacaíochtaí agus seirbhísí maidir le hiompar sláinte a chomhcheangail le seirbhísí a fhreastalaíonn ar leanaí, agus leis an bpobal i gcoitinne.	B.5.2.1	An Múnla Cúraim do Sheirbhísí Sláinte Péidiatrach a chur i bhfeidhm agus béim ar leith ar na gnéithe seo a leanas: <ul style="list-style-type: none"> - Méadú ar líon na bpéidiatraithe comhairleacha agus béim ar leith ar péidiatraic ghinearálta, péidiatraic éigeandála agus sláinte pobail leanaí. - Méadú ar líon na ról do d'ard-altraí liachleachta, do speisialtóirí altraí cliniciúla agus do ghairmithe sláinte agus cúram sóisialta. - Na haonaid ghéarchúraim péidiatracha réigiúnacha a fhorbairt chun an réimse cuí seirbhísí a chur ar fáil ar bhonn réigiúnach. 	Comhcheannasaithe: An Roinn Sláinte agus FSS

GNÍOMH STRAITÉISEACH	GNÍOMH	GNÍOMH A THÁINIG Ó NA CHÉAD 5	CEANNASÁÍ
Soláthar teiripeach agus leighis a chur ar fáil do naíonáin agus do leanaí óga ar bhonn rialta, cothrom agus tráthúil.	B.5.2.2	Leanúint ar aghaidh leis an tacaíocht a thugtar chun athchóiriú a dhéanamh ar sheirbhísí do leanaí faoi mhíchumas de réir an chláir 'Seirbhísí Míchumais do Leanaí agus do Dhaoine Óga a Chur Chun Cinn'.	Comhcheannasaithe: An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, An Roinn Sláinte agus FSS
Soláthar teiripeach agus leighis a chur ar fáil do naíonáin agus do leanaí óga ar bhonn rialta, cothrom agus tráthúil.	B.5.2.3	Líon na leanaí ar liostaí feithimh do chúram príomhúil agus don idirghabháil luath a laghdú agus achair fheithimh a laghdú.	Comhcheannasaithe: An Roinn Sláinte agus FSS
Soláthar teiripeach agus leighis a chur ar fáil do naíonáin agus do leanaí óga ar bhonn rialta, cothrom agus tráthúil.	B.5.2.6	Bunú an ospidéal nua leanaí a chur chun cinn chun sainseirbhísí treasacha agus ceathartha a chur ar fáil do leanaí as gach cearn den tír.	Comhcheannasaithe: An Roinn Sláinte agus FSS
A chinntiú go mbeidh meabhairshláinte dhearfach ag naíonáin, leanaí óga agus a dtuismitheoirí.	B.6.2.2	A chinntiú go dtabharfar tosaíocht do gach leanbh agus duine óg mar aon lena dteaghlaigh sa chlár 'Ag Roinnt na Físe: Beartas Meabhairshláinte do Chách' agus sa Phlean Tionscnaimh Náisiúnta Meabhairshláinte.	An Roinn Sláinte
Rochtain níos fearr a chur ar fáil do dhaoine ar sheirbhísí tacaíochta agus ar thacaíochtaí meabhairshláinte do naíonáin, do dhaoine óga agus a dteaghlaigh, agus béim ar leith ar thionscadail a chomhcheanglaíonn tacaíochtaí agus seirbhísí meabhairshláinte le suíomhanna ina bhfreastalaítear ar leanaí agus leis an bpobal i gcoitinne.	B.6.2.4	Acmhainn Sheirbhísí Meabhairshláinte do Leanaí agus d'Ógánaigh (CAMHS) a fheabhsú agus na treoirlínte athbhreithnithe a chur i bhfeidhm.	FSS

ar lean

GNÍOMH STRAITÉISEACH	GNÍOMH	GNÍOMH A THÁINIG Ó NA CHÉAD 5	CEANNASÁÍ
<p>Rochtain níos fearr a chur ar fáil do dhaoine ar sheirbhísí tacaíochta agus ar thacaíochtaí meabhairshláinte do naíonáin, do dhaoine óga agus a dteaghlaigh, agus béim ar leith ar thionscadail a chomhcheanglaíonn tacaíochtaí agus seirbhísí meabhairshláinte le suíomhanna ina bhfreastalaítear ar leanaí agus leis an bpobal i gcoitinne.</p>	B.6.2.5	<p>Rochtain níos fearr a chur ar fáil do dhaoine ar sheirbhísí meabhairshláinte do thuismitheoirí (lena n-áirítear seirbhísí comhairleoireachta agus síceolaíochta) a thugann cabhair dóibh siúd atá ag fulaingt le dúlagar iarbheirthe, le neamhoird imní agus le mí-úsáid substaintí agus bearnaí sna seirbhísí meabhairshláinte do leanaí an-óg a aithint.</p>	FSS
<p>Rochtain níos fearr a chur ar fáil do dhaoine ar sheirbhísí tacaíochta agus ar thacaíochtaí meabhairshláinte do naíonáin, do dhaoine óga agus a dteaghlaigh, agus béim ar leith ar thionscadail a chomhcheanglaíonn tacaíochtaí agus seirbhísí meabhairshláinte le suíomhanna ina bhfreastalaítear ar leanaí agus leis an bpobal i gcoitinne.</p>	B.6.2.8	<p>Leanúint ar aghaidh le seachadadh na gClár Cliniciúil a bhaineann le neamhoird itheacháin, le féindochar agus leis an idirghabháil luath i gcás siócóise (EIP), agus leanúint ar aghaidh leis an infheistíocht a dhéantar sna Cláir seo.</p> <p>a) Clár Náisiúnta Cliniciúil do Neamhoird Itheacháin.</p> <p>b) Measúnú agus bainistiú a dhéanamh de réir thorthaí an Chláir Náisiúnta Cliniciúil ar an gcaoi a gcaitear le daoine a thagann i láthair ag aonaid éigeandála tar éis féindochar a dhéanamh.</p> <p>c) Clár Náisiúnta Cliniciúil don Idirghabháil Luath i gCás Siócóise.</p> <p>d) Clár Náisiúnta Cliniciúil do Neamhord Hipirghníomhaíochta an Easnamh Airde (ADHD) i measc daoine fásta.</p> <p>e) Dé-diagnóis.</p>	FSS
<p>Ceannaireacht agus rialachas a neartú thar an gcóras luath-óige ar leibhéal náisiúnta agus ar leibhéal áitiúil.</p>	D.1.B.4	<p>Ó Bhochtaineacht go hAcmhainneacht: Clár-Phlean um Fholláine Leanáí 2023-2025 a chur chun cinn.</p>	Roinn an Taoisigh

ar lean

GNÍOMH STRAITÉISEACH	GNÍOMH	GNÍOMH A THÁINIG Ó NA CHÉAD 5	CEANNASAÍ
Ceannaireacht agus rialachas a neartú thar an gcóras luath-óige ar leibhéal náisiúnta agus ar leibhéal áitiúil.	D.1.B.5	Fadhb na bochtaineachta beatha a aithint agus a scrúdú mar thosaíocht tras-earnála faoin gclár 'Éire Óg' agus i gcomhréir le cur chun feidhme 'Éire Shláintiúil' i gcoitinne, arna stiúradh ag an Roinn Sláinte.	An Roinn Sláinte
Cuir le caighdeáin náisiúnta maidir le tacaíochtaí luath-óige chomh maith lena bhforbairt agus lena gcur i bhfeidhm.	D.2.A.2	Treoir agus tacaíocht a fhorbairt d'Aonaid Áiseanna Teaghlaigh (FRCanna) chun seachadadh an chláir FRC a fheabhsú agus a thabhairt le chéile.	Tusla
Cuir le caighdeáin náisiúnta maidir le tacaíochtaí luath-óige chomh maith lena bhforbairt agus lena gcur i bhfeidhm.	D.2.A.3	Athbhreithniú a dhéanamh ar uirlisí measúnachta agus scagthástála do naíonáin, do leanaí óga agus do theaghlaigh, go háirithe dóibh siúd a bhfuil riachtanais bhreise acu, chun comhoibriú idir ghairmithe sláinte agus gairmithe cúram sóisialta a éascú agus chun conairí atreoraithe éifeachtacha a éascú. A chinntiú go gcuirfear iad seo i bhfeidhm go seasta ar fud na tíre.	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige
Cuir le caighdeáin náisiúnta maidir le tacaíochtaí luath-óige chomh maith lena bhforbairt agus lena gcur i bhfeidhm.	D.2.A.7	An tionscadal píolótach "Doras Mícheart ar Bith" a chur i bhfeidhm i seirbhísí do naíonáin, do leanaí agus a dteaghlaigh chun a chinntiú go dtabharfar an tacaíocht chuí do dhuine ar bith a théann sa tóir ar chúnamh agus go dtacóidh na gairmithe cuí sa phobal mar is ceart leis na seirbhísí seo. Cuirfear Coistí Seirbhísí Leanaí agus Daoine Óga (CYPSCanna) agus Líonraí Seirbhísí Leanaí agus Daoine Óga (CFSNanna) an tionscadal seo i bhfeidhm agus comhcheangail acu le forbairt an Tionscnaimh Lucht Oibre Leanaí. Beidh treoirphlean athchóirithe do CYPSC agus CFSN mar bhonn taca faoin tionscnamh seo.	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige

GNÍOMH STRAITÉISEACH	GNÍOMH	GNÍOMH A THÁINIG Ó NA CHÉAD 5	CEANNASAÍ
Riachtanais maidir le lucht oibre a aithint agus a chur i bhfeidhm chun tacaíochtaí agus seirbhísí luath-óige a sheachadadh.	D.3.A.2	Plean Straitéiseach Lucht Saothair ilbhliantúil a fhorbairt ina ndíreofar ar chuir chuige chun oibríthe sóisialta agus cleachtóirí tacaíochta teaghlaigh a earcú agus a choinneáil. Scéim phiólótach a chur san áireamh ina gcuirfear dámhachtain mhaoinithe ar fáil do scoláirí Romach agus scoláirí den Lucht Siúil a bheidh mar spreagadh dóibh tabhairt faoi ghairm mar oibríthe sóisialta nó mar oibríthe cúram sóisialta amach anseo.	Tusla
Córais sonraí riaracháin maidir le naíonáin, leanaí óga agus a dteaghlaigh a fhorbairt agus a fheabhsú chun an caighdeán a mheas, agus tacú le tacaíochtaí agus seirbhísí comhtháite a sheachadadh.	D.4.B.8	Cur chuige mionchúiseach a fhorbairt chun sonraí maidir le torthaí leanaí a bhailiú ag príomhchéimeanna forbartha i saol an linbh thar chórais shláinte agus fhoghlamtha mar chuid den Chlár Taighde Tras-Rialtais. Áireofar leis na sonraí seo, gan a bheith teoranta dóibh, sonraí maidir le naíonáin agus leanaí óga.	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige
Córais mhonatóireachta agus mheasúnachta láidre a chur i bhfeidhm ar fud an Rialtais.	D.4.C.2	An obair a rinneadh cheana a fhorbairt agus a athnuachan, cur chuige modheolaíoch a fhorbairt agus a chur chun cinn chun a bheith mar bhonn eolais faoi fhreagra níos leithne de chuid an Rialtais do na moltaí deiridh ó Choiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh "go gcuirfear measúnachtaí tionchair ar chearta an linbh san áireamh sa chreat do mheasúnachtaí comhtháite maidir le tionchar sóisialta chun a chinntiú go mbeidh cinní buiséadacha i gcomhréir leis na hoibleagáidí faoin gCoinbhinsiún."	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige
Cuir chuige níos straitéisí a fhorbairt i ndáil le tacaíochtaí maoinithe do naíonáin, do leanaí óga agus a dteaghlaigh chun seirbhísí níos fearr a sheachadadh.	D.5.B.1	I gcomhthéacs an múnla nua maidir le tacaíochtaí do thuismitheoirí, cuir caighdeán cháilíochta i bhfeidhm a chuirfidh tacaíochtaí faoin maoiniú poiblí do thacaíochtaí do thuismitheoirí. Mar thoradh seo, beidh bonn níos straitéisí, níos seasmhaí agus níos inbhuanaithe faoin obair seo agus creat oscailte ag gabháil leis ina léireofar an chaoi a ndáilfear acmhainní go soiléir.	An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige

AGUISÍN B – GNÍOMHAÍOCHTAÍ RÁTHAÍOCHT LEANAÍ AN AE

Tá sé mar aidhm ag Rátháíocht Leanaí an AE cosc a chur ar agus dul i ngleic leis an eisiamh sóisialta trí bhunchaighdeáin rochtana a chinntiú ar phríomhsheirbhísí do gach leanbh san Aontas Eorpach. Tá sé mar aidhm ag an Rátháíocht chomh maith, chomhdheiseanna a chur chun cinn do leanaí atá i mbaol bochtaineachta nó eisiamh sóisialta agus deireadh a chur le míbhuntáistí atá tar éis imeacht ó ghlúin go glúin. Éilíonn sé ar Bhallstáit a chinntiú go bhfuil rochtain ag leanaí atá ar an ngannchuid ar na nithe seo a leanas:

- oideachas agus cúram luath-óige saor in aisce;
- oideachas saor in aisce (gníomhaíochtaí scoilbhunaithe san áireamh)
- cúram sláinte saor in aisce;
- cothú sláintiúil, lena n-áirítear béile sláintiúil gach lá scoile; agus
- tithíocht shásúil.

Aithnítear roinnt príomhchonstaicí i bPlean Gníomhaíochta Náisiúnta na hÉireann um Rátháíocht Leanaí san AE a chuireann bac roimh leanaí agus teaghlaigh rochtain a fháil ar sheirbhísí agus ar thacaíochtaí. Tá na príomhchonstaicí seo leagtha amach i líon intomhaiste gníomhaíochtaí agus beidh sé mar sprioc againn na gníomhaíochtaí seo a chur i bhfeidhm chun feabhsuithe fiúntacha a chur i bhfeidhm i saol na leanaí a fhulaingíonn de bharr eisiamh sóisialta. Beidh ról gníomhach le himirt ag gach rannóg agus gníomhaireacht rialtais, agus iad ag comhoibriú chun Rátháíocht Leanaí AE a chur i bhfeidhm go héifeachtach agus chun dul i ngleic leis na constaicí seo.

Baineann moladh amháin de na moltaí a rinneadh faoin Rátháíocht Leanaí AE le tuairisciú. Déanfaidh Éire tuarascáil ar an dul chun cinn a dhéantar maidir le cur chun feidhme an Phlean Gníomhaíochta Náisiúnta gach dara bliain agus seolfar an tuarascáil seo chuig Coimisiún an AE. Beidh an chéad tuarascáil le cur i gcrích i mí an Mhárta 2024. Díreofar go príomha ar na gníomhaíochtaí a cuireadh i gcrích agus ar bhearta a cuireadh i bhfeidhm ó glacadh le moltaí Rátháíocht Leanaí an AE. Tabharfar an t-eolas is déanaí maidir le gach beart beartais a leagtar amach i bplean na hÉireann. Léireofar líon na leanaí ar an ngannchuid a chuathas i dteagmháil leo agus a bhain leas as an mbeartas atá á phlé, agus tabharfar léargas ar thionchar na mbeartas seo ar na leanaí atá ar an ngannchuid.

Beidh Éire Óg, An Creat Beartais Náisiúnta do Leanaí agus do Dhaoine Óga 2023-2028, ina threoir do chur chun feidhme Rátháíocht Leanaí AE agus cinnteoidh sé go mbeidh an cur i bhfeidhm sin comhoibríoch, comhtháite agus fiúntach. Beidh cur chun feidhme agus monatóireacht an Phlean Gníomhaíochta Náisiúnta san áireamh mar chuid de struchtúir rialachais agus monatóireachta an chreata beartais, agus iad ag teacht faoi scáth níos leithne a bhaineann le cúrsaí leanaí agus óige. Mar thoradh seo, beidh na gníomhartha á meas mar chuid de chomhthéacs sóisialta níos leithne. D'fhéadfadh sé seo seachadadh seirbhísí a fheabhsú sna réimsí nach gclúdfar faoi Rátháíocht Leanaí an AE.

Is féidir teacht ar Phlean Gníomhaíochta Náisiúnta na hÉireann um Rátháíocht Leanaí an AE anseo: <https://www.gov.ie/en/publication/95dcc-irelands-eu-child-guarantee-national-action-plan/>

LEABHARLIOSTA

- Alma McCarthy, Noreen O'Connor, Tomás Ó Síocháin, agus Deirdre Frost, 2022 *Cianobair in Éirinn – Tuarascáil Suirbhé* (OÉ Gaillimh, Institiúid Whitaker & Coimisiún Forbartha an Iarthair, 2022).
- An Phríomh-Oifig Staidrimh (CSO), *Suirbhé Náisiúnta Taistil 2019* (CSO, 2020).
- An Phríomh-Oifig Staidrimh (CSO), *Suirbhé ar Ioncam agus Dálaí Maireachtála (SILC) 2022* (CSO, 2023).
- Leanaí na bPríosúnach Eoraip (COPE), *Staitisticí Éire – Leanaí na bPríosúnach* (COPE, 2022) ar fáil ar líne ag: https://childrenofprisoners.eu/facts_and_figures/statistics-ireland (22 Lúnasa 2023).
- Claire Keane, Karina Doorley, agus Dora Tuda, *COVID-19 agus Córas Leasa na hÉireann* (ESRI, 2021).
- Feidhmeannach Náisiúnta Comhairle na nÓg; An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige; An Roinn Oideachais agus Scileanna, *Conas a bhí an scoil inniu?: Tuairisc ar shuirbhé ar an gcaoi a múintear daoine óga agus conas a fhoghlaimíonn siad* (An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, 2017).
- An Coimisiún um Chánachas agus Leas, *Fondúireachtaí don Todhchaí: Tuarascáil an Choimisiúin um Chánachas agus Leas* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Coimisiún um Óglaigh na hÉireann, *Tuarascáil an Choimisiúin um Óglaigh na hÉireann* (An Coimisiún um Óglaigh na hÉireann, 2022) ar fáil ar líne ag <https://www.gov.ie/pdf/?file=https://assets.gov.ie/221085/6a8d1ccb-9cd1-4612-b109-2387c3369b1a.pdf#page=null> (23 Lúnasa 2023).
- Deirdre Fullerton, *An Méid a Cheapaimidne: Consultation with Children and Young People on Children's Rights 2021* (An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, 2022).
- Deirdre Fullerton agus Maria Herron, *An Méid a Cheapaimidne: A review of past consultations with children and young people as part of the UNCRC reporting process* (An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, 2022).
- An Roinn Talmhaíochta, *Bia agus Mara, Fís Bia 2030 – Ceannaire Domhanda i gCórais Bhia Inbhuanaithe* (Rialtas na hÉireann, 2021).
- An Roinn Talmhaíochta, *Bia agus Mara, Plean Straitéiseach CAP na hÉireann 2023-2027* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Gnó, Fiontar agus Nuálaíochta, *Cianobair in Éirinn: Poist sa Todhchaí 2019* (Rialtas na hÉireann, 2019).
- An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, *Páipéar Bán chun Deireadh a chur le Soláthar Díreach agus chun Seirbhís Tacaíochta Cosanta Idirnáisiúnta Nua a Bhunú* (Rialtas na hÉireann, 2021).
- An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, *Tacar Táscaire le haghaidh Torthaí Níos Fearr, Nuashonrú 2021 ar Thodhchaí Níos Gile* (Rialtas na hÉireann, 2022).

- An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, *Straitéis Nuálaíochta Uathachais* (Neamhfoilsithe).
- An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, *Leanaí faoi Chúram agus Daoine Fásta Óga ag Fágáil Cúraim: athbhreithniú litríochta ar thaighde na hÉireann* (Rialtas na hÉireann, 2023) ar fáil ar líne ag <https://assets.gov.ie/251292/edb6d3cf-9abf-4808-97fd-5df9d307f0e5.pdf> (22 Lúnasa 2023).
- An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, *Plean Gníomhaíochta um Míchumais 2024-2026* (Rialtas na hÉireann, 2023).
- An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, *Plean Gníomhaíochta Náisiúnta na hÉireann um Ráthaíocht Leanaí an AE* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, *Plean Gníomhaíochta Náisiúnta i gCoinne an Chiníochais* (Rialtas na hÉireann, 2023).
- An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, *Plean Gníomhaíochta Náisiúnta um Fheighlíocht Leanaí 2021-2028* (Rialtas na hÉireann, 2021).
- An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, *Scileanna Cothaithe: An Plean Fórsa Saothair don Luathfhoghlaim agus don Chúram agus don Chúram Leanaí d'Aois Scoile 2022-2028* (Rialtas na hÉireann, 2021).
- An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, *Ag Tacú le Tuismitheoirí: Múnla Náisiúnta de Sheirbhísí Tacaíochta Tuismitheoireachta* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, *Caiteachas Rialtas na hÉireann ar Leanaí in 2019: Staidéar Píolótach ar an Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige, *Mol Fianaise Cad a Oibríonn Éire* (Rialtas na hÉireann, 2023) ar fáil ar líne ag <https://whatworks.gov.ie/hub-search/> (23 Lúnasa 2023).
- An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, *Athbhreithniú meántéarmach ar Thorthaí Níos Fearr, Todhchaí Níos Gile: An Creat Beartais Náisiúnta do Leanaí agus do Dhaoine Óga 2014-2020* (Rialtas na hÉireann, 2014) ar fáil ar líne ag <https://www.gov.ie/en/publication/c79614-mid-term-review-of-better-outcomes-brighter-futures/> (22 Lúnasa 2023).
- An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, *Tús Áite do Leanaí: Treoirínte Náisiúnta um Chosaint agus Leas Leanaí 2017* (Rialtas na hÉireann, 2017).
- An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, *LEANAÍ LE FEICEÁIL AGUS LE CLOISTEÁIL 1916-2016: Tuarascáil ar chomhairliúcháin le leanaí agus daoine óga maidir lena bhfís d'Éirinn agus maidir le cuimhneamh ar na leanaí a fuair bás i 1916* (Rialtas na hÉireann, 2016).

- An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, *Na Chéad 5: Straitéis Uile-Rialtais do Leanaí, Leanaí Óga agus a dTeaghlach 2019-2028* (Rialtas na hÉireann, 2018).
- An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, *Straitéis Náisiúnta Óige LGBTI+ 2018-2020 Daoine óga LGBTI+: sofheicthe, luachmhar agus cuimsithe* (Rialtas na hÉireann, 2018).
- An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, *An Straitéis Náisiúnta um Rannpháirtíocht Leanaí agus Daoine Óga sa Chinnteoireacht, 2015-2020* (Rialtas na hÉireann, 2015).
- An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, *Spotsolas Staidrimh #4: Lucht Siúil Óg in Éirinn – Áirítear leis seo roinnt sonraí maidir le Romaigh Óga* (Rialtas na hÉireann, 2020).
- An Roinn Leanaí agus Gnóthaí Óige, *Cad a Oibríonn: Eolas a Roinnt, Todhchaí Leanaí a Fheabhsú* (Rialtas na hÉireann, 2019) ar fáil ar líne ag <https://whatworks.gov.ie/> (23 Lúnasa 2023).
- An Roinn Oideachais, *Cineáltas: Plean Gníomhaíochta ar an mBulaíocht – Cur Chuige Uile-Oideachais na hÉireann chun an bhulaíocht i scoileanna a chosc agus aghaidh a thabhairt uirthi* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Oideachais, *Comhairliúcháin – Straitéis Oideachais don Lucht Siúil agus don Phobal Romach* (Rialtas na hÉireann, 2023) ar fáil ar líne ag <https://www.gov.ie/en/consultation/2545f-traveller-and-roma-education-strategy/> (22 Lúnasa 2023).
- An Roinn Oideachais, *Straitéis Dhigiteach do Scoileanna go dtí 2027* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Oideachais, *ESD go 2030: An Dara Straitéis Náisiúnta um Oideachas don Fhorbairt Inbhuanaithe* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Oideachais, *Foilseachán – Athfhorbairt na Sraithe Sinsearaí* (Rialtas na hÉireann, 2022) ar fáil ar líne ag <https://www.gov.ie/en/publication/f53c6-senior-cycle-redevelopment/> (22 Lúnasa 2023).
- An Roinn Oideachais agus Eolaíochta, *Síolta, an Chreatlach Náisiúnta Cáilíochta d'Oideachas na Luath-Óige* (Rialtas na hÉireann, 2006).
- An Roinn Oideachais agus Scileanna, *Plean DEIS 2017: Comhionannas Deiseanna i Scoileanna a Sheachadadh* (Rialtas na hÉireann, 2016).
- An Roinn Oideachais agus Scileanna, *Seolann an Rialtas tionscadal nua chun teiripeoirí speisialaithe a thabhairt isteach i scoileanna agus réamhscoileanna* (Rialtas na hÉireann, 2018) atá ar fáil ar líne ag <https://www.gov.ie/en/press-release/398fa2-government-launch-new-project-to-bring-specialised-therapists-into-s/> (22 Lúnasa 2023).
- An Roinn Oideachais agus Scileanna, *Languages Connect, Straitéis na hÉireann um Theangacha lasachta san Oideachas 2017-2026* (Rialtas na hÉireann, 2017).
- An Roinn Oideachais agus Scileanna, *Litearthacht agus Uimhearthacht don Fhoghlaim agus don Saol: An Straitéis Náisiúnta chun an Litearthacht agus an Uimhearthacht a Fheabhsú i measc Leanaí agus Daoine Óga 2011-2020* (Rialtas na hÉireann, 2011).

- An Roinn Oideachais agus Scileanna, Straitéis Náisiúnta: *Litearthacht agus Uimhearthacht don Fhoghlaim agus don Saol 2011-2020 – Athbhreithniú Eatramhach: 2011-2016 – Spriocanna Nua: 2017-2020* (Rialtas na hÉireann, 2017).
- An Roinn Oideachais agus Scileanna, *Ráiteas Beartais Oideachais STEM 2017-2026* (Rialtas na hÉireann, 2017).
- An Roinn Oideachais agus Scileanna, *Ráiteas Beartais Folláine agus Creat Cleachtas 2018-2023 – Athbhreithnithe Deireadh Fómhair 2019* (Rialtas na hÉireann, 2019).
- An Roinn Gnóthaí Fostaíochta agus Coimirce Sóisialaí, *Treochlár um Chuimsiú Sóisialta 2020-2025* (Rialtas na hÉireann, 2020).
- An Roinn Fiontar, Trádála agus Fostaíochta, *Ag Tabhairt faoi Obair Chianda: Straitéis Náisiúnta Cianobre* (Rialtas na hÉireann, 2021).
- An Roinn Fiontar, Trádála agus Fostaíochta, *An Coimisiún um Pá Íseal Tuarascáil Bhliantúil 2022: Moltaí don Íosphá Náisiúnta* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Fiontar, Trádála agus Fostaíochta, *Foilsiú: Treoir maidir le cianobair* (Rialtas na hÉireann, 2021) ar fáil ar líne ag <https://www.gov.ie/en/publication/cb4f5-guidance-for-working-remotely/> (22 Lúnasa 2023).
- An Roinn Breisoideachais agus Ardoideachais, Taighde, Nuálaíochta agus Eolaíochta, *'Litearthacht Aosach don Saol' – straitéis 10 mbliana litearthachta, uimhearthachta agus litearthachta digití do dhaoine fásta* (Rialtas na hÉireann, 2021).
- An Roinn Breisoideachais agus Ardoideachais, Taighde, Nuálaíochta agus Eolaíochta; An tÚdarás um Ard-Oideachas (ÚAO), *Plean Rochtana Náisiúnta: Plean Gníomhaíochta Straitéiseach um Chothromas Rochtana, Rannpháirtíochta agus Ratha san Ardoideachas 2022 go 2028* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Sláinte, *Plean Gníomhaíochta Liosta Feithimh 2023* (Rialtas na hÉireann, 2023).
- An Roinn Sláinte, *Meáchan Sláintiúil d'Éirinn: Beartas agus Plean Gníomhaíochta um Murtall 2016-2025* (Rialtas na hÉireann, 2016).
- An Roinn Sláinte, *Nascadh ar feadh an tSaoil: Straitéis Náisiúnta na hÉireann chun Féinmharú a Laghdú 2015-2024* (Rialtas na hÉireann, 2015).
- An Roinn Sláinte, *Athbhreithniú ar Acmhainn Mhíchumais go dtí 2032 – Athbhreithniú ar Riachtanais Éilimh agus Acmhainne Cúraim Shóisialta go dtí 2032* (Rialtas na hÉireann, 2021).
- An Roinn Sláinte, *Faigh Éire Gníomhach! An Plean Náisiúnta um Ghníomhaíocht Choirp d'Éirinn* (Rialtas na hÉireann, 2016).
- An Roinn Sláinte, *Plean Gníomhaíochta Straitéiseach Éire Shláintiúil 2021-2025* (Rialtas na hÉireann, 2021).
- An Roinn Sláinte, *Díobháil a Laghdú, Tacú le Téarnamh: Freagairt faoi threoír na sláinte ar úsáid drugaí agus alcóil in Éirinn 2017-2025* (Rialtas na hÉireann, 2017).

- An Roinn Sláinte, *Ag Roinnt na Físe – Beartas Meabhairshláinte Do Chách* (Rialtas na hÉireann, 2020).
- An Roinn Sláinte, *Sláintecare* (Rialtas na hÉireann, 2018) ar fáil ar líne ag: <https://www.gov.ie/en/campaigns/slaintecare-implementation-strategy/> (22 Lúnasa 2023).
- An Roinn Sláinte, *Sláintecare Pobail Shláintiúla* (Rialtas na hÉireann, 2023).
- An Roinn Sláinte, *An Straitéis Náisiúnta do Chúramóirí: Aitheanta, Tacaíthe, Cumhachtaithe* (Rialtas na hÉireann, 2011).
- An Roinn Sláinte agus Leanaí, *Ag Fás Suas in Éirinn* (Rialtas na hÉireann, 2006).
- An Roinn Sláinte agus Leanaí, *An Straitéis Náisiúnta Leanaí: Ár Leanaí – A Saol* (Rialtas na hÉireann, 2000) ar fáil ar líne ag: <https://www.cypsc.ie/fileupload/Documents/Resources/National%20Children's%20Strategy%20-%20our%20children,%20their%20lives.pdf> (17 Iúil 2023).
- An Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreachta, *Tithíocht do Chách: Plean Nua Tithíochta d'Éirinn* (Rialtas na hÉireann, 2021).
- An Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreachta, *Straitéis Easpa Dídine an Aosa Óig 2023-2025* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreachta, *Tuarascáil Mhíosúil Easpa Dídine Aibreán 2023* (Rialtas na hÉireann, 2023) ar fáil ar líne ag: <https://www.gov.ie/pdf/?file=https://assets.gov.ie/258677/20b2ad5f-c310-4137-900f-86605d667445.pdf> (22 Lúnasa 2023).
- An Roinn Dlí agus Cirt, *An Straitéis um Cheartas Teaghlaigh 2022-2025* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Dlí agus Cirt, *An Straitéis um Cheartas i leith an Aosa Óig 2021-2027* (Rialtas na hÉireann, 2021).
- An Roinn Dlí agus Cirt, *Cairt Íospartach* (Rialtas na hÉireann, 2020) ar fáil ar líne ag <https://www.victimscharter.ie/wp-content/uploads/2020/04/Victims-Charter-22042020.pdf> (22 Lúnasa 2023).
- An Roinn Dlí agus Cirt, *Neamhfhulaingt: An Tríú Straitéis Náisiúnta um Fhoréigean Baile, Gnéasach agus Inscnebhunaithe 2022-2026* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais, *Straitéis Chuimsithe LGBTI+ 2019-2021* (Rialtas na hÉireann, 2018).
- An Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais, *An Straitéis Náisiúnta um Chuimsiú Míchumais 2017-2021* (Rialtas na hÉireann, 2017).
- An Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais, *An Straitéis Náisiúnta do Mhná agus do Chailíní 2017-2020: sochaí níos fearr a chruthú do chách* (Rialtas na hÉireann, 2017).
- An Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais, *An Straitéis Náisiúnta um Chuimsiú an Lucht Siúil agus na Romach 2017-2021* (Rialtas na hÉireann, 2017).

- An Roinn Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe, *Straitéis um Athnuachan na Státseirbhíse 2030 'Ag Tógáil ar ár Láidreachtaí'* (Rialtas na hÉireann, 2021).
- An Roinn Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe, *Ag Nascadh an Rialtais 2030: Straitéis Dhigiteach agus TFC do Sheirbhís Phoiblí na hÉireann* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe, *Straitéis Sonraí na Seirbhíse Poiblí 2019-2023* (Rialtas na hÉireann, 2018).
- An Roinn Forbartha Tuaithe agus Pobail, *Ag Glacadh le hÉirinn Lasmuigh: Straitéis Náisiúnta Áineasa Lasmuigh 2023-2027* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Coimirce Sóisialaí, *Bealaí chun na hOibre 2021-2025* (Rialtas na hÉireann, 2021).
- An Roinn Coimirce Sóisialaí, *An Chairt Fostaíochta agus Gníomhachtaithe don Aos Óg* (Rialtas na hÉireann, 2014).
- An Roinn Comhshaoil, *Aeráide agus Cumarsáide, Plean Gníomhaíochta Aeráide 2023 (CAP23)* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Comhshaoil, *Aeráide agus Cumarsáide, Plean Gníomhaíochta Aeráide 2024* (Neamhfhoilsithe).
- An Roinn Comhshaoil, *Aeráide agus Cumarsáide, Comhráite Aeráide 2022: Tuarascáil Achomair* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Comhshaoil, *Aeráide agus Cumarsáide; An Gníomhaireacht um Chaomhnú Comhshaoil (EPA), Foilsiú: Idirphlé Náisiúnta ar Gníomhú ar son na hAeráide*, (Rialtas na hÉireann, 2021) ar fáil ar líne ag <https://www.gov.ie/en/publication/4bf2c-national-dialogue-on-climate-action-ndca/> (22 Lúnasa 2023).
- Roinn an Taoisigh, *Leas a Bhaint as Digiteach – An Creat Éire Dhigiteach* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Turasóireachta, Cultúir, Ealaíon, Gaeltachta, Spóirt agus Meán; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige; An Roinn Breisoideachais agus Ardoideachais, Taighde, Nuálaíochta agus Eolaíochta; An Roinn Oideachais, *Plean Óige Cruthaitheach 2023-2027* (Rialtas na hÉireann, 2023).
- An Roinn Iompair, *Beartas Náisiúnta um Shoghluaisteacht Inbhuanaithe* (Rialtas na hÉireann, 2022).
- An Roinn Iompair, Turasóireachta agus Spóirt, *Beartas Náisiúnta Spóirt 2018-2027* (Rialtas na hÉireann, 2019).
- Desmond O'Mahony, Eoin McNamara, Rebecca McClintock, Aisling Murray, Emer Smyth agus Dorothy Watson, *Ag Fás Aníos in Éirinn: Saol Daoine 20 Bliain d'Aois: An tAistriú go hAosacht a Dhéanamh* (Rialtas na hÉireann, 2021).
- Elsa Pilichowski, *Building Trust to Reinforce Democracy: Príomhthorthaí ó Shuirbhé Iontaobhais an OECD* (OECD, 2022) ar fáil ar líne ag: <https://www.slideshare.>

[net/OECD-GOV/presentation-of-the-oecd-report-building-trust-to-reinforce-democracy](https://www.oecd.org/presentation-of-the-oecd-report-building-trust-to-reinforce-democracy) (16 Meitheamh 2023).

- An Coimisiún Eorpach, *Comhdháil ar Thodhchaí na hEorpa: Tuarascáil ar an toradh deiridh* (An Coimisiún Eorpach, 2022) ar fáil ar líne ag: <https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20220509RES29121/20220509RES29121.pdf> (22 Lúnasa 2023).
- An Coimisiún Eorpach, *An Ionstraim um Thacaíocht Theicniúil (TSI)* (An Coimisiún Eorpach, 2023) ar fáil ar líne ag https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/technical-support-instrument/technical-support-instrument-tsi_en (22 Lúnasa 2023).
- An Chomhairle Eorpach, *Straitéis Óige an AE 2019-2027* (An Chomhairle Eorpach, 2019).
- Fred Lewsey, *Faith in democracy: millennials are the most disillusioned generation 'in living memory'* (University of Cambridge, 2020) ar fáil ar líne ag <https://www.cam.ac.uk/stories/youthanddemocracy> (16 Meitheamh 2023).
- Rialtas na hÉireann, *Clár don Rialtas: Ár dTodhchaí Roinnte*, (Rialtas na hÉireann, 2020).
- An tIonad Taighde um Chur Chun Cinn Sláinte, Ollscoil Náisiúnta na hÉireann, Gaillimh (NUIG); An Roinn Sláinte, *Staidéar ar Iompar Sláinte na hÉireann i Leanaí in Aois Scoile (HSBC) 2018: Staidéar Comhoibríoch Tras-Náisiúnta na hEagraíochta Sláinte Domhanda (WHO)* (An Roinn Sláinte agus Ollscoil Náisiúnta na hÉireann, Gaillimh, 2020).
- Feidhmeannach Seirbhíse Sláinte (FSS), *Beathú Cíche in Éirinn shláintiúil: an Plean Gníomhaíochta Náisiúnta um Beathú Cíche 2016-2021* (FSS, 2016).
- Feidhmeannach Seirbhíse Sláinte (FSS), *Seirbhísí Sláinte Plean Forfheidhmithe Sláintiúil na hÉireann 2023-2027* (FSS, 2023).
- Feidhmeannach Seirbhíse Sláinte (FSS), *Plean Gníomhaíochta Náisiúnta um Shláinte an Lucht Siúil 2022-2027* (NTHAP) (FSS, 2022).
- Feidhmeannach Seirbhíse Sláinte (FSS), *Seirbhísí Míchumais (PDS) a Chur Chun Cinn do Leanaí agus do Dhaoine Óga* (FSS, 2020).
- Feidhmeannach Seirbhíse Sláinte (FSS), *Níos Láidre le Chéile: Plean Cur Chun Cinn Meabhairshláinte FSS 2022-2027* (FSS, 2022).
- Feidhmeannach Seirbhíse Sláinte (FSS); An Roinn Sláinte, *Ag Roinnt an Phlean Forfheidhmithe Físe 2022-2024* (FSS; An Roinn Sláinte, 2022).
- An Painéal Idir-Rialtasach ar Athrú Aeráide (IPCC); H. Lee agus J. Romero (eag.), *Tuarascáil Sintéise um Athrú Aeráide 2023, Achoimre do Lucht Déanta Beartas, Tuarascáil ón bPainéal Idir-Rialtasach ar Athrú Aeráide. Ranníocaíocht na nGrúpaí Oibre I, II agus III leis an Séú Tuarascáil Measúnaithe ar an bPainéal Idir-Rialtasach ar Athrú Aeráide* (IPCC, 2023).
- Gnóthaí Poiblí na hEorpa Ipsos, *Suirbhé Óige Pharlaimint na hEorpa* (An tAontas Eorpach, 2021).

- An Chomhairle Náisiúnta um Oideachas Speisialta (NCSE), *Creat Oideachais Cuimsitheach: Treoir do scoileanna maidir le daltaí a bhfuil riachtanais speisialta oideachais acu a chuimsiú* (NSCE, 2011).
- Campas Coinneála Leanaí Bhaile an Oibricigh, *Campas Coinneála Leanaí Bhaile an Oibricigh: Ár Straitéis 2022-2026* (Campas Coinneála Leanaí Bhaile an Oibricigh, 2022).
- Oifig an Ombudsman do Leanaí, *Gan Áit le Dul: Leanaí faoi mhíchumas fágtha gan aon tacaíocht* (Oifig an Ombudsman do Leanaí, 2023).
- Shane Timmons, Eamonn Carroll agus Frances McGinnity, *Tástálacha Trialacha ar Thacaíocht Poiblí maidir le Beartas Míchumais* (An Institiúid Taighde Eacnamaíochta agus Sóisialta, 2023).
- Sindy Joyce, Olive O'Reilly, Margaret O'Brien, David Joyce, Jennifer Schweppe agus Amanda Haynes, *Rochtain ar an gCeartas ar Lucht Siúil na hÉireann* (An Lárionad Eorpach um Staidéar ar Fhuath, 2022) ar fáil ar líne ag https://researchrepository.ul.ie/articles/report/Irish_Travellers_Access_to_Justice/20179889 (22 Lúnasa 2023).
- Ceartas Sóisialta Éireann, *Precarious Housing – the Long-Term Impact of Child and Youth Homelessness* (Ceartas Sóisialta Éireann, 2021) ar fáil ar líne ag <https://www.socialjustice.ie/content/policy-issues/precarious-housing-long-term-impact-child-and-youth-homelessness> (16 Meitheamh 2023).
- Spórt Éireann, *Monatóireacht Spóirt na hÉireann – Tuarascáil Bhliantúil 2021* (Spórt Éireann; Ipsos, 2022)
- Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach; An Roinn Leanaí, Comhionannais, Míchumais, Lánpháirtíochta agus Óige; Feidhmeannach Seirbhíse Sláinte (FSS), *Clár Ríomhfhoghlama Tús Áite do Leanaí*. (Tusla, 2017) ar fáil ar líne ag <https://www.tusla.ie/children-first/children-first-e-learning-programme/> (22 Lúnasa 2023).
- Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus Teaghlaigh, *Múnla Cleachtais Luath Idirghabhála Meitheal* (Tusla, 2015) ar fáil ar líne ag <https://www.tusla.ie/services/family-community-support/prevention-partnership-and-family-support-programme/meitheal-national-practice-model/> (22 Lúnasa 2023).
- Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach, *An Beartas Náisiúnta Iarchúraim um Chúram Malartach* (Tusla, 2017).
- Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach, *Plean Straitéiseach do Sheirbhísí Cúraim Altrama do Leanaí agus do Dhaoine Óga 2022-2025* (Tusla, 2022).
- Tusla, an Ghníomhaireacht um Leanaí agus an Teaghlach, *Straitéis Daoine Tusla 2022 go 2024* (Tusla, 2022) ar fáil ar líne ag https://issuu.com/tusla1/docs/tusla_people_strategy_brochure_060722_digital_is (22 Lúnasa 2023).

- Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, *Trácht Ginearálta Uimh. 26* (2023) *ar chearta leanaí agus an comhshaol, agus fócas ar leith ar an athrú aeráide* (Na Náisiúin Aontaithe, 2023) ar fáil ar líne ag https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FGC%2F26&Lang=en (11 Meán Fómhair 2023).
- Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh, *Coiste na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh ar bhearta ginearálta cur i bhfeidhm an Choinbhinsiúin um Chearta an Linbh* (Airteagail 4, 42 agus 44, mír. 6) *Trácht Ginearálta Uimh. 5* (Na Náisiúin Aontaithe, 2003).
- Na Náisiúin Aontaithe, *Coinbhinsiún na Náisiún Aontaithe um Chearta an Linbh* (UNCRC) (Na Náisiúin Aontaithe, 1990).
- Na Náisiúin Aontaithe *The United Nation's Coinbhinsiún na Náisiún Aontaithe um Chearta Daoine faoi mhíchumas* (UNCRPD) (Na Náisiúin Aontaithe, 2008).
- Ciste Leanaí na Náisiún Aontaithe (UNICEF), *Mura ngníomhóimid anois: Tionchar athrú aeráide ar leanaí* (UNICEF, 2015).
- Comhthionól Ginearálta na Náisiún Aontaithe, *Treoirlínte na Náisiún Aontaithe maidir le Cúram Malartach Leanaí* (Comhthionól Ginearálta na Náisiún Aontaithe, 2010).
- Oifig Ard-Choimisinéir na Náisiún Aontaithe um Chearta an Duine (OHCHR), *Gníomh práinneach de dhíth ag Stáit chun dul i ngleic le hathrú aeráide, a deir Coiste na Náisiún Aontaithe mar threoir maidir le cearta leanaí agus Comhshaol* (OHCHR, 2023) ar fáil ar líne ag <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/08/urgent-action-states-needed-tackle-climate-change-says-un-committee-guidance> (11 Meán Fómhair 2023).
- Ylva Andersson, Shane Timmons agus Pete Lunn, *Youth Knowledge and Perceptions of Climate Mitigation* (An Institiúid Taighde Eacnamaíochta agus Sóisialta, 2022).

